

Kapocs

XI. évf. 3. szám 2012. október

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet folyóirata

Bemutakozik
az OGYSZB

Fiatalok –
gyermekvállalás,
házasságkötés

A szeretet
gyöngysora

Mesélek Neked

Kisgyermekkor
nevelés

Jó gyakorlatok

Reményi Csaba

Szükségletek és lehetőségek között...

Az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság bemutatkozása

Az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet keretein belül működik, immár több mint kilenc éve. Azóta a gyermekvédelmi ellátórendszerben – az alap- és szakellátás területén egyaránt – fontos változások történtek, amelyek az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság munkáját is – természetesen – jelentősen meghatározták, befolyásolták. Az alábbiakban szeretném röviden bemutatni az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság célját, tevékenységét, és tapasztalatait a gyermekvédelmi szakellátás rendszerében.

Feladataink a speciális szükségletű gyermekek ellátásában

Az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság – röviden OGYSZB – létrehozását a Gyermekvédelmi törvényt módosító 2003. évi IX. törvény rendelte el. Működését 2003. július 1-jén kezdte meg.

Az OGYSZB elsődleges feladata, hogy megvizsgálja a speciális ellátásra szoruló 12 év – indokolt esetben 10 év – feletti gyermekeket, akik átmeneti vagy tartós nevelésben élnek. A gyermekek a vizsgálat eredményétől függően az Emberi Erőforrások Minisztériuma által fenntartott speciális gyermekotthonokba kerülhetnek. Ők azok, akik szokványos gyermekotthoni körülmények között már nem nevelhetők.

A speciális szükséglet fogalmának tisztázása és pontosítása révén a diagnosztizálás a megyei szakértői bizottságok feladata. A megyei, illetve a fővárosi szakértői bizottság az OGYSZB-hez hasonlóan öt szakértőből álló testület. Elsődleges feladata a megyéből felterjesztett gyermekek speciális szükségletének megállapítása. Pszichológiai, pszichiátriai, gyógypedagógiai vizsgálatok keretében feltárja a gyermekek sajátos helyzetének előzményeit, majd elkészíti a szakvéleményeket, amelyekben javaslatot tesz a gyermekek elhelyezésére a megyei szakellátás keretében.

A bizottság a rendelkezésére álló pszichodiagnosztikai eszközök segítségével készíti el a szakvéleményét. Ha a megyei bizottság a speciális szükséglet súlyosságát olyan mértékűnek ítéli meg, hogy az a megyei ellátórendszer keretein belül már nem oldható meg – esetlegesen a megyei szakellátás hiátusai miatt –, akkor felterjeszti a gyermeket az OGYSZB vizsgálatára azzal a céllal, hogy számára a minisztérium valamelyik speciális gyermekotthonában való elhelyezése adjon új esélyt. A gyermekek gondozási helyének kijelölését a területileg illetékes gyámhivatal végzi, a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatok által készített gondozási, nevelési és elhelyezési terv figyelembevételével.

Az OGYSZB – a megkeresést követően – megvizsgálja a gyermeket, a vizsgálat alapján pedig szakvéleményt és elhelyezési javaslatot készít. Ebben kifejti, indokoltnak tartja-e a gyermek elhelyezését az Emberi Erőforrások Minisztériumának valamelyik gyermekotthonába (amelyek lányok esetében Esztergom, Rákospalota, fiúk esetében pedig Kalocsa, Zalaegerszeg vagy Fót lehetnek). Az OGYSZB ilyen értelmű javaslata alapján a gyámhivatal a gyermekek gondozási helyeként az Emberi Erőforrások Minisztériumának gyermekotthonát jelöli meg.

Amennyiben viszont az OGYSZB nem javasolja a gyermek számára a minisztériumi gyermekotthonban való elhelyezést, az OGYSZB javaslatának figyelembevételével a gyámhivatal jelöli ki a gondozási helyet.

Ugyanez az eljárás folyik akkor is, ha a nevelőszülőnél, vagy gyermekotthonban elhelyezett gyermek esetében merül fel a gondozási hely megváltoztatásának és az Emberi Erőforrások Minisztériuma gyermekotthonában történő elhelyezésnek a szükségessége.

A minisztérium gyermekotthonaiból történő elbocsátásokról a gyámhivatal – szintén az OGYSZB véleményének figyelembe vételével – dönt.

Az OGYSZB beutalása átlagosan két év időtartamra szól, indokolt esetben azonban ennél hosszabb vagy rövidebb időtartamra is tehet javaslatot, a gyermek aktuális személyiségállapotának és a számára szükséges terápiának megfelelően.

Az OGYSZB elhelyezési javaslata a szakértői vizsgálatok eredményei alapján egyeztető team-megbeszélésen születik meg. A gyermekek gondozási helyének megváltoztatása tárgyában a területileg illetékes gyámhivatal hozza meg a határozatot az OGYSZB javaslatának figyelembevételével.

Az OGYSZB tevékenységének része a vizsgálati anyagok archiválása, feldolgozása kapcsán a gyermekek személyiségfejlődését-korrekcióját elősegítő terápiás intervenciók és metodikák felkutatása. Az OSZGYB az összegyűlt adatok, megfigyelések anyagából szakmai műhelymunkákat, konferenciákat, kutatásokat, megbeszéléseket szervez, illetve, az azokon való részvétellel is támogatni, koordinálni, fejleszteni igyekszik a gyermekvédelem munkáját.

A speciális szükségletű gyermekek személyiségállapotának megítélésére, változásának detektálására alkalmas diagnosztikai protokoll kidolgozása, valamint ezek területi alkalmazásának elősegítése is az OGYSZB kitűzött célja.

A Gyermekvédelmi törvény 82. §. (7) bekezdésének megfelelően az OGYSZB öt tagból (szakértőből) és a vezetőből áll. A bizottság szakértői tagjai: gyermekpszichiáter, pszichológus, gyógypedagógus, gyermekorvos és szociális munkás.

Az OGYSZB tehát az a szakmai testület, amely olyan gyermekeket vizsgál – és készít probléma profiljukról keresztmetszeti képet –, akik a normál ellátási formák kereteibe már nem illeszthetők be, szükségleteik azon túlmutatnak. A 15/1998. (IV.30.) NM-rendelet 126. § meghatározása alapján a súlyos pszichés tüneteket, illetve súlyos disszociális tüneteket mutató, vagy pszichoaktív szerekkel küzdő gyermekek érintettek ebben a speciális szakellátási körben.

Működésünk körülményei

2003-as megalakulásától az OGYSZB vizsgálóállomása a főtí Károlyi István Gyermekközpont területén működött. 2011 februárjában költözött a jelenlegi vizsgálóhelyére, Budapestre, a Tüzér utca 42-be.

Az OGYSZB egy fő főállású alkalmazottal – vezető –, egy harminc órában foglalkoztatott munkatárssal – titkársági ügyvivő – és egy húsz órában foglalkoztatott adminisztrációs munkatárssal működik. A szakértők megbízási szerződések keretében végzik a tevékenységüket. Az OGYSZB vezetőjét és szakértő tagjait a miniszter nevezi ki, megbízatásuk öt évre szól.

2012 nyarától az OGYSZB szakértői teamje új tagokkal bővült, ennek eredményeképpen az eddigi heti egy – szerdai – vizsgálati nap helyett már hetente kétszer – szerdán és csütörtökön – történnek szakértői vizsgálatok. Ezzel a változással a vizsgálatra való várakozás idejét szeretnénk lecsökkenteni, illetve az egyre növekvő számú felkérésnek igyekszünk megfelelni. Az eddigiekben folytatott gyakorlat szerint a heti egy vizsgálati napra hét-nyolc gyermeket hívtunk be (szökések és egyéb akadályozó tényezők miatt ebből átlagosan öt-hat gyermek vizsgálatát tudtuk elvégezni), míg a heti két vizsgálati időponttal a behívható gyermekek száma tíz-tizenkettőre emelkedett.

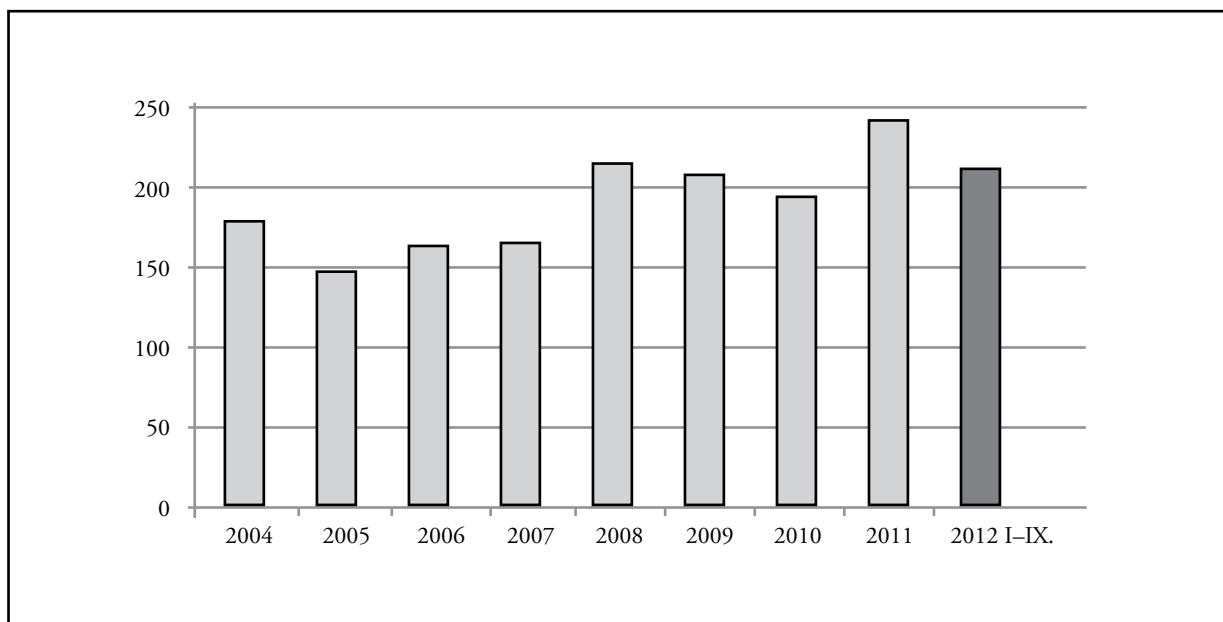
Az OGYSZB szakértői vizsgálati meghatározott protokoll szerint zajlanak. A gyermek először egy gyermekorvosi vizsgálaton vesz részt, amely – a legtöbb esetben – egy általános fizikális vizsgálatot jelent. Ezután egy szociális munkás interjút készít vele, s ezt követően kerül sor a gyógypedagógiai, pszichiátriai és pszichológusi vizsgálatokra. Az OGYSZB által használt pszichodiagnosztikai eszközök: exploráció, rajztesztek, Szondi-, Rorschach-, Lüscher-tesztek.

Vizsgálataink tapasztalatai

Az OGYSZB munkájára, javaslataira, szakmai állásfoglalásaira egyre nagyobb igény mutatkozik, hiszen a vizsgálatra felterjesztett és ezzel együtt a szakértői vizsgálatra behívott gyermekek száma évről évre növekszik. Amíg például a 2009-es évben összesen 204 szakértői vizsgálatot végzett az OGYSZB, addig 2011-ben ez a szám már 238-ra nőtt, ami az OGYSZB eddigi működési ideje alatt a legmagasabb volt. A 2012. év eddig eltelt első kilenc hónapjában 263 vizsgálati felkérés érkezett az OGYSZB-hez, amelyből 208 szakértői vizsgálat már lezajlott.

1. ábra

A vizsgálatok számának alakulása, 2004 – 2012.

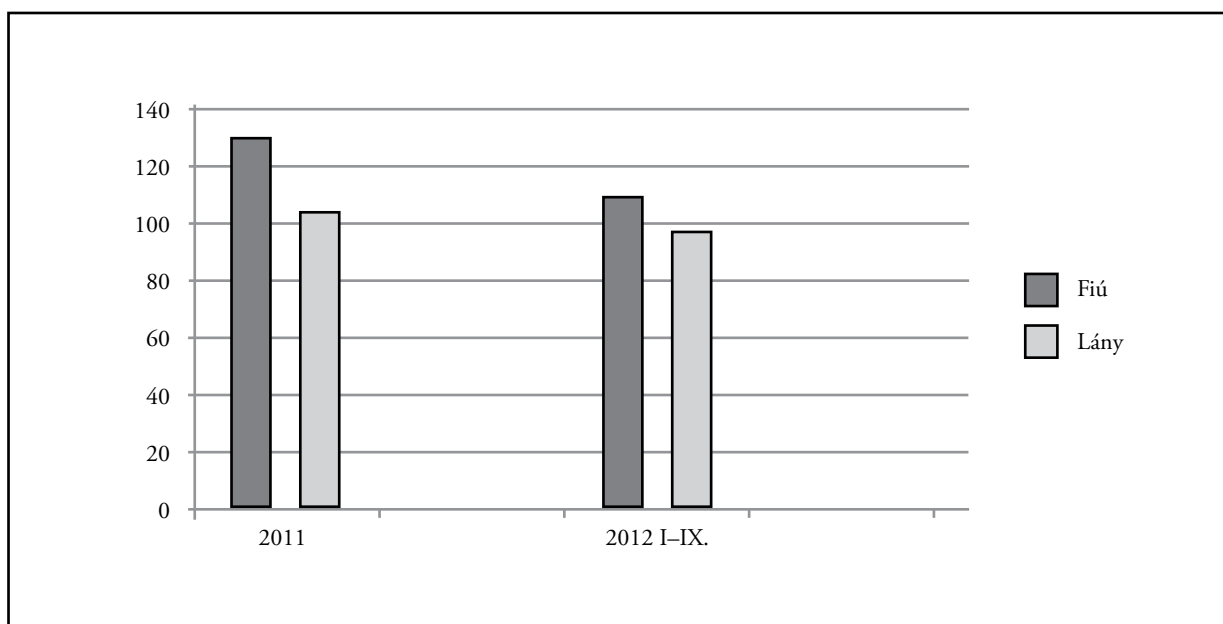

Az OGYSZB a 2011-es évben összesen 238 szakértői vizsgálatot végezett el. A bizottság vizsgálatainak nemek szerinti megoszlása 2011-ben 130

fiú, 108 lány. 2012. október 1-jéig 111 fiú és 97 lány szakértői vizsgálatára került sor.

2. ábra

A vizsgálatok számának alakulása nemek szerinti bontásban, 2011–2012.

A vizsgálatok alapján az OGYSZB 179 esetben állapította meg a gyermek speciális szükségletét felvételi kérelem, felülvizsgálat, két éven túli speciális szükséglet felülvizsgálata vagy kiengedő vizsgálatok keretében.

A vizsgált gyermekek számának megoszlása speciális szükségleteik jellege szerint, a 5/1988. (IV.30.) NM-rendelet 129/A. § (3) alapján:

- pszichés állapot miatt: 107
- pszichoaktív szerhasználat miatt: 40

- erőszakos cselekmény elkövetése miatt: 32.
- Az OGYSZB 2011-ben 326 gyermek részére küldött ki vizsgálati behívót. A behívott gyermekek közül 88 fő nem jelent meg a vizsgálati időpontban (47 lány, 41 fiú). A meg nem jelenés elsődleges oka a gyermek szökése volt.

Az OGYSZB 109 gyermek esetében (49 lány, 60 fiú) javasolta a valamely minisztériumi speciális gyermekotthonba történő elhelyezést.

1. táblázat

Elhelyezési javaslatok, 2011.

Intézmény	Elhelyezési javaslat (fő)
Esztergom	31
Rákospalota	18
Zalaegerszeg	19
Fót	19
Kalocsa	22
Összesen	109

A vizsgálati eredmények tapasztalatai alapján a felterjesztett gyermekek közül a speciális szükséglet mellett 86 esetben különböző különleges szükséglet is fennállt. A különleges szükségletek

jellegüket és súlyosságukat tekintve többfélék voltak, egyes gyermekeknél több diagnózis is megállapításra került.

2. táblázat

A felállított diagnózisok BNO 10 besorolás alapján

	Fiú	Lány	Összesen
Schiziform kórképek	3	1	4
Bipoláris affektív zavar	33	24	57
Személyiségzavarokhoz kötődő viselkedészavarok	22	31	53
Egyéb	3	0	3
Összesen	61	56	117

A különleges szükségletet jelző problémák közül a leggyakoribbak a pszichés rendellenességek voltak. 117 esetben – 61 fiú, 56 lány – állt fenn valamilyen pszichés probléma. Egy gyermek esetében több diagnózis felállítására is sor került.

A pszichiátriai kórképeken túlmenően más különleges szükséglettel (enyhe és közép súlyos értelmi fogyatékossgal, mentális retardációval, egészségügyi problémákkal) diagnosztizált gyermekek vizsgálatára is sor került. 43 esetben (27 fiú és 16 lány) álltak fenn ezek a különleges szükségletet jelző állapotok.

Tapasztalataink alapján megfigyelhető tendencia az, hogy a vizsgálatokon megjelenő gyermekek egyre későbbi életkorban kerülnek be a gyermekvédelem rendszerébe. 2011-ben az OGYSZB vizsgálatokon megjelent gyermekek átlagéletkora 14,1 év volt.

Az alapellátás a legtöbb esetben annyit tud tenni, hogy védelembe veszi az adott gyermeket, de a szakellátásba kerülve – adott esetben 14-15 évesen – már sokkal nagyobb problémát jelent a nevelése később a társadalomba integrálás szempontjából a gondozási helyek számára. Sok esetben már kriminalizálódnak, bűncselekményeket követnek el vagy prostituálódnak. Nagy kihívást jelent a lányok esetében, hogy egyes esetekben már terhesen kerülnek be vagy vissza a gondozási helyre. Az ő esetükben még kevesebb eszköz, lehetőség van a szakemberek kezében. Csakúgy, mint az addikt, szerfüggő fiatalok – főleg lányok – ellátási, kezelési lehetőségeit illetően.

Lehetőségeink – a gyermekek érdeke – az ellátórendszer korlátai

Az OGYSZB a szakértői vizsgálatok, a gyermeket kísérő szakemberrel folytatott konzultáció és a rendelkezésre álló előzményi anyagok alapján teszi meg a javaslatát. Fontosnak tartom kiemelni, hogy az OGYSZB pusztán javaslatot tesz, amely nem kötelező érvényű, az illetékes gyámhivatal ettől eltérő határozatot is hozhat.

Az OGYSZB nincs könnyű helyzetben, amikor a vizsgálatra felterjesztett gyermekek személységállapotának és szükségleteinek leginkább megfelelő gondozási helyre tesz javaslatot. A javaslatok elkészítésénél minden esetben prioritást élvez a „gyermek mindenképp felett álló érdeke”.

Emellett azonban figyelembe kell vennünk a realitásokat, az ellátórendszer lehetőségeit, határait is. Ez utóbbi a nagyobb kihívás. Tapasztalataink és a visszajelzések alapján azt látjuk, hogy a megyei szinten egyre inkább behatároltak a lehetőségek, megoldatlanok az ellátás egyes – különösen fontos – szegmensei. Leginkább azon gyermekek esetében, akik a speciális szükségletük mellett különleges szükséglettel is rendelkeznek, vagy a gyermekpszichiátriai ellátás területén. Szakember- és forráshiány korlátozza több gondozási hely lehetőségeit, így az ellátási hiátusok is egyre inkább befolyásolják a gyermekek elhelyezését. Fontos, egyes esetekben a megyei ellátás számára különlegesen nehéz kérdés a gyermekek oktatásának megoldása is.

Az OGYSZB javaslatot tesz, a területileg illetékes gyámhivatal pedig határozatot hoz. Ha tud. Egyre több esetben nem tud megfelelő módon, nagyrészt az előbbieken említett problémák miatt. Megoldást, adott esetben módosított elhelyezést vár az OGYSZB-től, a lehetőségek figyelembevétele mellett. A lehetőségek viszont többször nem esnek egybe a gyermek érdekeivel. Patthelyzet, ami – jó esetben – a megyei bizottságokkal, a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatokkal, a gondozási helyekkel folytatott párbeszéd útján, közös megoldások, javaslatok kidolgozásával oldható fel, ha erre megvan a kellő szándék és egyik szereplő sem hajthatatlan.

Az OGYSZB ilyen esetekben partner a párbeszédre, még akkor is, ha ez túlmutat a lehetőségein, hiszen ha elzárkóznánk, azzal azt kockáztatjuk, hogy a gyermek „lógna a levegőben”, a szükségleteinek megfelelő vagy ahhoz közeli ellátás hiányában. Szélmalomharc, amit sok esetben – a gyermek érdekében – mégis meg kell vívni.

Szintén égető kérdés, hogy van-e visszaút a gyermek számára. Ha az elhelyezés az OGYSZB javaslata alapján megtörténik a minisztérium egyik intézményébe, úgy kérdés, hogy a kétéves terápiás időszak után a gyermek vissza tud-e térni az előző gondozási helyére, családjába. Van-e esélye arra, hogy nagykorúságához közeledve, a helyi erőforrások – a megyei szakellátás és az alapellátás segítségével – a társadalom hasznos tagjává váljon. Képes-e a rendszer – alap- és szakellátás, oktatás és egészségügy (főleg a krónikus szakemberhiánnyal küzdő gyermekpszichiátriai ellátás) – olyan helyzetbe hozni egy – tegyük

fel – motivált, speciális szükségletű, nagykorúvá váló fiatalt, hogy a rendszerből kikerülve megfelelő támogatást kapjon a beilleszkedéshez, a visszailleszkedéshez.

Nyitottak vagyunk a szakmai párbeszédre

Az OGYSZB szakmai munkájának eredményessége – a gyermekek érdekében – szükségessé, sőt, elengedhetetlenné teszi a rendszeres párbeszédet, az együttgondolkodást és a konkrét együttműködést az ellátórendszer szinte valamennyi szereplőjével. A szakmai kapcsolatok

rendszeres ápolása, az erre irányuló törekvés prioritást élvez az OGYSZB működésében, hiszen ezáltal rövidtávon a gyermekek érdekének érvényesítése érhető el.

Végző soron a cél a szakmai munka fejlődése, fejlesztése az egységes vizsgálati rendszerek kidolgozásával és alkalmazásával (megyei és országos szinten egyaránt), és ennek alapján olyan helyálló javaslatok készítése, amelyek nyomon követhető, hosszmetzeti kép alkotását teszik lehetővé a gyermekekről, így a szükségleteikhez leginkább igazodó ellátás alakítható ki a számukra.

Temesváry Zsolt

Magasan képzett fiatalok gyermekvállaláshoz és házasságkötéshez kapcsolódó attitűdjei¹

A jelen tanulmány alapjául szolgáló kérdőíves felmérés három korcsoport (18–29 évesek, 30–40 évesek és 50–65 évesek) gyermekvállaláshoz és házasságkötéshez kapcsolódó attitűdjeit vizsgálta. A két fiatal korcsoport tagjait a felsőfokú képzettséggel rendelkező, vagy felsőfokú képzésben részt vevők közül választottuk ki, míg az idősebbek referenciacsoportként szolgáltak olyan szempontoknál, ahol a generációs folyamatokat kívántuk feltárni.²

A kutatás felépítését alapvetően két problémacsoport vizsgálata köré szerveztük: az egyik a magas iskolai végzettséggel rendelkező nők tervezett gyermekeinek meg nem születése, a másik pedig a házasság intézményének erodálódása és ezek lehetséges okai. A magasan kvalifikált fiatalok kiválasztását az indokolta, hogy kutatások szerint leginkább körükben marad el a kívánt és tervezett gyermekek születése (Spéder 2003; Spéder – Kapitány 2007; Gábos et al. 2005, 2009), továbbá náluk észlelhető leginkább a gyermekvállalás egyre későbbre halasztása. Ugyancsak korábbi elemzésekből tudjuk, hogy a különböző iskolai végzettségű nők gyermekvállalási hajlandóságában igen jelentős különbségek tapasztalhatók. A legalább középfokú iskolai végzettséggel rendelkező anyák termékenységi mutatója közel fele a 7 osztályt vagy annál kevesebbet végzettekének. Ráadásul míg előbbi csoport termékenysége nem változott az adatfelvételt megelőző 10 évben, addig utóbbi csoport esetén a gyermekvállalási hajlandóság harmadával csökkent (Husz 2006). A problémát tehát tovább súlyosbítja, hogy a jelenség *tartósan fennálló folyamatot tükröz*, a magas iskolázottságú nők alacsony reprodukciós rátája ennek megfelelően sajnálatosan immanens kísérő tünetévé vált a hazai demográfiai változásoknak. A statisztikák alapján a szülési sorrend átlaga a 7 általánossal kevesebbel rendelkezők esetén 3,3, a felsőfokú végzettségűek

esetén viszont csupán 1,6 (KSH 2011) gyermek volt.³ Az eltérő gazdasági fejlettségű országrészek termékenységi mutatói is jelentős különbségeket tükröznek. A szegényebb északkeleti régiókban jóval több gyermek születik, mint a fővárosban vagy a gazdaságilag fejlettebb nyugati országrészben. Megyékre lebontott eloszlást figyelembe véve látható, hogy a gazdaságilag legelmaradottabb megyékben a termékenységi arányszám jóval magasabb, mint a gazdaságilag fejlettekben, például míg Borsod-Abaúj-Zemplén megyében átlagosan 1,5 gyermek születik anyánként,⁴ addig Budapesten csupán egyetlen.

A fejlett világ országaihoz hasonlóan Magyarországon is *egyre magasabb életkorban hozzák világra az anyák első gyermeküket*. Napjainkban az első gyermek sokszor abban az életkorban születik meg, amikor 20-30 évvel ezelőtt a nők már befejezték termékenységüket. Ugyan a 30 éves nők kétharmada tervez gyermekeket, de közülük csak 20% a tudatos tervező (stabil párkapcsolatban, fogamzásgátlást mellőzve), a többiek kívárnak, sokszor egészen addig, amikor a gyermekszülés biológiai feltételei már nem adóttak többé. Ennek köszönhető, hogy a mostani harmincasok körében nagyon magas a gyermektelenek aránya. Becslések szerint (KSH 2011) várhatóan az 1980-ban született generáció negyede lesz gyermektelen 45 éves korában, mely arány az 1963-as generációnál még csak 8,6% volt. A gyermektelenség legtöbbször nem tudatos döntés következménye, a gyermekvállalás halogatásával a nők egyszerűen kicsúsznak a termékeny korból. A jelenség különösen a magas iskolai végzettségűeknél érvényesül, hiszen jól fizető (ám sokszor igen bizonytalan) munkahelyeiket kellene elhagyniuk hosszabb-rövidebb időre a gyermekvállalás kedvéért. Ezért inkább kívárnak, még befejezik felsőfokú tanulmányaikat, és biztos pozíciót építenek ki munkahelyeiken.

Sajnos a gyermekvállalás és a munkavállalás összeegyeztetésének nehézségei a kisgyermekgondozási szolgáltatások szűkös hozzáférhetősége miatt még mindig sok nő számára nehezítik meg a családi élet és a szakmai karrier együttes megélését. Mindez a szülések egyre későbbre tolódásával, a nem tudatos gyermeknélküliség veszélyével, vagy a tervezettnél jóval kevesebb gyermek vállalásával jár.

A kutatás másik fókuszja a *házassághoz kapcsolódó attitűdöket* világítja meg, különös figyelemmel azokra az érzelmi és anyagi eredetű tényezőkre, amelyek a házassági kedv csökkenését eredményezik. A *házasság intézményének erodálódása*, az élettársi együttélési formák elterjedése, valamint a tudatosan vállalt partnernélküliség (szingliség) bizonyítottan negatívan korrelálnak a gyermekszületések számával (Spéder 2004). Annak ellenére, hogy egyre több gyermek születik élettársi kapcsolatokból,⁵ a házasságban élő nők termékenységi rátája még mindig kétszerese a nem házastársi kapcsolatban élőkének (KSH 2011). Noha a válások száma évről évre növekszik, és egyre kevesebb házasságot kötnek, mégis vitathatatlanul a házasság a társas együttélés legstabilabb és legtartósabb intézménye. A gyermekvállalási kedv csökkenésének fontos oka lehet tehát a magas fokú érzelmi biztonságot nyújtó és formális párkapcsolatok hiánya, vagyis a házasságok számának tartós csökkenése.

Óvatos közgazdaságtani becslések léteznek arra vonatkozóan, hogy a meg nem született gyermekek hiányából eredő jövőbeli „demográfiai veszteség” mind gazdaságilag, mind társadalmilag hatalmas kockázatokat hordoz magában. A jóléti struktúrákra (egészségügy, oktatás, nyugdíj stb.) gyakorolt közvetlen hatáson túl mindez alapvetően átalakítja a jóléti állapotot működtető termelési, fogyasztási és újraelosztási folyamatokat (Esping-Andersen 2001, Myles 2005).

A probléma hátterének alapos tanulmányozása alapján kutatásunk fő kérdése volt, hogy milyen emocionális és materiális korlátai vannak ma Magyarországon a gyermekvállalásnak a magasan képzett nők és férfiak körében. Átfordítva a kérdést, elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy mely tényezők okozzák a családalapítás bizonytalanságát, valamint a gyermekvállalási és házasságkötési statisztikák romlását. A hasonló jellegű vizsgálatokhoz képest (vö. KSH NKI 2012) kutatásunk a problémák definiálásán és leíró elemzésén túl kiemelten figyelembe vette az egyes korosztá-

lyok közötti attitűdbeli eltéréseket, amelyekből meghatároztuk a jelenségek folytonosságának vagy változásának generációs trendjeit.

Mintaválasztás

A három korcsoportot és 1367 főt érintő kérdőív felmérésnél elsődleges mintánkat (első két csoport) a 18–40 év közötti fiatalok közül választottuk, mivel az ő gyermekvállalásuk elmaradása, illetve potenciális elmaradása, a termékeny korból való kilépésük az egyik legfontosabb demográfiai veszélyforrás, amelynek széleskörű társadalmi és gazdasági hatásai lehetnek a jövőben. A két fiatal csoportot érintő kérdéseinket elektronikus önkitöltős kérdőív (CAWI) formájában tettük fel. A generációs különbségek ábrázolása érdekében országos reprezentatív referencia mintát vettünk az 50–65 éves korosztályból is. Az idősebb csoportot telefonos, kérdezőbiztosos lekérdezéssel (CATI) vizsgáltuk meg. Vállaltuk azt a torzítási hatást, hogy míg a két fiatal korcsoport közül a magasan képzetteket vettük vizsgálatunk alapjául, addig az idősebb korosztályban iskolai végzettség szempontjából is országosan reprezentatív mintát választottunk. Erre azért volt szükség, hogy az egyes különbségeket ne csak az idősebb és fiatalabb magasan képzett rétegek között észleljük, hanem a célcsoport (fiatal magasan kvalifikáltak) és a referenciacsoport közötti valós (többdimenziós) különbségek (így az iskolázottságból eredő eltérések) is kimutathatók legyenek. Magasan képzettnek tekintettünk minden olyan résztvevőt, akik diplomások, vagy akik legalább érettségi bizonyítvánnyal rendelkeznek, és a lekérdezés pillanatában felsőfokú oktatásban vesznek részt. A fiatal mintákban az érettségivel rendelkezés ténye ezért abból a szempontból félrevezető lehet, hogy döntő többségük a válaszadás időpontjában is valamilyen felsőoktatási intézmény hallgatója volt, ám (főleg korukból adódóan) diplomájukat még nem vehették át. A tanulmányban az egyszerűbb érthetőség és a leírás könnyebbé tétele érdekében a vizsgált három korcsoport közül fiatalnak tekintjük a 18–29 éves korig terjedő csoportunkat, középkorúnak a 30–40 éveseket, és időseknek az 50–65 éveseket. Természetesen ez a korbesorolás tisztán a dolgozat átláthatóságát szolgálja, és semmilyen formában sem kapcsolható a „hagyományos” piaget-i vagy eriksoni korstruktúrákhoz.

A minta megoszlása

Mintánkban ötödével több nő szerepelt, mint férfi. A településtípus szerinti kiválasztásnál ügyeltünk az országos arányokat tükröző eloszlásra, így lakóhely szerinti elhelyezkedés szempontjából a (fiatal és középkorú csoportoknál) mintánk harmada budapesti, negyede származik megyei jogú nagyvárosból, a többiek pedig egyéb városokból és községekből. Az idős csoportnál a területi és településtípus szerinti lefedettség megegyezik az országos népességeloszlással. Természetesen a fiatal válaszadók jelentős része felsőfokú oktatási intézményeknek helyet adó városokban, nagyvárosokban él életvitelszerűen, és csak hétvégeként vagy szünetekben látogatja állandó lakhelyét. Ebben az esetben azt kértük, hogy a származás szerinti települést (tehát ne az egyetem, vagy főiskola székhelyét) jelöljék meg lakóhelyként. Az együttélési formákra jellemző, hogy a fiatal csoport fele még a szülőknél lakik, és csak ötödük vezet önálló háztartást. Az egyetemi élethez köthető kollégiumban 5,43 százalék, másokkal közös albérletben pedig 7 százalékuk él. A középkorúak közül csaknem mindegyikük (87,21%) saját vagy házastársával, élettársával megosztott háztartást vezet, szüleivel csak tizedük (9,51%) él együtt.

A fiatal korosztály 27,9 százaléka él kétfős (feltételezhetően egyedüli gyermek és egyedülálló szülő), 23,89 százaléka háromfős és 25,7 százalékuk négyfős családokban. A középkorú minta 21 százaléka él kétfős, 22,73 százaléka háromfős és 26,3 százalékuk négyfős háztartásokban. Mindössze 18,9 százalékuk él négy főnél nagyobb családban. A nagycsaládos életforma tehát mind a fiatal, mind a középkorú korcsoportokban viszonylag ritka, a minta csupán hatoda él öt főnél nagyobb háztartásban.

A megkérdezettek anyáinak születés szerinti életkora az országos trendnek megfelelően a mi vizsgálatunkban is egyre magasabb volt a résztvevők életkorának emelkedésével, tehát minél fiatalabb volt az alanyunk, annál idősebb korban hozta világra édesanyja. A 30 év alattiak harmada (29,8%) már 30 év feletti anyáktól származott. A középső korcsoport negyedét (24,7%) és az idősek 23,2 százalékát szülte meg édesanyja 30 éves kora után. A nagyon fiatal anyáktól származók aránya ezzel szemben éppen fordított, hiszen a fiatalok 3,4, a középkorúak 4,3, míg az idősek 6,6 százalékát szülte édesanyjuk 20. születésnapját megelőzően. Az anyák nagyon fiatal korban történő szülése tehát kétszer

gyakrabban fordult elő az idős, mint a fiatal korosztály esetén. Érdekes módon jelentős különbségeket a korskála két végén, tehát a 30 év feletti és a 20 év alatti anyáktól születettek között találunk az egyes korcsoportoknál, a 20 és 30 éves közötti anyáktól születettek aránya nagyjából megegyezik (69,3 % a három csoport átlaga) mindhárom szegmens esetén.

Szintén nem meglepő az országos folyamatok ismeretében, hogy minél idősebbek voltak megkérdezettjeink, annál népesebb családból származtak. Az idős minta negyedének volt 3 vagy annál több testvére, míg a fiatalok közül csak minden hetedik élt ekkora családban. Érdekes módon az egyik aránya hasonlóan magas a fiatal és az idős korcsoportokban (12,2, ill. 16,8%), míg a középkorúaknál csupán a minta 6,8%-a jelezte, hogy nincs testvére. Mindhárom korcsoportban egy testvér volt a leginkább jellemző, ez a fiatalok 52,4, a középkorúak 64,4 és az idősek 37,5 százalékánál fordult elő.

Képzettség tekintetében, mivel szándékoltnak a magasan kvalifikált fiatalokat céloztuk meg vizsgálatunkkal, a legfiatalabbak közel kétharmada (58,6%) rendelkezett már diplomával, harmaduk pedig (33,4%) a lekérdezés időpontjában is főiskolán, vagy egyetemen tanult.⁶ A középkorúak kilenczede volt diplomája, a maradék egytized pedig vagy felsőfokú képzettséggel rendelkezett, vagy felsőoktatási intézmény tanulója volt. Adataink ismeretében nem meglepő, hogy a fiatalok közel háromnegyede valamilyen formában tanult az adatfelvétel idején, az azonban már érdekesebbnek bizonyult, hogy a kilencven százalékban diplomás középkorúak 42,1 százaléka is részt vett valamilyen képzésben. Itt nem csak a szervezett iskolarendszerű képzésekre gondoltunk, hanem a kérdéshez tartozott például egy KRESZ-tanfolyam vagy egy nyelvvizsga-előkészítő kurzus is, tehát minden olyan tanulási forma, amely része lehet az életen át tartó tanulás folyamatának.

Munkavállalást érintő kérdéseinkből kiderült, hogy a fiatalok csupán fele dolgozik (55,4%), vélhetően iskolai elfoglaltságuk miatt. A középkorúak kilenczede (87,5%) vesz részt a munkaerőpiacon, ami tükrözi a magasan kvalifikált rétegek országos foglalkoztatási mutatóit. A jövedelmek megoszlásának tekintetében igen nagy szórást figyelhetünk meg. A fiatalok 35,6 százaléka, a középkorúak 3,6 százaléka nem rendelkezik semmiféle jövedelemmel (noha a kérdés magyarázatánál kértük, hogy az ösztöndíjat és a szülői támogatást is számítsák jövedelemnek). A középkorúak 76,5, a fiatalok 33,1 százaléka

rendelkezik nettó 100 ezer forintnál magasabb havi jövedelemmel. Anyagi helyzetével a fiatalok és a középkorúak egyaránt harmada (32,8, ill. 33,4%) elégedetlen, jövedelmi körülményeivel a fiatal csoport 29,4 százaléka, a középkorúak 25,6 százaléka elégedett (közepesen, vagy nagyon elégedett).

Megmértük a minta vallásosság szerinti megoszlását is, amiből kiderült, hogy a fiatal és a középkorú korcsoport kétharmada (60,9, ill. 64,3%), míg a legidősebbek háromnegyede (79,4%) valamilyen módon vallásos (vagy a maga módján, vagy az egyház tanítása szerint). Érdekes módon a vallás hitéleti gyakorlása (az egyház tanításai szerint) inkább a két fiatal kohorszra jellemző. Az idős csoport kétharmada (63,8%) a „maga módján” pozicionálta magát vallásosnak, nem pedig formális (egyházi) keretek között. Vélhetően a jelenségben szerepe lehet a szocialista időszak egyházellenes politikájának, amely a hitéleti tevékenységet a magánszférába szorította vissza.

Házasságkötés

A kutatásban részt vevő fiatal korcsoport túlnyomó része (82,2%) még hajadon/nőtlen, csupán 16,4 százalékuk él házasságban. A középkorúak közül már csaknem kétharmaduk (61,68%) volt házas, negyedük (27,71%) pedig egyedülálló vagy házasság nélküli párkapcsolatban él. Az elváltak aránya nem volt számottevő a fiatal csoportban (1,4%), a középkorúak tizede (10,59%) bontotta fel házasságát. Eredményeinkből arra következtethetünk, hogy a házasságok túlnyomó részét a 30. életév betöltését követően kötik a célcsoporthoz tartozó fiatalok. Ebből is adódott, hogy a legfiatalabb korcsoport közül minden harmadik, míg a 30-40-esek közül csak minden hatodik volt egyedülálló. A valódi szinglik – vagyis akik sem házastársi, sem élettársi kapcsolatban nem élnek másokkal – aránya a fiatalok körében 38,4 százalék, a középkorúak körében 14,95 százalék volt.

A fiatalok harmada (29%) együttélés nélküli élettársi kapcsolatban él, vagyis külön háztartásban élnek, de „járnak” valakivel. Az együttlakás nélküli párkapcsolat a középkorúaknál már csak 14,95 százalékra jellemző.

A házasságkötésre vonatkozó kérdéseknél kiderült, hogy a házasság előtti hosszabb-rövidebb ideig tartó együttélés, a „próbaházasság”, minden vizsgált csoport által viszonylag erősen támogatott. A legfiatalabbak pártolják leginkább a nem formális együttélési formákat, hiszen 80 százalékuk szerint a házasságkötés előtt kifejezetten szükséges az élettársi együttélés. Az idősebbek kétharmada, míg a legidősebbek fele tartja kívánatosnak a házasság előtti együttélést mind a vidéki, mind a városi és fővárosi megkérdezettek esetén. Területi szempontokat vizsgálva csak a legfiatalabb korosztálynál látunk különbségeket, ahol a Budapestiek leginkább, míg a községekben és falvakban élők legkevésbé támogatják a házasság előtti együttélést. A nem házasságban élő fiatalok kilenczede szeretne majd a jövőben valamikor házasságban élni, a férfiak és nők között nem tapasztaltunk szignifikáns különbséget a véleményekben. A középkorúak négyötöde szintén tervez élete során házasságot, tehát meglehetősen erős házassági kedvet tapasztaltunk a nem házas középkorúak esetén is. A 30–40 évesek körében azonban szignifikáns (10 százalékpontos) különbséget mértünk a férfiak és a nők házassági kedve között a férfiak javára.

A párkapcsolatban élő fiatalok harmada, a középkorúak fele tervezte, hogy 3 éven belül összeházasodik partnerével, mindez kiemelten igaz a városiakra és a budapestiekre. A házassági kedv tehát igen erős volt mindkét fiatal csoportunk esetén, de úgy tűnik, hogy a középkorúak hamarabb igyekeznek azt konkrétummá változtatni. Férfiak és nők közötti jelentős eltérést a 3 éven belüli házassági szándékkal kapcsolatban a fiatal korcsoportban mértünk, ahol a nők 41,8 míg a férfiak 32,8 százaléka tervezi, hogy a közeljövőben házasságot köt. Az általunk mérthez képest lényegesen kevesebb házasságot kötnek Magyarországon, hiszen míg 1970-ben 8,9, addig 2009-ben már csak 3,7 házasságkötés jutott 1000 emberre (KSH Népmozgalom 2010). *A mintában mért jelentős házassági hajlandóság azért is meglepő, mert más vizsgálatok szerint (Utasi 2004, Szalma 2009) éppen a magasabban képzett nők vélik úgy, hogy a házasság kevésbé fontos, egyedül is képesek egzisztenciális és*

érzelmi biztonságot teremteni. A nem házas fiatal és idősebb korosztályok nemenkénti házassági hajlandóságát vizsgálva fordított tendenciát figyelhetünk meg. *Fiatalok között a nők, míg az idősebbek közül inkább a férfiak tervezik a jövőben a házasságkötést.* Ezzel együtt a nem házas mintánk mintegy háromnegyede ért egyet azzal, hogy a jövőben házasságban szeretne élni, ami elég erős vágyat fejez ki a társas együttélés ezen formája iránt. Települési differenciát csak a legfiatalabb korcsoportban tapasztaltunk, a kisebb településeken élők kisebb valószínűséggel szeretnék a jövőben házasságban élni, mint a budapestiek és más megyei jogú városok lakói. Mindhárom korcsoportunk erősen támogatta a házasság előtti együttélést. A fiatal korosztályban inkább a férfiak (de nem szignifikánsan), a középkorúaknál és az időseknél pedig inkább a nők vallották, hogy érdemes a házasságkötést megelőzően legalább 3 hónapot együtt élni. Településtípus szerinti összehasonlításnál egyedül a fiatalok körében szembesültünk a települési lejtő jelenségével, vagyis a községekben és kisebb városokban élők körében kevésbé, a nagyvárosban élők és a budapestiek körében erősebben támogatott a házasság előtti együttélés. A másik két korcsoportban nem mértünk szignifikáns településtípus szerinti különbségeket.

A fiatal és középkorú mintánkban lévő házasok felének volt a házasságkötését megelőzően legalább egy hosszabb párkapcsolata mindkét korosztály és mindkét nem esetén, amelyből később nem lett házasságkötés. Noha viszonylag kevesen vallották, hogy az élettársi kapcsolatot tartanak a legkívánatosabb együttélési formának, a magas házassági kedv és a tényszerűen jóval kevesebb házasságkötés arra enged következtetni, hogy sok fiatal, bár tervezi a házasságot, valamilyen oknál fogva mégsem váltja azt valóra, és „megragad” az élettársi együttélés szintjén. Települési különbségeket alapvetően nem tudtunk kimutatni, de elmondható, hogy a fiatalok között a budapestiek és a községben élők terveznek 3 éven belül legnagyobb arányban (szegmensenként 65%) házasságot. A középkorúaknál leginkább a Budapesten élők (57%), legkevésbé a megyei jogú városok lakói (29%) tervezik a közeli házasságkötést. Érdekes, hogy ebben a szegmensben (Budapest, megyei jogú városok) vannak nagyobb arányban a házasságot rövidtávon tervezők, mint a nem tervezők (57, ill. 53%) a nem házasok között.

1. táblázat**A legfontosabb házasságkötési okok rangsorolása**

	1. említés						2. említés						3. említés					
	18–29 éves		30–40 éves		50–65 éves		18–29 éves		30–40 éves		50–65 éves		18–29 éves		30–40 éves		50–65 éves	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Ez szülői elvárás	0	0	1	0,2	25	5,0	1	0,2	4	1,1	10	2,0	3	0,6	13	3,7	7	1,4
Ez (volt) a társam elvárása	2	0,4	9	2,5	12	2,4	0	0	4	1,1	18	3,6	0	0	6	1,6	20	4,0
Jobb anyagi helyzetet teremt	0	0	1	0,3	10	2,0	2	0,4	3	0,8	14	2,8	0	0	9	2,3	18	3,6
Állandóan együtt élhetek a társammal	8	1,6	30	8,2	137	27,4	11	2,2	33	8,9	89	17,8	8	1,6	28	7,5	52	10,4
A gyerekek számára ez a legjobb	4	0,8	59	15,9	73	14,6	24	4,8	62	16,9	131	26,2	9	1,8	35	9,4	109	21,8
Erősebb párkapcsolati kötődést teremt	17	3,4	47	12,8	46	9,2	21	4,2	60	16,4	80	16,0	24	4,8	46	12,6	93	18,6
Ezt gondolom az együttélés legjobb/legtermészetesebb módjának	53	10,6	100	27,1	92	18,4	18	3,6	53	14,4	71	14,2	10	2,0	50	13,7	104	20,8
Bizonyos szolgáltatásokhoz (pl. hitel, bölcsőde) így könnyebb hozzájutni	1	0,2	3	0,9	2	0,4	2	0,4	7	1,8	5	1,0	4	0,8	9	2,3	10	2,0
Pozitív mintákat látott, hallott	4	0,8	13	3,5	60	12,0	7	1,4	25	6,7	39	7,8	23	4,6	40	10,9	44	8,8
NT/NV	411	82,2	105	28,5	43	8,6	414	82,8	117	31,9	43	8,6	419	83,8	132	35,9	43	8,6
Összes említés	500	100,0	367	100,0	500	100,0	500	100,0	367	100,0	500	100,0	500	100,0	367	100,0	500	100,0

2. táblázat**A legfontosabb házasságkötés elleni érvek**

Érvek	1. említés				2. említés				3. említés			
	18–29 éves		30–40 éves		18–29 éves		30–40 éves		18–29 éves		30–40 éves	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Túl sok kötöttséget jelent	14	2,8	8	2,3	19	3,8	12	3,2	29	5,8	20	5,4
Előbb be akarja fejezni a tanulmányait	65	13,0	5	1,3	81	16,2	7	1,9	61	12,2	6	1,7
Még túl fiatal ehhez	75	15,0	6	1,5	73	14,6	6	1,5	54	10,8	3	0,7
Még nem biztos, hogy megtalálta az igazit	123	24,6	47	12,7	36	7,2	14	3,9	39	7,8	10	2,8
Nem akar gyereket	5	1,0	1	0,3	6	1,2	1	0,3	4	0,8	5	1,3
Hiányoznak hozzá feltételek (pl. anyagiak, lakás)	95	19,0	27	7,2	101	20,2	20	5,4	62	12,4	9	2,3
Nem ért egyet a házasság intézményével	15	3,0	14	3,7	9	1,8	8	2,2	10	2,0	2	0,6
Rossz tapasztalatai vannak saját korábbi kapcsolataiból	2	0,4	20	5,5	13	2,6	19	5,2	22	4,4	17	4,5
Negatív élményei vannak szülei, ismerősei kapcsolataiból	23	4,6	12	3,3	28	5,6	14	3,9	34	6,8	13	3,4
NT/NV	83	16,6	228	62,2	134	26,8	266	72,4	185	37,0	284	77,3
Összes említés	500	100,0	367	100,0	500	100,0	367	100,0	500	100,0	367	100,0

Fontosnak tartottuk annak vizsgálatát, hogy a megkérdezett csoportok körében milyen házassághoz kapcsolódó percepciók érhetők tetten (1. táblázat). A házassághoz kapcsolódó okok vizsgálatánál igen alacsony volt a legfiatalabb korosztály válaszadási hajlandósága, míg a tapasztalatból beszélő idősebb korosztályok szívesebben feleltek a kapcsolódó kérdésekre. A legfiatalabb és a középkorú korcsoportok közötti erős hasonlóságot az *„ezt gondolom az együttélés legtermészetesebb módjának”* és az *„erősebb párkapcsolati kötődést teremt”* válaszok jelentették. A középkorú és idősebb csoportok szerinti két erős preferencia-együttállást az *„állandóan együtt lehetek társammal”* és a *„gyermek számára ez a legjobb”* válaszok jelentették. A házassághoz kapcsolódó előzetes elvárások felmérésénél a fiatal és a középkorú csoportok esetén is ugyanaz a három tényező került dobogós helyre. Egyaránt (1) *erősebb partnerek közötti kötődést*, a (2) *gyermek számára az együttélés megfelelő közegét várják el*, valamint (3) *az együttélés legtermészetesebb módjának tartják a házasság keretein belüli együttélést*.

Azt is megkérdeztük, hogy melyek azok az okok, amelyek leginkább a házasságkötés ellen szólhatnak (2. táblázat). A házasságkötés elleni (akadályként) érvként a fiatalok elsősorban az alábbi tényezőket emelték ki: (1) *még nem találta meg az igazit* (2) *még nem fejezte be tanulmányait*, (3) *túl fiatal*, (4) *hiányzó feltételek* (pl. lakás, anyagiak). Mindkét korcsoportban magas volt azok aránya, akik azt válaszolták, hogy *még nem biztos, hogy megtalálták az igazi partnert*. Utóbbi érzelmi eredetű válaszkategóriára a fiatalok esetén a házasság előtti együttélések és partnerkapcsolatok alacsony száma is magyarázatul szolgálhat. A középkorúaknál a (1) *még nem találta meg az igazit*, (2) *hiányzó anyagi feltételek* és a (3) *korábbi kapcsolataiból eredő rossz tapasztalatok* magyarázatok végeztek a dobogós helyeken. Eredményeink arra engednek következtetni, hogy az olyan *érzelmi eredetű tényezők*, mint például a *stabil kapcsolat iránti vágy*, *előbbre helyeződnek* (vagyis *hiányuk erősebb gátló tényező*), mint az *anyagi vagy karrier típusú válaszok*.

A házassághoz kapcsolódó elvárások és az akadályok vizsgálata után a következő kérdésblokk a házassághoz elengedhetetlennek vélt materiális és érzelmi tényezők feltérképezésével foglalkozott (3. táblázat). Itt meglehetősen nagy különbségeket fedtünk fel a fiatal és középső, valamint az idősebb korcsoport preferenciái között. A fiatal és középkorú

csoportok körében csaknem minden esetben 90% feletti említéssel bírtak az olyan érzelmi és kognitív, továbbá a társas együttélés minőségére vonatkozó szempontok, mint a *„kölsönös megbecsülés”*, a *„szerelem”*, a *„kompromisszumkészség”*, a *„hasonló gondolkodás és értékrend”*, valamint a *„jó szexuális kapcsolat”*. Az idősebb csoportnál a *„megfelelő jövedelem”* és a *„kompromisszumkészség”* végeztek az első helyen 95% feletti említési aránnyal. Az *idősebb válaszadók* a házasság feltételeiként adott válaszainál trendszerűen megfigyelhető az *anyagi szempontok dominanciája az érzelmi szempontokhoz képest*. Egy másik értékrendbeli tényező is tetten érhető a két fiatalabb és az idősebb csoport válaszai között a *„házassághoz fontos szempontok”* felsorolásánál. Míg a fiatalok körében a család és a barátok véleménye nem számottevő fontosságú, addig az időseknél ez közel 90%-os említettséggel bír.

Megkérdeztük, hogy válaszadóink véleménye szerint a párok együttélésének anyagi és érzelmi dimenziói várhatóan hogyan változnak a házasságkötés hatására. Az anyagi helyzet változását a két fiatal csoport fele-fele arányban gondolta, míg az idősebbek kétharmada vélte úgy, hogy a házasságnak jelentős hatása van a párok anyagi helyzetére. A szexuális élet megváltozását a két fiatal csoport harmada vélte a házasság velejárójának, míg az idősebbek kétharmada szerint a házasság jelentősen megváltoztatja a felek szexuális kapcsolatát. Mindhárom csoport szerint a házasságkötésnek nagy hatása van a boldogságra, különösen az idősebb csoport véleménye volt markáns ebben a kérdésben. A párkapcsolat stabilitását minden korcsoport szerint erősen befolyásolja a házasságkötés, míg a szülőkhöz és barátokhoz való viszonyban nem vár lényegi változást a megkérdezettek többsége.

A saját házassággal való elégedettséget vizsgálva megállapítottuk, hogy a megkérdezett házások minden szegmensben elégedettek voltak – sorrendben – a (1) házimunkából való részese-
désükkel, a (2) szexuális életükkel, a (3) lakáskörülményeikkel és a (4) gyermekükkel töltött idő mennyiségével. A szexuális élettel és a gyermekkel töltött idő mennyiségével magasabb elégedettségi szintet mértünk a legfiatalabb válaszadói csoportban (mindkét kérdésnél 80% feletti elégedettséget). Legkevésbé voltak elégedettek a házastársak a partnerükkel töltött idő mennyiségével (megközelítőleg fele-fele arányban), valamint a jövedelmi helyzetükkel (40% volt elégedett).

3. táblázat

A különböző szempontok mennyire fontosak a házasságkötéshez?

Szempontok	Fontosság	18–29 éves		30–40 éves		50–65 éves	
		n	%	n	%	n	%
Megfelelő anyagiak (lakás, kocsis, autó stb.)	Egyáltalán nem és kevéssé	198	60,3	261	71,6	65	13,1
	Nagyrészt és teljes mértékben	301	39,7	104	28,4	433	86,9
Biztos munkahely	Egyáltalán nem és kevéssé	274	54,9	252	69,2	87	17,4
	Nagyrészt és teljes mértékben	225	45,1	112	30,8	412	82,6
Megfelelő jövedelem	Egyáltalán nem és kevéssé	302	60,5	256	70,2	5	1,0
	Nagyrészt és teljes mértékben	197	39,5	109	29,8	495	99,0
Kölcsönös tisztelet, megbecsülés	Egyáltalán nem és kevéssé	12	2,4	14	3,8	59	12,0
	Nagyrészt és teljes mértékben	487	97,6	351	96,2	434	88,0
Hasonló gondolkodás, értékrend	Egyáltalán nem és kevéssé	47	9,4	29	8,0	265	53,3
	Nagyrészt és teljes mértékben	452	90,6	336	92,0	232	46,7
Szerelem	Egyáltalán nem és kevéssé	34	6,8	29	7,9	192	38,5
	Nagyrészt és teljes mértékben	465	93,2	336	92,1	307	61,5
Szülők, barátok véleménye	Egyáltalán nem és kevéssé	413	82,8	328	89,9	53	10,7
	Nagyrészt és teljes mértékben	86	17,2	37	10,1	444	89,3
A jó szexuális kapcsolat	Egyáltalán nem és kevéssé	78	15,6	52	14,4	374	74,8
	Nagyrészt és teljes mértékben	421	84,4	312	85,6	126	25,2
Kompromisszumkészség	Egyáltalán nem és kevéssé	36	7,2	31	8,5	25	5,0
	Nagyrészt és teljes mértékben	463	92,8	334	91,5	475	95,0

Gyermekvállalás

A mintában szereplő fiatalok tizedének, a középkorúak kétharmadának van már legalább egy gyermeke, ezzel szemben az idős csoport kilenczede (93%) gyermeket. A gyermekvállalási kedvet jól mutatja, hogy a gyermekesek mindössze ötöde (22%) nem tervez további gyermekeket a legfiatalabbaknál, míg a 30–40 éveseknél a gyerekesek fele (57%) nem akar több gyereket. Valószínűleg utóbbi esetben a nők harmincas éveikben már nagyobb arányban megszülethették az eredetileg tervezett gyerekeket (vagy legalábbis nagy részüket), ezért nem vágytak további utódokra. Mindezt a tervezett gyermekek száma is alátámasztja, hiszen a fiatal szülők 41 százaléka szeretne még legalább egy, 22 százalékuk pedig legalább kettő gyermeket. A középkorúak 36 százaléka szeretne még egy, 7 százalékuk pedig még kettő gyermeket a meglévő(k) mellé. A gyermektelenek esetén a fiatal és középkorú minta alig tizede (8%) nem tervez egyáltalán gyermeket. A gyereket tudatosan nem vállalók aránya tehát igen alacsony volt a mintában, és meglepő módon inkább a nők választották a gyermeknélküliséget.

Természetesen ez az álláspont, különösen a legfiatalabb korosztály esetén még változhat koruk előrehaladtával. A gyermektelenek közül mindkét nembeliek (a férfiak 39,1, a nők 42,8 százaléka) leginkább két gyermeket szeretnének, de harmaduk három gyermeket is vállalna. Négy gyermeket a fiatal és középkorú mintákban szereplők tizede (8,9%) szeretne, ennél nagyobb családra viszonyt már csak a férfiak 4,7, a nők 1,3 százaléka vágyik. Ha a tervek valósággá válnának, akkor a legutóbb mért 1,26-os termékenységi arányszámmal szemben (KSH 2010) kétszeres születésszámot eredményeznének. Mindez sajnos tükrözi a korábbi vizsgálatok eredményeit, hiszen a magyar lakosság preferált értékei között (európai összehasonlításban) a gyermekvállalás/gyermeknevelés még mindig igen magas helyet foglal el. Ezt mutatja, hogy a fiatal magyar nők 97,5%-a szeretne legalább egy gyermeket (Kopp 2010), összességében pedig a magyar nők sokkal több gyermeket terveznek, mint európai társaik (20 fiatal nő 24 gyermeket szeretne, míg a legjobb európai népesedési mutatóval rendelkező Franciaországban is csak 23,6-ot). Mindezek ellenére a születések számát tekintve Európában a sereghajtók

közé tartozunk. Kutatásunk vállalt feladata volt a megszületett és a tervezett gyermekek száma közötti erős diszkrépancia okainak feltárása. Mindezt olyan óvatos becslésekkel tudjuk megtenni, amelyben az általunk vizsgált blokkoló tényezők és az alacsony gyermekvállalási hajlandóság közti kauzális viszonyokat elemezzük.

A legfiatalabbak kilencztedének, az idősebbek harmadának és a legidősebbek kevesebb, mint tizedének nincsen gyermeke. Itt elsőszámú indokoló tényező természetesen a legfiatalabbak alacsony életkora, de fontos kiemelni, hogy a 30–40 évesek közül is csupán a minta kétharmada gyermeket (persze itt még megszülethetnek további gyermekek is). A fiatal és középkorú csoportokhoz tartozó gyerekek 82 százaléka él házasságban, 11 százalékuk hajadon/egyedülálló és 7 százalékuk elvált. A gyermekkel rendelkezők kétszer nagyobb valószínűséggel élnek munkabérből, vagy családtámogatásokból és tízszer kisebb valószínűséggel szülői támogatásokból, mint a gyermektelenek. A különböző szociális és családtámogatások (noha ide vettük a tanulmányi és egyéb ösztöndíjakat is) fő jövedelemforrásként a gyerekek életében ötször nagyobb szerepet játszanak, mint a gyermekteleneknél.

A középkorú és a fiatal csoporthoz tartozó anyák átlagosan 26,42 és 25,77 éves korukban hozták világra első gyermeküket, az idős csoporthoz tartozó nők ennél korábban, átlagosan 24,48 évesen születtek először. A *gyermektelenek 8 százaléka később sem tervez gyereket vállalni, 40 százalékuk pedig csupán egy gyermeket szeretne. Három, vagy annál több*

gyermekes nagycsaládot a gyermektelen fiatalok közel fele (44%), a középkorúak harmada (36%) szeretne.

A házasságban élő gyermektelenek átlagosan több gyermeket szeretnének (2,66), mint a nem házasok (2,35), köszönhetően a házasság nyújtotta stabil párkapcsolatnak és érzelmi biztonságának. A nettó saját jövedelem vizsgálatánál lineáris ábrát kaptunk: minél alacsonyabb a megkérdezett jövedelme, annál több gyermeket szeretne. A havi 200 ezer forintnál magasabb összegből élők például átlagosan 1,94, míg a 100 ezer forintnál kevesebből élő fiatalok és középkorúak 2,59 gyermeket terveznek. A számokból arra következtethetünk, hogy a stabil és jól fizető állásaikat kevésbé és rövidebb időre hagynák el az anyák (és az apák) a gyermek gondozásával járó feladatok miatt, vagyis többet kockáztatnak, úgy érzik, hogy életvitelük miatt kedvező jövedelmi kondícióik mellett is kevesebb gyermek fér bele. Adataink arra is következtetni engednek, hogy önmagában a magasabb jövedelem nem teremti meg azt az anyagi biztonságot, amely mellett nyugodtan lehetne gyermekeket vállalni, hiszen a jövedelem (és a karrier) bizonytalanságát nem képesek kiegyensúlyozni a gyermekvállalásból eredő pozitívumok. Ezzel szemben az alacsony jövedelmet biztosító munkahelyeken dolgozók, vagy szociális támogatásokból élők kevesebbet veszítenek, ha jelenlegi helyzetüket és a gyermekvállalás utáni állapotot egy képzeletbeli mérleg két serpenyőjére helyezik. Meglátásunk szerint mindebből következik, hogy nem a „pénztelenség”, hanem a munkahelyvesztéstől és a karrier kisiklásától való félelem

4. táblázat

Véleménye szerint hogyan befolyásolja a gyermek vállalása...

(1–5 skálán 1 – nagymértékben rontja, 5 – nagymértékben javítja)

	18–29 éves		30–40 éves		50–65 éves	
	N	átlag	N	átlag	N	átlag
az emberek anyagi helyzetét?	497	2,08	363	2,22	491	3,53
az emberek boldogságát?	497	4,41	363	4,46	489	3,57
az emberek szexuális életét?	497	2,47	363	2,55	483	2,91
az emberek párkapcsolatának stabilitását?	497	3,89	363	3,86	490	4,05
az emberek baráti, szülői kapcsolatait?	497	3,52	363	3,63	485	3,10
az emberek kikapcsolódási, pihenési lehetőségeit?	497	2,23	363	2,35	460	2,43
az emberek munkahelyi karrierjét?	497	2,20	363	2,25	487	2,43
Összesen	497		363		423	

5. táblázat

Ön számára a gyermekvállaláshoz mennyire lennének szükségesek, ill. ha már van(nak) gyermeke(i), mennyire voltak szükségesek:

(5 fokú skála átlagai, 1 – nem szükséges, 5 – nagyon szükséges)

	18–29 éves		30–40 éves		50–65 éves	
	N	átlag	N	átlag	N	átlag
a testi/lelki érettség, egészség?	363	4,68	496	4,72	497	3,99
a szerelem?	363	4,45	496	4,49	500	4,80
a biztos munkahely?	363	4,18	496	4,32	497	3,71
a megfelelő lakásviszonyok?	363	4,14	496	4,38	499	4,27
a megfelelő anyagi feltételek?	363	4,01	496	4,28	499	4,56
az állam támogatása (pl: GYES, GYED, bölcsőde)?	363	3,88	496	3,86	500	4,72
a támogató szülői/rokonai háttér?	363	3,71	496	3,87	494	4,15
a házasság?	363	3,40	496	3,48	498	4,40
a tanulmányok befejezése?	363	3,33	496	3,87	498	4,66

(mint szükséges áldozat) lehet komoly akadálya a gyermekvállalásnak. Megjegyzendő ugyanakkor, ha a magas jövedelműek 1,94-es tervezett gyermekszáma realitássá válna, ha meg nem is oldódnának, de jelentősen mérséklődnének Magyarország közép és hosszú távú demográfiai problémái. Eredményeink szerint tehát a gyermekvállalási *hajlandóságra pozitívan hat a házasságban élés, az, hogy a feleknek még nincsen gyermekük, valamint a kevesebb jövedelem.* Más szavakkal: gyermekek legnagyobb valószínűséggel a házas, gyermekkel még nem rendelkező és az átlagosnál alacsonyabb jövedelmű háztartásokban születnek meg. A gyermekvállalási jellemzők ábrázolására bevezettünk egy még árnyaltabb mutatót, mint a tervezett gyermekek száma, ez pedig a gyermekvállalási potenciál indikátor volt. A gyermekvállalási potenciál összegzi és átlagolja a tervezett és a már megszületett gyermekek számát, így a gyermekeket is be tudtuk vonni a mintába. Az indikátor alkalmazása csak növelte a rést a házasok (3,04) és nem házasok (2,35) gyermekvállalási hajlandósága között. Az eltérő jövedelműek körében viszont kis mértékben csökkentette a különbséget a mutató alkalmazása, hiszen 0,65-ről, 0,51-re mérséklődött az index a 200 ezer forint feletti összegből élők és a 100 ezer forint alatti jövedelemből élők között.

Mindhárom csoportunk szerint a *gyermekvállalás pozitív hatással van az emberek boldogságára, erősíti a párkapcsolatot és a szülői kapcsolatokat* (4. tábla). Az egyéni boldogság javulását a fiatal és

középkorú mintánk magasabban értékelte (4,43), mint az idősek (3,57).⁷ Mindhárom korcsoport egyetértett abban, hogy a párkapcsolatot javítja a gyermekvállalás. Az idősek magasabban értékelték a szempontot (4,5), mint a fiatalok és középkorúak (3,87). Mindhárom minta viszonylag magasán értékelte a baráti és szülői kapcsolatokat javulását, mint a gyermekvállalás következményét. A vélemény különösen a fiataloknál (3,52) és a középkorúaknál (3,63) jelent meg markánsan, míg az időseknél kevésbé volt intenzív (3,10). Mindhárom csoportunk szerint a gyermek megszületése inkább *negatívan befolyásolja a párok anyagi helyzetét, pihenési lehetőségét és munkahelyi karrierjét.* Érdekes módon, utóbbi negatív percepcióknál a piaccgazdaságban felnőtt fiatal és középső korosztályok valamivel rosszabbnak ítélik meg a helyzetet (2,22), mint az idősek (2,43), akik másfajta társadalmi és gazdasági viszonyok között nevelték fel gyermekeiket. Pihenési lehetőségek és szabadidő tekintetében a két fiatalabb csoport egy kissé rosszabbnak látta a helyzetet (2,26), mint az idősek (2,43). A generációk közötti második legintenzívebb eltérést a gyermek születését követő szexuális élet változásának megítélésében találtuk. A fiatalok erre a szegmensre adták a legalacsonyabb értékeket (2,47), míg az idősek véleménye inkább középre húzott (2,91), vagyis szerintük a gyermekvállalás nem befolyásolja számottevően a párok szexuális életét. A legerősebb generációs eltérést a gyermekvállalás

és az anyagi helyzet változása szegmensben mértük. A fiatalok (2,08) és a középkorúak (2,22) szerint a gyermekvállalás nagymértékben rontja a család anyagi helyzetét, míg az idősek nem osztották ezt a véleményt (3,53).

A fiatal és középkorú csoportok szerint egyaránt a legfontosabb tényezők a gyermekvállaláshoz a (1) testi/lelki egészség, a (2) szerelem és a (3) biztos munkahely (5. tábla). Az idős korcsoport másként osztja meg preferenciáit: (1) szerelem, (2) az állam támogatása, (3) a tanulmányok befejezése. Az egyik legfontosabb generációs eltérést a testi/lelki egészség megítélésében találtuk. A fiatalok és középkorúak körében ez a legfontosabb tényezője a gyermekvállalásnak, míg az idős csoport ezt a szempontot csupán a 8. helyre sorolta (3,99-es értékkel). Az állami gyermekellátások (pénzbeli támogatások és szolgáltatások) fontossága az idősektől a második legmagasabb értéket kapták (4,72), míg a fiatalok és a középkorúak egyaránt a hatodik helyre sorolták ezt a kategóriát (3,87-es átlaggal). Mindebből az tűnik ki, hogy az 50–65 éves korosztály még mindig sokkal inkább tekinti a gyermekvállalással járó feladatok kompenzálását állami feladatnak, mint a fiatalabb generációk. A megfelelő anyagi feltételek megléte (4,56), a házasság fennállása (4,40) és a tanulmányok befejezése (4,66) szintén szignifikánsan magasabb értékeket kaptak az idősebb válaszadóktól, mint a fiataloktól. A fiatalok és a középkorúak ennél sokkal racionálisabb feltételeket tekintettek kiemelt fontosságúnak: a már említett testi/lelki egészség hangsúlyozásán túl jelentős fontosságúnak tartották a munkahelyek biztonságát is (a fiatalok 4,18-as, a középkorúak 4,32-es értékkel). Mindhárom csoportunk magasan értékelt a családi háttér támogatását (3,91-es indexátlaggal) és a megfelelő lakásviszonyokat (4,26). A három csoport legmagasabb értékű összeített indexe a gyermekvállaláshoz szükséges tényezőkre vonatkozóan a szerelem (4,58) volt.

Nemek közötti eltéréseket is vizsgálva megállapítottuk, hogy a testi/lelki egészség fontosságát elsősorban a 18–29 éves nők helyezték magas pozícióba (98%-uk).⁸ Érdekes módon, ha a jövedelmi változót is bevontuk, láthattuk, hogy a legmagasabb jövedelműek az egészséget ennél kevésbé tartották fontosnak (még így is 88%-uk). A szerelem változónál csak nemek tekintetében kaptunk eltérést, a szerelmet a nők valamivel fontosabbnak tartották (92%) a gyermekvállaláshoz. A megfelelő lakásviszonyokat mindkét nem fontosnak tartotta, de a

nők (88%) valamivel nagyobb arányban tekintették lényeges faktornak a lakhatás biztonságát, mint a férfiak (78%). A gyermekkel nem rendelkezők és a hajadonok szintén fontosabbnak tartották az elérhető lakáskörülményeket, mint a házasságban élő gyermekesek (87, ill. 70%). Hasonló eltéréseket találtunk a gyermekesek és a gyermek nélküliek között az anyagi feltételek megítélésében is, érdekes módon a gyermeket nevelők kevésbé tartották fontosnak az anyagi biztonságot a gyermekvállaláshoz (65, ill. 85%). Jelentős nemek közötti eltéréseket találtunk az állami támogatások fontosságának megítélésénél is. A nők (77%) fontosabbnak tartották az állam jóléti feladatvállalását, mint a férfiak (56%). A családi és baráti gondoskodás jelentőségét is nagyobb arányban értékelték fontosnak a nők (75%), mint a férfiak (61%). Ennél a változónál jelentős eltéréseket találtunk a magas és az alacsony jövedelmű csoportok körében. A magas jövedelemmel rendelkezők kisebb arányban (44%) értékelték ezt a szegmenst fontosnak, mint az alacsony jövedelműek (72%), mindez valószínűleg visszavezethető a szülőktől való anyagi függés megjelenésére.

Néhány kiemelt szegmensre vonatkozó attitűdöt külön is vizsgálat alá vontunk, ilyen volt, hogy a válaszadó megítélése szerint hány gyermekre lenne szükség egy ideális családban, milyen szerepe van az egyéni karrier fontosságának a gyermekvállalásban, valamint hogy látja az állami támogatások szerepét. A fiatalok fele (52%), az középkorúak kétharmada (64%) vallja, hogy legalább két gyermek megszületése lenne kívánatos egy családban. Ez különösen a házasságban élő nőknél volt szignifikáns. A fiatal és a középkorú csoport egyaránt kétharmada vallja, hogy a gyermek születése nem kell, hogy az egyéni ambíciók feladásával járjon. Ennél a kérdésnél erős települési lejtőt figyelhetünk meg, hiszen a vidéki fiatalok fele, a budapestiek háromnegyede osztja, hogy a gyermekvállalás nem jelenti a karrier feladását. Mindkét csoport kilenczede úgy gondolja (fiatalok 86, középkorúak 92%-a), hogy ha a társadalom azt akarja, hogy több gyermek szülessen, akkor azt (család)támogatásokkal kellene elősegíteni. Ez azért is érdekes, mert a gyermekvállalási feltételek vizsgálatánál az állami támogatás fontossága csak a harmadik csoportunknál, az időseknél szerepelt a preferencialista élmezőnyében. A gyermeknevelési támogatásra vonatkozó fokozott igény, elsősorban a leginkább érintetteknel, vagyis a házasságban élő gyermekes nőknél jelent meg markánsan.

Családi konfliktusok, válás

A családi konfliktusokhoz kapcsolódó, és a válással foglalkozó kérdésblokkunkban kiderült, hogy a fiatal csoportok háromnegyede, míg a legidősebb csoport fele vallja, hogy rossz kapcsolat esetén jobb a válás, mint a kapcsolat fenntartása. A fiatalabb csoportokban különösen a nők (76,9%), valamint a hajadonok és az elváltak osztják ezt a nézetet, miközben a legidősebb csoportban nincsen jelentős eltérés a családi állapot vonatkozásában. A vallásosak szintén kevésbé fogadják el a válást még akkor is, ha a házasság rosszul működik.

Szignifikáns különbséget mértünk a két fiatal és a legidősebb korcsoport között abban a kérdésben, hogy a rossz kapcsolatban a gyermek érdekében ki kell tartani a feleknek egymás mellett. A fiataloknak csak negyede osztotta ezt az állítást, míg a legidősebbek kétharmada értett egyet azzal, hogy a gyermek érdeke fontosabb, mint a házasság minősége. A vallásosság és a családban élés pozitívan befolyásolták a házasság fenntartására vonatkozó válaszokat mindhárom korcsoportnál, azaz a házasságban élők és a vallásosak nagyobb arányban vélték úgy, hogy rossz házasságban is együtt kell maradni a gyermekek érdekében.

Összefoglalás

Kutatásunkban kísérletet tettünk a magasan képzett fiatalok (18–40 évesek) gyermekvállalási és házasságkötési szokásainak feltérképezésére, a házasságra és a családra vonatkozó attitűdjeik megismerésére, illetve a különböző gátló tényezők feltérképezésére. Ahol lehetőségünk nyílt, egy párhuzamos mintán összehasonlítottuk a mért attitűdöket egy idősebb korcsoport (50–65 évesek) eredményeivel. A fiatal csoportunkat is két klaszterre bontottuk (18–29 évesek és 30–40 évesek), azonban jelentős generációs eltéréseket a házasságkötésre és a gyermekvállalásra vonatkozó kérdésblokkoknál inkább az idősek és a két fiatal csoport között találtunk.

A házasságkötésre vonatkozó kérdésblokkból kiderült, hogy a próbaházasság, azaz a házasságkötés előtti élettársi együttélés mindhárom csoportnál erősen elfogadott és támogatott. Mindkét fiatal mintán, de különösen a 30–40 éveseknél igen erős házassági kedvet mértünk, ami ellentmond a hazai folyamatoknak. A házassághoz kapcsolódó előzetes elvárások vizsgálatánál elsősorban érzelmi típusú érvelésekkel találkoztunk. A házasságtól a fiatalok érzelmi bizton-

ságot, a párkapcsolatuk megerősödését és a gyermekek biztonságos felnevelésének lehetőségét várják. A házasságban leginkább olyan emocionális, kognitív szempontokat tartanak fontosnak, mint a érzelmi stabilitás vagy a szerelem, és csak ezek után következnek a materiális szempontok (megfelelő anyagiak, lakás stb.). Az idősebb korosztálynál is fontosak voltak az emocionális szempontok, azonban náluk jóval erőteljesebben jelent meg az anyagi dimenzió. Mindhárom csoportunknál a házasságkötés akadályaként elsősorban a párkapcsolati bizonytalanság jelent meg, és csak ezt követték a racionális – jövedelemhez, lakhatáshoz és iskola-befejezéséhez – kapcsolódó válaszok.

A gyermekvállalási hajlandóság vizsgálatánál igen magas gyermekvállalási potenciált mértünk a fiatalok körében, jóval magasabbat, mint arra a hazai folyamatok következteteni engedhetnének. Ezután különösen érdekelt bennünket, hogy ha ekkora a gyermekvállalási kedv, miért nem születnek meg a kívánt gyermekek, milyen félelmek és problémák akadályozzák a magasan kvalifikált fiatalok gyermekvállalását. A fiatalok a gyermekvállalást olyan érzelmi tényezőkhöz kötik pozitívan, mint a párok közötti kapcsolat erősödése, vagy az egyéni boldogság növekedése, míg a szabadidőre, karrierre és anyagiakra vonatkozóan inkább helyzetük romlását várták. A gyermekvállalás legfontosabb feltételének tekintették a fiatalok a testi/lelki egészséget és a szerelmet, azzal szemben az idősek inkább magasan preferálták az állami támogatást és a tanulmányok befejezését.

Kutatásunkból összességében megállapítható, hogy az érzelmi és testi biztonság, valamint a párkapcsolatok kiegyensúlyozottsága fontosabb előfeltételei mind a gyermekvállalásnak, mind a házasságkötésnek, mint a magas jövedelem, a lakás megléte, vagy a munkahelyi karrier.

Hivatkozások

Esping-Andersen, Gösta (2006): *Ismét a Jó Társadalom felé? Esély*, 2006/6.

Gábos A. – Gál R.I. – Kézdi G. (2005): *Fertility effects of the pension system and other intergenerational transfers: Test ib Hungarian data*. PEP, Tokyo.

Husz Ildikó (2006): Iskolázottság és a gyermekvállalás időzítése, *Demográfia*, 49. évf. 1. szám 46–67.

KSH (2010): *Népmozgalom, 2010. január-november, Gyors-tájékoztató 14.*

KSH (2011): A hazai termékenység legújabb irányzatai, *Statisztikai Tükör*, 2011/80. V. évfolyam 80. szám

KSH NKI (2012): A gyermekvállalási tervek beteljesületlenségének okai, *Korfa Népesedési Hírlevél*, 2012. szeptember, XII. évfolyam 2. szám

Myles, John (1996): Hanyatlás vagy holtpont? A jóléti állam mai helyzete. In: Bujalos I. – Nyilas M. (szerk.): *Az új jobboldal és a jóléti állam*. Budapest, HRSZE 1996. 357–397.

Spéder Zsolt (2003): Gyermeket vállalni – új strukturális körülmények között. In: Spéder Zsolt (szerk.): *Család és népesség- itthon és Európában*. Budapest, Századvég Kiadó.

Spéder Zsolt (2004): Gyermekvállalás és a párkapcsolatok átalakulása. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2004*. Budapest, TÁRKI.

Spéder Zsolt – Kapitány Balázs (2007): Gyermek – vágyak és tények. Dinamikus termékenységi elemzések, *KSH NKI Műhelytanulmányok*, 6. Budapest, KSH

Szalma Ivett (2009): Az iskolai és munkaerő-piaci státus hatása a párkapcsolatformálódásra, *Demográfia*, 52/2–3. 175–206.

Utasi Ágnes (2004): *Feláldozott kapcsolatok*. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete

Jegyzetek

- 1 A kutatásban részt vettek a cikk szerzőjén kívül az NCSSZI Családpolitikai Igazgatóságának munkatársai: Farkas Péter, Hakkel Tünde, Mészáros Zoltán, Papházi Tibor és Pillók Péter, valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem gyakornok hallgatói: Kovács Adrienn és Oláh Júlia. A kutatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma Családpolitikai Főosztályának megrendelésére, annak finanszírozásával készült.
- 2 A teljes kutatási beszámoló megtalálható a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet honlapján: www.ncsszi.hu
- 3 A szülési sorrend átlaga indikátor azt mutatja, hogy adott évben az anyák hányadik gyermeküket hozzák világra.
- 4 A népességfenntartáshoz egyébként az anyánkénti átlagosan 1,5-ös gyermekszám is rendkívül alacsonynak mondható, tehát a magasabb reprodukciós indexel rendelkező megyék adatai csupán más megyékhez képest emelkednek ki.
- 5 A házasságon kívüli születések aránya húsz év alatt (1990–2010) 13%-ról 40% fölé emelkedett.
- 6 A fennmaradó 8 százalék felsőfokú szakképzést szerzett.
- 7 A véleményeket ötfokozatú Likert-skálával mértük.
- 8 A szükséges és nem szükséges tényezők megítélését egy kompozit-indexszel határoztuk meg, ahol a „nem szükséges” (1,2,3) értékeket és a „szükséges” jelző (4,5) értékeket egybevontuk. Az összetett mutatót csak a fiatal csoportnál alkalmaztuk.

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma Szociális, Család- és Ifjúságügyért Felelős Államtitkársága 2012 nyarán hirdette meg „Hogyan őriztük meg...” című pályázatát olyan házaspárok részére, akik legalább 40 éve házasok. A pályázat célja az volt, hogy – hiteles történeteken keresztül – mintákat adjon a fiatalabb korosztálynak a házasság értékteremtő, értékeket megtartó intézményéről. A pályázat kiírója ezért olyan írásos pályaműveket kért a jelentkezőktől, melyek bemutatják a fiatalabb generációk részére, hogy mi erősítette, erősíti a házaselek közötti köteléket, mi segítette át a házaspárokat az érzelmi hullámvölgyeken, nehezebb társadalmi-történelmi időszakokon, mi tette a házasságot tartalmassá, az összetartozás-érzést magától értetődővé.

A felhívásra 997 érvényes pályamű érkezett. A zsűri, melyet Lackfi János költő, író vezetett, 10 díjazottat és 40 különdíjast nevezett meg. Örömmel élünk a lehetőséggel, hogy a nyertes művek közzétételében részt vehetünk.

Bali Zoltánné

A szeretet gyöngysora

Tavaly, az ötvenedik házassági évfordulónkra az unokámtól kaptam egy színes gyöngysort. Ötven darab gyöngyörű, különböző kristályból fűzte fel nekem. El is sorolta mindegyiknek a nevét, van közte rózsakvarc, ametiszt, hegyikristály, achát, jáde, és még sok más, aminek a nevét sem tudtam megjegyezni. De mindegyik csillogó, változatos színű. Azt mondta Bettina, hogy minden gyöngyszem egy-egy évet jelent, és majd a következő években hozzáfűzi az újabbakat is, hogy aztán végül egy hosszú-hosszú nyaklánc legyen belőle.

Azóta itt van ez a gyöngysor a konyhában. És amikor ránézek, eszembe jutnak az eltelt évek.

Esténként, amikor a férjemmel csak üldögélünk a félhomályban, mert még nem akarunk villanyt gyújtani, kézbe szoktam venni. Morzsolgatom a színes gyöngyöket, akár egy rózsafüzért, és jönnek elő az emlékek.

„Emlékszel...?” – kérdezem, „És arra emlékszel...?” – kérdezi a férjem, és sorra felidézük azokat az együtt megélt, régi eseményeket. Újra lehet örülni annak, ami akkor öröm volt, megkönynyebbülten emlékezni arra, ami akkor olyan nehéz volt, de szerencsére már elmúlt. És aztán lehet mosolyogva zsörtölődni azon is, amikor ugyanarra a dologra olyan eltérően emlékezünk vissza.

A gyöngysor csatja jelképezi az első találkozásunkat. Azt, ahol ezek a szemek elkezdtek összekapcsolódni.

Emlékszem, 1960 márciusában végigsírtam a hosszú vonatutat az Alföld közepétől a Dunántúl túlsó feléig, életem első munkahelyére utazva. A Kunszentmárton környéki tanyavilágból indulva, Szegeden végeztem el a védőnőképző iskolát, és az ország másik felére, a Vas megyei Celldömölk közelében levő kis faluba, Egyházashetyére helyeztek dolgozni. A közelebbi állásokat azok a társaim kapták, akiknek már férjük, vőlegényük volt. Nekem, mint egyedülállónak, muszáj volt elfogadnom a távoli helyre szóló, másfél éves kötelező kirendelést.

Még sosem voltam ilyen messze a családomtól, úgy éreztem, nem fogom ezt kibírni. A hosszú úton minden utas engem vigasztalt. Egy kedves, idős néni azt mondta: „Meglátja, aranyoskám, majd talál magának ott egy szép fiatalembert, és mindjárt nem is akar visszajönni.”

El sem tudtam képzelni, hogy nekem megtetszen ott, abban az idegen környezetben bárki is.

Aztán megérkeztem, és nem változott a véleményem. Kedves, de idegen emberek voltak körülöttem, ráadásul pályakezdőként rögtön egy nagy körzetbe kerültem, hét falu kismamáit, csecsemőit kellett egyedül ellátnom. Minden este sírva összecsomagoltam a bőröndömet, és azt mondtam az idős szállásadó nélinek, akinél laktam, hogy én holnap biztos, hogy hazautazom, nem maradok tovább. Ő megértően bólogatott. Aztán persze reggel csak kicsomagoltam a ruháimat, és mentem dolgozni.

Így teltek az első hónapok.

Aztán eljött július utolsó vasárnapja, a falusi búcsú napja. Egy idősebb, háziapolónő kolleánóm, aki kedvesen anyáskodott felettem, megbeszélte a lányával, akinek már komoly udvarlója volt, hogy vigyenek el engem is este a bálba. El is mentünk, és ott üldögéltünk hármásban az asztalnál. Utólag kiderült, hogy a fiú nagy gondban volt, mert nem tudta eldönteni, melyikünket vigye el táncolni. A barátnőjét szerette volna, de nem akart engem, az idegen lányt egyedül ott hagyni az asztalnál. Ha meg engem kér fel, tudta, hogy akkor a barátnője végigduzzogja az este hátralevő részét. Nagyon megkönnyebbült hát, amikor meglátta az asztal mellett elmenni egy ismerőst. Gyorsan megszólította, majd megkérte, hogy táncoljon már egyet az új lánnyal.

Csinos, bajszos, jóvágású fiatalember volt az első táncpartnerem. Agronómusként dolgozott a szomszéd faluban. Táncoltunk, beszélgettünk. Aztán felkértek mások is, megismertem több falubeli fiatalembert, de a bajszos agronómus újra és újra visszatért. Aztán a végén ő kísért haza.

- Emlékszel?

Másnap már többen is jóindulatúan figyelmeztettek a faluban, hogy vigyázzak ezzel az agronómusmal, mert már több lánynak is udvarolt, de egyiket se akarta feleségül venni. Én meg úgy voltam vele, hogy ez nekem nem gond, hiszen én alig egy év múlva, ha letelik a kötelező munka, visszamegyek az Alföldre. Addig meg beszélgethetünk időnként.

Közben kaptam végre egy saját kis szolgálati szobát az általános iskola egyik szárnyában, és odaköltözhettem. Apró kis szoba volt, de nagyon boldoggá tett, hogy a sajátom.

És Zoli, a későbbi férjem, merthogy ő volt természetesen a bajszos agronómus, egyre gyakrabban motorozott át a szomszéd faluból hétvégenként, hogy meglátogasson. És aztán egyszer csak nem csomagoltam többet a bőröndbe, bekerült az ágy alá, üresen.

- És arra emlékszel – kérdezi a férjem –, amikor bőrig áztam a motoron, és az ónos esőtől már keményre fagyott a nadrág rajtam, amikor odaértem? Ott szárítottuk a kis kályhánál.

Emlékszem. És arra is, ahogy lélegzetünket visszafojtva, a nevetéstől fuldokolva hallgattuk, ahogy a folyosó másik végén lakó kis tanárnő kopogtat az ajtómon, és azt kérdezi: „Itthon vagy, Zsuzsa? Mit csinálsz, horgolsz?”

És emlékszem, amikor tavasszal, az egyik hétvégén váratlanul megérkezett hozzám az Alföldről az édesanyám és a nővérem. Zoli természetesen akkor is nálam volt.

Kiderült, hogy a faluból egy „jósándékú ismerős” – valószínűleg egy féltékeny korábbi barátnő – levelet írt a szüleimnek, hogy jöjjenek, mert a lányuk nem tud vigyázni magára.

Ott álltunk, elég nagy zavarban, és elhangzott a kérdés: „Mi a szándéka, fiatalember?”

És az én leendő férjem határozottan kihúzta magát, és kijelentette: „El akarom venni a lányukat feleségül.”

- Emlékszel?

Nyár elején már Zolival együtt utaztunk haza a tanyára, a hivatalos lánykérésre. Itt már csak arra kellett vigyáznunk, nehogy kiderüljön, hogy mi a foglalkozása. Édesapám régi vágású, gazdálkodó parasztemberként élete végéig sérelmezte, hogy bekényszerítették a téeszbe, és nagyon rossz véleménnyel volt a könyvekből tanult, ugribugri agronómusokról. A leendő vejétől pedig elvárta, hogy értsen a mezőgazdasági munkákhoz. Ez még ment is volna, de az egyik nagy próbatétel az volt, amikor kimentek a földekre kaszálni. Zoli valóban jól ismert mindent, nem keverte össze a búzát a rozssal, édesapám elégedett volt addig vele. Viszont kaszálni gyerekkora óta utált, sose tudott igazán. Úgyhogy szorongva vártam az estét, és nagyon büszke voltam rá, amikor a nap végén, eléggé elgyötörtén, de győztesen jött meg a munkából, és édesapám megállapította:

- Rendes ember, tud dolgozni. Mikor legyen akkor az az esküvő, gyerekek?

- Emlékszel?

- Emlékszem, a végén már folyt az izzadás a szemembe, alig láttam a sorokat, de igyekeztem egyenesen kaszálni, mert nagyon feleségül akartam venni azt a tanyasi leányzót, aki a házban várt rám.

És 1961. augusztus 24-én megvolt a hivatalos, tanácsi esküvő Egyházashetyén, utána pedig 27-én a nagy lakodalom az Alföldön, kint a tanyán. Aztán persze édesapámnak is elárultuk, hogy a veje agronómus. Hümmögött egy ideig, aztán elfogadta:

- Azért még rendes ember. Kaszálni úgysem a könyvekből tanult meg.

Ezzel elkezdődött a közös évek hosszú gyöngysora.

Nem volt könnyű az első időszak. Volt pár bútorunk, egy kis szoba-konyhás szolgálati lakást kaptunk, és mind a ketten sokat dolgoztunk. Én akkor tanultam meg főzni, abból a régi, Horváth Ilona-féle szakácskönyvből. Kertünk nem volt, a falusi kis boltban zöldségfélét nem lehetett kapni, ezért ha valami kellett, a 20 kilométerre levő városba mentünk be motorral. Heti étrendet írtam, hogy mikor mit akarok főzni, és ahhoz vásároltunk. Nem minden étel sikerült úgy, ahogy szerettem volna, de Zoli zokszó nélkül megette azt, amit elé tettem.

- Emlékszel? Az első bútorainkra, a konyhaszekrényre. A régi, zománcos lavórra, a pléh-kádra. Amikor még az udvarról, kerek kútról hordtuk a vizet. És egyszer sírva találtál, amikor jöttél haza, mert nyolc hónapos terhesen akkora hasam volt, hogy nem tudtam a mosóteknő fölé hajolni, nem tudtam kimosni.

- És emlékszel, amikor megvettük az első, keverőtárcsás mosógépünket? A télesztől kértem traktort, azzal hoztuk meg a városból.

- Emlékszel, amikor mondtam, hogy veled még veszekedni sem lehet?

Mert ennyi évtized alatt nem volt közöttünk veszekedés. Voltak feszültebb időszakok, de kiabálás sosem. Eleinte én gyakran megsértődtem, mert úgy éreztem, nem azt kaptam tőle, amit szerettem volna. Más családból jöttünk, másféle szokásokat hoztunk magunkkal. Olyan egyszerű dolgok, amik nekem természetesek voltak, neki eszébe se jutottak. Ezt eleinte nem értettem, azt hittem, hogy csak nem akarja megtenni, és megsértődtem. Napokig nem szóltam hozzá, ő meg nem tudta, mi történt.

Aztán úgy két nap múlva csöndben megkérdezte: „Most mondd meg, mi bajod van?” Én pedig rájöttem, hogy már nem is emlékszem, min sértődtem meg annyira. Vagy pedig, hogy már nem is olyan fontos az, amiért napokig magamban dúltam-fúltam. És aztán kiderült, hogy ő észre se vette azt, amit én olyan lényegesnek gondoltam, és nem is érti, miért olyan nagy dolog.

Úgy döntöttem, nem éri meg haragot tartani.

Aztán az évek alatt egyre jobban megismertük egymást, én már nem vártam el tőle, hogy olyan legyen, mint amit a szüleimnél láttam, ő pedig megértette, hogy vannak dolgok,

amik nekem sokat jelentenek. És új, saját családi szokásaink lettek.

Például az, hogy a békés, örömteli ünneplés fontosabb annál, hogy a naptár szerint pontosan mikorra esik egy-egy születésnap, névnap. Hogy az ünnepek dátumánál sokkal lényegesebb, hogy ráérjünk egymásra figyelni, és örülnünk a családi együttlétnek akkor, amikor görcösség nélkül sikerül megteremteni rá az időt. Vagy az, hogy mi nem meglepetést akarunk adni egymásnak az ünnepek idején, mert az okozhat csalódást is, hanem örömet, tehát olyan ajándékot veszünk egymásnak, amit a másik valóban szeretne. Nem próbáljuk meg kitalálni egymás titkos gondolatát, mert ha az egyikünknek nem sikerül, akkor a másik csalódott lesz, hanem együtt tervezgetjük, és együtt vesszük meg azt, aminek így biztosan mindannyian örülni tudunk.

Aztán valóban családdá váltunk, megszülettek a gyerekek. 1962 szeptemberében Nóra lányunk, 1966 májusában Zoltán fiunk.

- Emlékszel? Hány éjszakán át járkáltunk a szobában fel-alá, felváltva ringatva Nórit, aki az első évben szinte az összes éjszakát végigsírta.

Aranyos, mosolygós kisbaba volt a lányunk, napközben alig volt vele gond, evett, nézegetett a kiságyában. De az éjszakákat végigsírta. Csak úgy maradt el, és aludt rövid időszakokat, ha valamelyikünk sétált vele a szobában, és halhán dúdolt neki. Amint letettük a kiságyába, azonnal kétségbeesetten sírt.

Nem volt könnyű időszak. Akkoriban három hónap után vissza kellett menni dolgozni. Nórira napközben a szomszéd idős néni vigyázott, aki később pótnagymamaként szinte családtag is lett. Nappal mindketten dolgoztunk, éjszaka pedig egymást váltva ringattuk a lányunkat, vagy próbáltunk pár órát aludni.

Aztán ahogy nőni kezdett, egyre hosszabb időszakokra lehetett letenni az ágyba. De még sokáig nehezen aludt el. Aztán amikor az öccse megszületett, az első pár hónap után már együtt átaludták az éjszakákat.

- És emlékszel, mennyire megrémültünk, amikor Nóri másfél évesen a tanyán majdnem megfulladt?

A szüleimnél voltunk látogatóban, kint a tanyán, több kilométerre a várostól, orvostól. A lányunk akkoriban tanult jární, már nem maradt meg ölben evés alatt sem. Még a szájában volt a

falat, amikor elindult, de elvesztette az egyensúlyát, és hanyatt esett. Az étel lecsúszott a torkára, és fuldokolni kezdett. Hiába kaptunk fel, ráztuk, nem kapott levegőt, és már kezdett elernyedni a teste. Én már nagyon kétségbeestem, amikor az apja valahogy egy utolsó, határozott ütéssel kimozdította az ételdarabot a torkából, és a gyerek végre felsírt, újra lélegzett. Az a rémület és az a megkönnyebbülés még ma is bennem van. És az emlék, hogy a férjem megmentette a lányunk életét.

És persze a rengeteg örömteli emlék a két gyerekről. Az első lépések, az első szavak. A lányunk határtalan öröme, amikor meglátta az újszülött kisöccsét. A közös játékaik, ahogy Nóri anyáskodik Zoli felett, Zoli pedig ragaszkodóan követi a nővérét, bárhova is megy. Az érettségijük, a ballagásuk, ma már mindkettőnek diplomája van. És ma is jó testvérek.

És még mennyi minden van ezekben az összefűzött gyöngyszemekben! Az, ami egykor apró kis esemény volt, szívmengetően fontossá válik az évek múlásával, és az egykor olyan nagynak megélt élmény is belesimul a gyöngyök sorába.

- Emlékszel, mekkora öröm volt, amikor meglett az első autónk, az a kék Skoda Octávia!

Addig a városba motorral mentünk, mert a busz nagyon ritkán járt, a szüleimhez eljutni látogatóba pedig két napos vonatút volt, Pesten meg kellett szállnunk a rokonoknál. De a két gyerekkel ez már egyre nehezebben ment. Nóra lányunk akkoriban már nem az éjszakákat, hanem a vonatutakat sírta végig vigasztalhatatlanul, a felszállástól kezdve a megérkezésig. 1968-ban tehát, a zárszámadás utáni pénzből megvettük részletre az első autónkat. Nagy csoda volt, a miénk volt a negyedik autó a faluban. És végre rossz időben is be tudtunk jutni a városba, és kicsit gyakrabban mehettünk az Alföldre.

- És emlékszel, hogy Kecskeméten mindig eltévedtünk?

Persze, hiszen azóta is, az évtizedek alatt akárhányszor mentünk, mindig eltévedtünk a lekanyarodást, és csak két felesleges kör után találtuk meg a Kunszentmárton felé vezető utat. Ezt egy idő után már be is terveztük, nagy családi kaland lett, és vidáman készültünk rá, hogy na, most hol fogunk eltévedni. És bárhogy figyeltünk, egy idő után mindig elveszett alólunk a főút, és különböző kanyarok után ugyanahhoz a kis utcához értünk, ahonnan aztán már tudtuk,

hogy ha ide tévedtünk, akkor most innen merre van a kifelé vezető irány. Csak az utóbbi években, mióta nem a férjem vezet, hanem a fiunk visz el minket a rokonokhoz, most lett egyenes az út. De az „eltévedtünk, mint Kecskeméten” szólás azóta is hozzátartozik a családi hagyományhoz.

Akkor, a hatvanas évek végén nagyon eltévedtünk az autó adta mozgásszabadságot. De négy év múlva mégis eladtuk a kocsit, mert egy sokkal nagyobb feladatba vágtunk: elkezdtünk építkezni, és szükségünk volt a pénzre.

- Emlékszel, amikor egy lapáttal, egyedül kezdtem el kiásni a házunk alapzatát?

- És emlékszel, hogy milyen sokan jöttek oda, és segítettek ásni, alapozni, majd később betont keverni, téglát adogatni pár órát vagy fél napot?

Nehéz időszak volt az építkezés. Munka után mentünk a házhoz, amit lehetett, a férjem saját kezűleg csinált meg. És szívmengető emlék, hogy a falubeliek közül milyen sokan jöttek oda segíteni, csak úgy, baráti szívességgént. Jó volt érezni, milyen sok jó ismerősünk van már.

És két év kemény munkával, anyagi próbatételekkel, de elkészült a házunk! Hatalmas öröm volt, naponta megújuló csoda, hogy a víz a csapból jön, és nem a közös udvari kútról kell hozni, hogy a melegvizet a bojler adja, és nem fazékban kell forralni, hogy elég a pincében a kazánt megrakni, és minden helyiségben meleg van. A ház alaprajzát a férjem tervezte meg, a konyhában előre megvolt a helye, hogy hova kerül az asztal, a szekrény, a szobák úgy nyíltak, ahogy vágytunk rá, az ablakokból az utcát láttuk, nem egy szűk kis udvart. Az álmunk vált valóra. Mindenkinnek és mindennek megvolt végre a helye az új otthonunkban.

Aztán teltek az évek, a gyerekeink megnöttek, diplomát szereztek, távol kezdtek dolgozni, a fiunk megnősült. Nyugdíjba mentünk mind a ketten, a kertben dolgoztunk. A faluban sorra mentek el a mi korosztályunkhoz tartozók, egyre kevesebb régi barát, ismerős maradt. A fiatalok közül, aki tehetett, elköltözött a városba.

1996 januárjában elcsúsztam a jeges úton. Nem tört el szerencsére semmim, de erősen megütöttem magam. És amíg a sajtó lábamat borogattam, elgondolkodtam azon, hogy milyen messze is vagyunk a gyerekeinktől. Mindketten kétszáz kilométerre élnek tőlünk, a lányunk Budapesten,

a fiunk Dunaújvárosban, havonta egyszer látjuk őket. És ha a fiunknál megszületik az unoka, alig fogunk vele találkozni. Mi lenne, ha mi, szülők költöznénk közelebb a gyerekeinkhez?

- Emlékszel? Félttem, mit fogsz szólni hozzá. Nagyon nehéz döntés volt.

Hogyan lehet itt hagyni azt a házat, amit a saját kezünkkel építettünk, amit azóta is, több mint harminc éve szívtünk? Hogyan lehet itt hagyni ezt, amit magunk köré, magunknak építettünk, és ilyen idős korban hogyan tudunk megszokni vajon egy másik, idegen otthont? És itt hagyni a kertet, amiben az általunk ültetett gyümölcsfák teremnek, a férjem szeretett szőlőlugását a korán érő csemegeszőlővel, az általam bujtott rózsabokrokat a virágoskertben, a házra magasan felfutó lilaakác-bokrot, és ezt a vidéket, amit évtizedek óta ismerünk.

Hogyan lehet elmenni innen akkor, amikor ezt csak egy gondolat mondja, és nem a kényszer?

Mind a ketten az állandóságot szeretjük. A férjem a szomszéd faluban nőtt fel, itt dolgozott egész életében, ebből a faluból ment nyugdíjba. Én sírva jöttem ide harminchat évvel ezelőtt, és azt hittem, a másfél évet se bírom ki. És harminchárom év után innen, az életem első munkahelyéről mentem nyugdíjba. Az összes gyerek, aki azóta itt született, az én gyerekeim-gondozottam volt. El lehet-e innen költözni?

Én azt éreztem, hogy el tudnék menni. A családdhoz, a gyerekeinkhez közelebb.

De tudtam azt is, hogy a férjem élete munkája ez a ház, ez a környezet. És ez az ő szülőföldje, neki itt vannak a gyökerei. Ennyi idősen tud-e, akar-e váltani?

Tudtam, hogy neki lesz nehezebb meghozni ezt a döntést. És azt is, hogy bárhogy határoz, tiszteletben tartom, nem fogom győzködni.

Pár nap gondolkodás után a férjem rábólintott: „Jól van, próbáljuk meg. Ha tisztességes áron el tudjuk adni ezt a házat, akkor rendben van, költözzünk.”

1972-ben nagyon jó döntésünk volt, hogy vállaltuk a nehézségeket, és felépítettük ezt a házat, ahol annyira szeretünk lakni. És 1996-ban nagyon jó választásunk volt az, hogy eladtuk a házat, és egy Dunaújváros melletti faluba költöttünk. Most, tizenhat év után is naponta emlegetjük: „Emlékszel, milyen jó, hogy akkor

elcsúsztam azon a jeges úton. Mennyi-mennyi jó dolog történt velünk azóta itt, amit nem tudtunk volna onnan, távolról megélni.”

A ház árából nemcsak magunknak sikerült másik, megfelelő lakást venni, hanem mind a két gyerekünket segíthettük abban, hogy saját otthonuk legyen. Így most sokkal gyakrabban látogathatnak meg minket, nem kell ehhez hosszú, kétszáz kilométeres utat megtenniük. Benne lehetünk a mindennapjaikban, nem csupán távoli szemlélők.

Mi is gyakrabban utazhatunk el hozzájuk, láthattuk, hogyan szépül a Pesten lakó lányunk lakása, és hogyan épül fel, lesz egyre otthonosabb a fiunk családi háza.

A menyünkkel kapott fiúunokánk a házzal szembeni pályán tanult meg focizni úgy, hogy később komoly klubokban is játszott. A szemünk előtt nőtt fel a kicsit botladozó kisfiúból majd két méter magas, csinos fiatalemberré.

A most tizenkét éves lányunokánkkal is sokkal szorosabb a kapcsolatunk, mintha csak távoli nagyszülők lettünk volna. Nálunk ismerkedhetett meg a kerti növényekkel, itt evett először frissen szedett zöldborsót, fáról szedett cseresznyét. Itt barátkozott össze kutyával, macskával, a nagypapjával együtt lelkesen figyelték a kertben a madarakat, és a nagy diófánkon tanult meg fára mászni. Az iskolai szünetekben ki tud jönni hozzánk, velem gyúrja a kakaós gombóchoz a tésztát, a nagypapjával barkácsol a műhelyben.

A szőlőlugas itt már magasabbra fut a falon, mint a régi házban, a rózsák is virulnak, a kertben teremnek a gyümölcsfák. És bár idegenként érkeztünk, pár év alatt az itteni nyugdíjasklub révén szinte a fél falut ismerjük már, jó barátságokat kötöttünk.

És ez a döntés közelebb hozott minket egymáshoz. Mert a költözés nem volt egyszerű. Egy család életének összegyűjtött holmijait kellett megfogni, válogatni, pakolni, és amit érdemes, átmenteni az új életbe. És lehetőleg mindent szeretnénk volna megtartani, amit lehetett. Ezért hamar kiderült, hogy ezt a költözést nem lehet egy teherautó-fordulóval megoldani. Úgyhogy vettünk egy használt kis Barkast, és azzal kezdte el a férjem adagonként átköltöztetni a barkácműhelyben, a garázsban, pincében, padláson összegyűjtött, számunkra fontos, értékes dolgainkat kétszáz kilométerrel távolabbra.

Este bepakolt, kora reggel elindult, odaérkezett, lepakolt, megette a magával vitt szendvicset, majd visszaindult. Időnként meg kellett szerelni az autó akadozó alkatrészeit, ezért előfordult, hogy nagyon későn ért haza. Akkor még nem volt szokás a mobiltelefon, ezért én minden ilyen nap, reggeltől estig izgultam, hogy mi van vele, szerencsésen odaért-e, visszaér-e. Tizenegy forduló után, a végén a nagy bútorokat még egy nagy teherautóra pakolva aztán elhoztunk mindent, amit szerettünk volna. A gereblyéket, a tyúkketreceket, a bicikliket, a gyerekek általános iskolás tankönyveit és megőrzött füzeteit is, amit mostanában az unokánk nézeget érdeklődve.

Itt is felépült a garázs, lett műhely, veteményeskert és virágoskert is. És lett sok új ismerős, új barát, amit nem is reméltünk volna.

Itt is itthon vagyunk már.

És még mennyi minden történt az elmúlt ötven év alatt! Mennyi aggodás, és mennyi szerencsés, boldog befejezés.

- Emlékszel? Amikor az egyik télen traktorral mentetek kenyérért a városba, de elakadtatok a hófúvásban, és nem értetek haza éjszakára. Ítéletidő volt, nagy hideg, viharos szél. Egész éjjel ültem az ablaknál, és vártalak.

- Az mentett meg minket, hogy be tudtunk jutni az út melletti, régi pálinkafőzde épületébe, és ott húztuk ki az éjszakát. Aztán másnap egy nagyobb traktorral mentettek ki minket.

- Amikor végre hazaértél, a bőrcsizma úgy rá volt fagyva a lábadra, hogy egy ideig le se lehetett húzni. És a legnagyobb ijedség, amikor 1985-ben leestél a fáról, és majdnem eltört a nyakcsigolyád! Tehetetlenül feküdtél, a gyerekekkel hoztunk be a házba, mert nem akartál orvost, nem akartál kórházba menni. Egy napba telt, mire a fájdalom miatt mégis beleegyeztél, hogy bevigyen a mentő.

- De azt is megúsztam, pedig csak pár centin múlt, hogy fejjel előre a fűzfa alatti füves részre zuhantam, és nem a betonra. Azóta is kisé akad a nyakam, ha hátra akarok nézni, de hát már nem forgatom a fejemet a lányok után!

- Mennyit aggódtam a sok cigaretta miatt is. A rengeteg munka miatt napi két és fél dobozzal szívált, azt az erős Románcot, reggelente hosszú ideig köhögtél, sovány voltál. Fél-tettelek, dehát hiába beszéltem neked.

- Tizennyolc éves koromtól cigarettáztam. Aztán negyvenévesen, szilveszter este elszívtam az utolsó szálat, és azt mondtam: befejeztem. És azóta nem gyújtottam rá. Egy ideig persze rágtam a rágót, ettem, mert az étvágyam is megjött, meg is híztam egy kicsit. De azóta nincs cigarettaszag a lakásban, és nincs reggeli köhögés.

- És amikor tavaly elestem, és eltört a vállam, te aggódtál értem. Kísértél az orvoshoz, röntgenre, és aztán hetekig ápoltál, mert egyedül nem tudtam se öltözködni, se enni. Főztél, takarítottál, és te mosdattál le a kádban.

És a sok kedves, szép emlék.

- Emlékszel, amikor először vittél ki magaddal vadászni, egy holdfényes éjszakai lesre? Azt hittem, megindult az erdő mellett, akkora robaj támadt, én pedig gondolkodás nélkül, villámgyorsan felmáztam arra a fára szerelt lesre.

- Csak egy őzbak ijedt meg tőled, és ugrott el a sűrűben. Aztán pedig több mint félórát könyörögtem neked, hogy mássz már le, elmúlt a veszély.

- Csakhogy azóta sem tudom, hogyan jutottam fel arra a fára, mert lefelé jövet kiderült, hogy több lépcsőfok is hiányzik, és úgy tűnt, ott ragadok fenn. Aztán csak lesegítéssel valahogy, fogtad a lábam, és úgy magyaráztad, hogy most ide tedd, jó, most a következő lépés, mindjárt lent vagyunk.

- És később minden tavasszal, már a gyerekekkel mentünk hóvirágot szedni az erdőbe, ősszel pedig gombászni. Milyen örömteli családi események is voltak azok!

- Negyvenévesen szereztem meg a jogosítványt, és te tanítottál vezetni, nagy türelemmel. Pedig mindig féltetted a kis Trabantunkat, de ha kértem, beültél mellém, és mentünk ki a faluvégi kis utakra gyakorolni.

- Elsőre át is mentél a vizsgán. És akkor képedtem el csak igazán, amikor egy télen, a tükörsima jeges úton is eljöttél értem a városba a vasútállomásra, minden gond nélkül.

- Bár amikor kiszálltam ott a kocsiból, és kiderült, hogy szinte korcsolyázni lehetne az aszfalton, már értettem, hogy miért találkoztam olyan kevés szembejövő járművel az úton.

Olyan sok a szép emlék, van miről beszélgetni. Összesen két olyan dolog van, amit

nem szoktunk emlegetni, de mindketten tudjuk, hogy ez is benne volt az elmúlt időszakban.

Az eltelt több mint ötven év alatt egyszer, egyetlen egyszer gondoltam azt, hogy nem érdemes tovább fűzni ezt a gyöngysort. Régen volt már.

A fiunk három éves volt, a lányuk hét, amikor úgy éreztem, hogy nagyon magamra maradtam. A férjem szinte folyamatosan dolgozott a térszben, a betakarítások idején gyakran csak azért jött haza, hogy tiszta ruhát vegyen, aztán ment is vissza, éjszaka a kukoricaszárítóban ügyelt, hétvégeken is a földeket járta. Időnként továbbképzésekre is elküldték, olyankor hetekre elment. Én pedig egyedül voltam a két gyerekkel. Úgy gondoltam, hazaköltözöm a szüleimhez, ott legalább családban érezhetem magamat. Levelet írtam a nővéremnek, hogy jöjjön el értem, és segítsen elköltözni. A férjemnek még nem szóltam, vártam, hogy hazajöjjön, és megbeszélhessük ezt.

Aztán megérkezett, és a két gyerek akkora örömmel ugrott a nyakába, annyira örültek az apjuknak, hogy csak álltam, és nem tudtam szólni. Úgy éreztem, nem vehetem el tőlük az apjukat, még ha ilyen ritkán látják is.

Így aztán, mikor megjött a nővérem, az csak egy rokoni látogatás lett. Egyedül utazott vissza.

Aztán telt az idő, a gyerekek nőttek, a munka időnként már kevesebb lett, jutott idő családi kirándulásokra, elkezdtünk építkezni, és annyi minden kötött össze minket, így, családként, hogy többé nem volt hely benne más gondolatnak.

És egyetlen alkalommal éreztem féltékenységet. Több, mint tíz éve voltunk már házasok, és a férjem egy továbbképzésre járt hetekig kocsival. Hétvégenként jött haza, és vele utazott minden alkalommal egy falubeli lány is. Amikor az a lány megjelent, és beszállt az autóba csinosan, kisminkelve, és ahogy mosolyogva ránézett a férjemre, előntött a féltékenység. A férjem szerint persze ok nélkül, mert a lánynak udvarlója volt, és csak azért kacérkodott más férfiakkal is, hogy azt a férfit döntésre késztesse. Én azért azokban a hetekben rosszul éreztem magam.

Aztán a továbbkézésnek vége lett, a lány odaköltözött abba városba, egy idő után valóban férjhez ment, és aztán hallottuk pár év után, hogy el is vált.

Nekem pedig szerencsére többé nem volt okom a féltékenységre.

Az emlékek gyöngyei. Milyen sok van belőlük. És nem is csak ennek a fél évszázadnak az emlékei. Benne vannak, hiszen elmeséltük egymásnak, egymás gyerekkori emlékei. Tudom, milyen volt félárvaként, apa nélkül felnőni, és ő is tudja, milyen magányos kislányként éltem a tanyán. Tudom, mit érzett, amikor az elszabadult tehén vonszolta végig a réten a kezére csavarodó kötéllel, és ő is tudja, mennyire félttem gyerekként átmenni a nagy gyepen, ahol szabadon legeltek a vad szürkemarhák. Tudom, miket élt meg a nagypja mellett tanulva a paraszti munkákat, és ő is tudja, milyen volt a bokáig érő sárban, vagy a térdig érő hóban a tanyáról bejutni az iskolába.

És a miénkhez tartoznak már a gyerekeink emlékei is, az ő sikereik a mi büszkeségünk. Az ő családjuk élményei a mi örömeink is. Általuk eljutunk olyan tájakra, megismerünk olyan dolgokat, amik a mi időnkbe nem fértek bele, de így, általuk a mi életünknek is a részévé válnak.

És mégis, mindezek csak az emlékek különálló gyöngyszemei lennének, és bármikor szétgurulnának, ha nem fűzné össze őket ott belül, láthatatlanul az az erős kötelék, a Szeretet.

Ettől lesz ugyanaz a kéz, ami ötvenkét éve először átfogta a derekamat azon a búcsúi bálon, ugyanaz a kéz, ami tavaly tartotta a derekamat, amikor törött vállal kellett besegíteni engem a kádba.

Ezért a kezem, ami fél évszázada a lisztet összegyúrta, hogy elkészítsem neked életem első krumplis pogácsáját, ugyanaz, amivel tegnap reumakenőccsel kenegettem a fájós válladat.

És ugyanúgy ér össze a kezünk, ahogy ötven éve éjszaka egymás kezébe adtuk a nyugtalanul alvó lányunkat, ahogy együtt próbáltuk belebújtatni az anorákjába az örökmozgó fiunkat, ahogy a téglát adogattuk egymásnak a házunk építésénél, ahogy a megpakolt dobozokat nyújtottuk egymásnak a költözéskor, ugyanúgy adtuk egymás kezébe az ültetni való palántákat idén tavasszal.

Ugyanaz a kezünk, csak kissé fáradtabb, kissé ráncosabb.

Ezekkel a mozdulatokkal fűzzük egybe az emlékek gyöngyszemeit.

Így lesz belőle a Szeretet gyöngysora.

És remélem, még hosszan fűzhetjük egymás után a szemeket rajta.

Géher Istvánné

Mesélek Neked

Rendhagyó pályázat a mienk. Férjem, Géher István 2012. június 11-én meghalt. 2012. július 30-án lettünk volna 48 éves házасok. Az ő (nagyobb részt megjelent) írásait felhasználva próbáltam összeállítani a történetünket.

*„Kolduló barát jön, ajtódon kopogtat,
Olvasót mond érted, ha beengeded...
Barna szőrtarisznyám lesz a fejed alja,
S míg elalszol este, mesélek neked.”*

Ezzel az ígérettel kezdődött a mi együtt töltött életünk, és mindvégig így is történt. Csak annyit változott a helyzet, hogy az utolsó években szívesebben mesélt reggelente. Elmesélte amit éppen olvasott, újakat talált ki, mesélt azokról a művekről, amiket tanított, elmondta a bibliai történeteket újra meg újra, Shakespeare darabjait, a gyermeki, családi legendákat, megunhatatlanul. Szerencsém volt, örök gyerek maradhattam, minden nap izgatottan vártam, hogy mi lesz az aznapi mese, és nagyon sokszor kihallottam belőle a mindennapi életünkre vonatkozó utalásokat is.

Egyszer – úgy tíz-tizenkét éve – egy egyetemi előadása után („Shakespeare filmen”) az egyetem kapujában vártam rá, jöttek ki az előadásról a hallgatók is, akik nem ismertek engem. Két csinos egyetemi hallgató lány így beszélgetett: – Te, ezt a fazont úgy hazavinném magammal! – A másik megütöközött nézett rá. – Ne érts félre – folytatta az előbbi –, csak azért vinném haza, hogy otthon tovább meséljen egész este. Az én apám soha nem beszélget velünk...

Nagyon büszke voltam, amíg a kislányt hallgattam. Egy ilyen mondat felér egy Kossuth-díjjal – gondoltam, és nagyon örültem, hogy ezt a „fazont” én vihetem haza. Teljesen biztos lehettem benne, hogy este lesz mese is, meg beszélgetés is.

*„Nem is tudom, mi lennék, hogyha nem lennél,
úgy összenőttünk, hogy közöttünk érzésre
alig maradt hely, mondanám, s te gyorsabban
már mondtad is, mégis beszélgetünk, mindig,
megunhatatlan. Meddig bírni? végére
még nem jutottunk, képzelem, hogy megcsallak,*

*de nehezen, magam csalatni nincs kedvem,
sem ráérő időm. Kitöltve estéink
és napjaink. Milyennek ismeresz: kedvesnek,
elég erősnek? Elfogadhatók, egymás
előtt: vagyunk. Szerelmesek. Lehet rajtunk
nevetni. Szép pár. Lennél, hogyha nem lennék?”*

Nemcsak a mesék, a beszélgetések is nagyon fontosak voltak az életünkben. Húszévi házasság után írta ezt a verset. Szerettünk beszélgetni mindenről a világon. Évfolymtársak voltunk, tanárok lettünk, a munkánkról is mindig mindent elmondtunk egymásnak. Ő volt a sokkal tehetségesebb, „az évfolyamelső”, ezt én mindig elismertem, ő nem élt vissza velem. Segített a szakdolgozatom megírásában, az óráim megtervezésében, nevelési, munkahelyi, családi problémáim megoldásában. Cserébe velem beszélte meg minden alkotását. Írásait nekem adta oda első olvasásra, hallgatott a kritikára, örült, ha elismerően azt mondtam: ez jó. Régebben én írtam le az írásait írógépen. Aztán jött a számítógép, ő idegenkedett tőle, én úgy ahogy megtanultam, és a fiunk segítségével továbbra is az én dolgom maradt gépbe írni az apró cédulákra ceruzával írt verseket, leveleket, fordításokat, esszéket, ajánlásokat, mikor mit kellett. A tanár-tudós-költő feleségének nincs mindig könnyű feladata. A költői ihlet megkívánja az új élményeket, „a bűnös izgalmakat”, és többször előfordult, hogy féltékenyen, sírva írtam le a nem nekem szóló verseket. De ezt is meg tudtuk beszélni, a kötetekre (majdnem mindre) én terveztem a borítót... a nagyon szép versek megmaradtak, a borító elfedte a hátteret. Együtt örültünk a sikernek, együtt szomorkodtunk, ha a kritika észre se vette. És tovább beszélgettünk az égvilágon mindenről... Harmincévi házasság után egyre többször kerültek szóba az emlékeink, „a múltunk”. Hosszú esti beszélgetéseinkből hangjáték lett, *Talpalatnyi átokföldje*: „És mindig mit tegyünk?” címen, ami meg is jelent a Liget című folyóiratban 1993 őszén, később a rádióban is elhangzott. Az írás rengeteg vendégszöveget tartalmaz: irodalmár-házaspárnak saját életét felidézve is nagyon sok idézet jut eszébe. Böven

idéztünk innen-onnan, úgy írva át az idézeteket, ahogy a mi szövegünk megkívánta. A hangjátékból most ide másolom a házasságunk történetére vonatkozó részeket, minden szava igaz, hiteles, így volt:

Női hang: Emlékszel az évszakokra? Hóvirág, borostyán, leánykőkörcsin, ibolya és kankalin; barka és gesztenyedág; törökszegfű, margaréta és harangvirág; kikerics és lombcsokor; fenyőgally, cserepes ciklámen és vágott frézia: vettük, szedtük évszakok szerint. Megjöttek és elmentek, áttáncoltak az életünkön az évek ritmusára. Mi minden megfér egy mázas cserépedényben, és mily törekeny minden emberi történet! Milyen könnyű egy kisbabának meg nem születni, és a nagy ritmus szünetjelére tánclepnit milyen nehéz. Én majdnem belehaltam. Te bénán bámultál ki a széles csillagokba. És fel kellett ismét könnyökölni, bokát-térdet mozdítani, hogy visszafogadjon az ősi rend, a tavasz-nyár-ősz-tél táncrendje. Így meg így. Keringő éveinkben így ismételte magát a rontó-bontó, forgatagos öröklét, amiből csak mulandóságunkkal teremthettünk emberséges rendet, ideig-óráig. Mert mezítelenül jöttünk ki a mi anyánknak méhéből, lasanként koszorúnk bimbaja elvirított, és lényegünkre csupaszta – a téllel, az ősszel, a nyárral, a tavasszal – mezítelen tértünk oda vissza. Emlékszel?

Férfi hang: Emlékszel a szegénységre? Boldogok voltunk, mert szegények. Volt krumplink és ezüstkanalunk. Olykor-olykor vajas zsemlet reggeliztünk a Dunára néző magán-függőfolyosón; olyan volt, mint az étkezőkocsi. Én a szüleimnél ebédeltem, te összevissza, sehol. Akkor még nem ittam esténként bort, még el tudtunk aludni, tiszta volt a szívünk. Nem volt mosógépünk, a szobában teregettünk, és a mamád átjárt a szobán. Matracos díványunk iszapszínű vietnámi takaróval leterítve úszott az éjjel árján, és a kislányunk arról álmodott, hogy egyszer-valamikor majd ő ringatózik benne a férjével, nekünk meg marad a rácsos ágy. Hogy életben maradjunk, bárkánkban lakályosan bemelegítettük a nyomort. Pincéből hordtam fel a tüzelőt zsákban, újév után már a szénport kapartam tíz körömmel. Oly korban élünk, amikor az élelmesebbje már összekapart magának valamit. Semmit se bántuk, volt amiért élünk, dolgoztunk a családért. Szelídek voltunk, békességre igyekezők, s ha megesett is, hogy haragra gerjedtünk, nem róttuk fel a gonoszt. Csak a kormos kályha füstölgött néha kénköves lánggal, amitől fekete lett a fehér kisangyal. De téiben – a karácsonyi kosárban, szürke délután hazahozott, dermedt vekni kenyérben – akkor is benne volt a húsvét ízű tavasz. Emlékszel?

Női hang: Emlékszel? Amikor örültünk és örvendeztünk, mert időlegesen eljött a teljesség, és egyszerűen helyre került minden, ami rész szerint való. A reggel reggel volt, a dél dél, az este este: a kávé kávé, a munka munka, a lámpafény lámpafény. Most harminckét évesek voltunk, kétgyermekes bérlőtársak. Ez volt, amire vártunk: három szoba-hall, felújítás, villanyfűtés. Egyik szobából a másikba bolyongtunk, itt volt az asztalunk, itt az ágyunk. Pólyában a funk: a szeme kék láng, nagy szöke fej, a lányunk iskolás: a lelke párna, puha selyemkendő. Olyan volt éppen, mint ifjabb korunkban: meséltünk mesékönnyből, tologattunk babakocsit, és a zongorán megcsendült egy ének. Életünk verseskönyvében is, angyaloknak nyelvén: körülvevő őket, és betelének... azon a vidéken, megfélemlének... gaudium magnum... mert imé, tanyáztak és vigyáztak. Nem lehetett eléggé vigyáznunk. Összkomfortos édenkertünkben megtörtént valami, holott még nem követtük el, és nem történt meg, holott mindent elkövettünk. Beáztatás és falbontás – folyó előzményre komoly következmény – várható volt. Bocsánatkérő mosollyal küszöbünkön álltunk egyre, gyönyörűséggel megkövezve, míg a felhős égből hullott fejünkre az áldás. Emlékszel?

Férfi hang: Emlékszel a játékra? Azt játszottuk, hogy játék a világ. Játszottunk álláskeresést és pénzkeresést, bumlizást, adminisztrálást, túlórázást. Játékból felnőttek voltunk, és kiléptünk az életbe. Felszálltunk a hajnali vonatra, a délutáni vonatra, néztük a jegenyéket, a kerteket, a pályamunkásokat, magunkat az ablaktükörben, és amikor jött a halastó, beleestünk lovastó. Mi voltunk a munkába induló, munkából megtérő dolgozók. Játszottuk a tanárnőt és a tanár urat, te új bundacipőben, hogy most már ne fázzál, én fekete kalapban, hogy idősebbnek higgyenek. Doktor úrnak, mert azt játszottam, hogy a doktori értekezésemet írom. A büntelen bűnhődés tragikum: te voltál benne Desdemona, de mit érthettem még hozzád? Játszottunk szakembert és vak embert; pestiek voltunk vidéken, vidékiek Pesten. Alბérletben laktunk, külön-külön, mint pályakezdő közalkalmazottak alkalmanként vendégségbe jártunk egymáshoz, asztalt terítettünk, asztalt leszedtünk, angolul párbeszéltünk magnetofonba, és a sötét előszoba volt a csókok ligete. Mondtál nekem egy jót: csokolózás majomszokás, míg játszottunk szerelmespárt, jegyepárt. Apámmal, keresztapámmal mentem lánykérőbe a mamádhoz, mert ismeretes volt a fiatalok egymás iránti vonzalma. Téged az édesanyámmal együtt, ahogy illett, kizártunk, kiskosarat akasztottál

a kilincstre, neveltünk. Vidámság, sóhajlás, kéznyújtás, meghajlás, nem gondoltunk rá, hogy mind mire való. Csak játszani, vég nélkül. Mi voltunk a leendők, a völegény és a menyasszony. Nézegetted a gyűrűs kezedet és elképzelted, hogy majd hangulatosan elmosogatunk. Nem tudtál inget vasalni, nem tudtam körmöt vágni. Nem tudtuk, miből fogunk megélni. Játszottunk tervezetősdit, szembekötősdit, bújócskát, fogócskát, és fogtuk egymást, erősen fogtuk egymást, mert életre-halálra játszott velünk tréfás játszótársunk, a végét nem lelő idő. Emlékszel?

Női hang: Emlékszel? Ahogy ott találtuk magunkat kiteve, idegenben. Előttünk az ígélet fényes és kietlen földje, az ismeretlen tartomány. Sétáltunk fölfedezhetőnek hitt mezőn – ő úttörők, mi úttörők! és az erdőből a tulajdonos ránk eresztette a kutyát. Futhattunk a gyerekekkel vissza a civilizált betonra, tapasztalhattuk, hogy meddig érnek lehetőségeink. A padlósőnyegben svábbogár, az égen sasmadár, az arcokon mosoly: üdvözet Álomországból.

Szabad ország volt, lehetett benne elkallódni és megkerülni. Sem bölcsőnk, sem koporsónk – mi dolgunk volt nekünk az Újvilágban? Csekkel fizetni, kétféle fagyalaltot venni, paprikás-partyt adni... felrázni a rest Nyugatot... Babért akartunk, akartunk? Vagy menekültünk, menekültünk? Magunkon kívül és magunk között: íme hát elértük a világfalu határállomását. Egy vágányon ritkán tehervonat járt, személyforgalom szinte semmi. Sok minden múltott egy türkizkék, használt Toyotán hogy bátran, vidáman és erősen röpít-e át a puszta vidéken, vagy lassan görögve lefullad velünk az utolsó benzinkút után. Ó Amerika: megírni nyersanyag, megélni műanyag. Nem láttuk nemzedékünk legjobb elméit; csak az elveszett nemzedék legendás jóemlékezetét láttuk, amint öregifjan szunyókált az íráskultúra romjain: gépesített benszüllöttek között egy eleven amerikait. Remetemagányában, kandallótűz mellett otthonossá szelidült a világméretű hontalanság, amit magyarnak számkivetve most már egy életre megtanultunk. Elszállni annyi, mint visszaszállni: ezzel a tanulsággal telt ki az esztendőnk; s a távolságot – hogy ott se az, itt se az – magunkkal hoztuk a négy fal közé. Meg a szélzúgást, a hullám-mormolást, mert jó volt a tengerparton ülni. Emlékszel?

Férfi hang: Emlékszel a Duna-partra? A gesztenyefák közt galambok ültek a verebekhez, és nehéz égbolt alatt az ifjú nyár könnyű szellője szállt. Azt hittük, el vagyunk veszve. Azt mondtad: külön megyek. Azt mondtam: tekintsd magad a menyasszo-

nyomnak. Ezt kitől tanultam, az apámtól? Mindenkinek megkértem a kezét, nem lehetett komolyan venni. Megcsókoltam belül a csuklód, magadban mondtad: csuklósók. Összel gesztenyét hoztál be az egyetemre, azzal hogy az orrodra esett, pedig a földről szedted föl nekem, mert nem akartam a boldogságod útjába állni. Karácsonykor vittem az első ajándékot, ott lógott a kilincsen egy cédulával, hogy a medvét Bódognak hívják. Csak játék volt: adni és elfogadni? Máshoz ígérkeztl feleségül, az unokabátyádnak néztem, már a lakás is be volt rendezve. Lehet, hogy kacérságból tudatlannak mutatkoztál, de festeni nem festetted magad. A szüleim mégis féltettek tőled, mert nem volt egzisztenciám: kis fiam, csak még a nyáron ne nőülj meg! A kopott kordbársony kabátomban, amibe akárki beletörülhetne a tollát, én voltam a varjúvá változtatott királyfi. Vért adtam, hogy meghívhasalak ebédre, tizennégy forint ötven fillér volt a rántott borda, és száraz vörösborot rendeltem. A pedagógiaórán kivetted a csatot, amit tőlem kaptál, úgy ültél, kibontott hajjal. Egy év múlva szedtünk harangvirágot először, két kezeden a csokorral te voltál a harangvirágos lány. Szentendrén a fűben reszketett a karom, azt hitted a szenvedélytől, pedig csak azért, mert a könyökömre támaszkodtam. Az ajtóból rád néztem, hogy mi lesz az új barna szövetruháddal. Azt mondtad: ruha ruha. Ringattalak vigyázva, ölben – és a kinálylány elszállt varjúszárnyon. Emlékszel?

Női hang: Emlékszel? Amikor eldöntöttük, hogy közemberek leszünk. Letettünk arról, hogy érvényesüljünk. Kis ország, kis karrier: mit használt volna nekünk az előmozdítás? Idősebbek voltunk annál, hogy riszáljuk magunkat azért, amit adnak; és fiatalabbak, semhogy lesújtson, amit megtagadtak. Rangrejtve éltünk, packázást tűrő érdemünk a pör-halasztásban kereste igazát. Tühegyre vettük az igazságot: egyfelől – másfelől. Egyfelől, hogy a hivatalnak csupán a belőle nyerhető emberi érték adhatna értelmet; másfelől, hogy a hivatal kifordítja magából az embert, azaz értelmetlenné teszi a beletékozolt minőséget. Nem óhajtottunk kifordulni medrünekből, tartózkodtunk tehát hatóságilag minősített magunkat. A hatásunk érvényesült helyettünk, megelégedtünk ennyivel. Mi dolgozni akartunk, és munka volt elég. Elég volt a házi teendő, gyermekeinknek szülőt, szüleinknek gyermeket mutatni, s a barlang-tüzek árnyképein túl külfénynek elég – katedrán, kéziratban – az ideák világa. És szünnapokon, nyugalomba küldeni magunkat: elég az evezés, a kirándulás. Elegendő kaland és harci feladat volt előre látnunk nyaralástól nyaralásig, hívétől karácsonyig. Ablakunk világított,

autónk gyújtott, történetünk történt. Természetesnek ítéltük a test eredendő rázkódtatásait, és ennyiben közös dolgainkat elégségesen rendezettnek ahhoz, hogy jelenünket ígéretként belemagyarázzuk a jövőbe. Bizonygattuk, hogy sose lesz másként, és mindennapjaink fecsegő felszíne hallgatott róla, hogy a múltat be kell vallani. Zátanyok fölött folyt életünk – zavarosan, bölcsen – magunk mögött hagyott óceánok felé. Emlékszel?

Férfihang: Emlékszel? Ahogy összekapaszkodtunk a nagyszőnyegen. Úgy aludtunk el a karácsonyfa alatt, hogy ne lássuk a romlás angyalát. Fürtös feje feltűnt az ablakon túl, szeme-szája körül már kiütköztek a ráncok, a kuncogása fültől fülig hasadt, enyelegve csábított bűnre, bajba. A szellemet mocsokba tékozolni, egymás hitébe beletépni, kendőt, kedvet elveszíteni. Mit tettünk, hogy ez történt velünk? Égve hagytuk a folyosón a villanyt. Nem vigyáztunk. Kiadtuk magunkat, titkot sértettünk, kivéztettünk egy történetet. És jött a vérre (mi lesz a vérről?) a sárszíni angyal, hogy fekhelyünket kihűtse. Dideregtünk a padlón: mi lesz velünk? És holnap mit teszünk? Aznap volt holnap. Felkelvén ezért leszedtük az asztalt, rendbe hoztuk a házunkat, lefeküdtünk a helyünkre, külön-külön. Különös, különös téli éjszaka volt. Volt ilyen is hát: nem igaz? Ennyi volt: emlék és feledés, ami kell. Úgy kellett nekünk? Kell ez is, igen: haszonhoz vesztés, egységhez kétség, hogy együtt virrasszunk két gyermek felett. Múlt az idő, mutatta az állandóságot, amire rendeltettünk. Lélek a lélekre ráhajolt. Mi az igazság. Csönd volt, fenyőillat, ajtó-ablak zárva, a falak távol tartották tőlünk a külső sötétséget. A tükörben lidércfények táncoltak. Behunyt szemmel, békében hajtottuk álomra a fejünket. Emlékszel?

Női hang: Emlékszel? Amikor rádöbbenünk, hogy ritkulnak a sorok. Hova lettek mellőlünk az emberek? Elmaradoztak, szétszóródtak, egyenkint elhagytak, egymás után mentek nyughelyre, vezetőállásba, veszendőbe. Társaink távolodtak: úgy nőttünk fel, hogy elnőttünk egymástól. Az egyik fölfelé tört, s ezért jobbnak látta, ha elkerül minket, nehogy útját állja a tulajdon alakja, mintegy a tükrünkben. A másik köddé vált, elköltözött látókörünkéből, külföldi címet hagyva hátra. Elváltozását élt s volt társaságnak hiába rosszalltuk, jóvá nem tehetjük. A múltak iszapjában romlottak, bomlottak a házasságok; a felek félreléptek, elváltak, másokkal összeálltak. Hol nemrég az öröm rendezett gyerekzsúrt, most üres szobákban mondta a maga mentségét a kimondhatatlan. Ésszel követtük, kezét fogtunk vele, de a szívünk, egy függőkérnyi markolás erejéig, belefacsarodott.

Hogy nincs benne semmi. Gyöngék vagyunk. Kit anya szült, az mind alkuszik végül: minden alkunak szaga van: a magunkét megszokjuk, a másét érezzük. Így volt? Füst volt erkölcsünk, mely elszáll? Akitől kérdezhettük volna, hirtelen elrepült. Maradtunk baráttalanul, elapátlanodva. Kéz a kézben lépkedtünk hült helyről hült helyre, a gyermekeink előtt, a dolgunk után. Emlékszel?

Férfihang: Emlékszel? Ahogy változatlanul a mesterségünknek éltünk, csöndes extázisban. Úgy rémlett, mágia. Titkos, totális pedagógia működött, varázsunk életeket és lelkeket formált képünkre és hasonlatosságunkra. Álcáznunk illett e durva bűbájt, felnőthöz méltó dolgainkkal: mintha tevés-vevésünk mindenütt-jelenléte figyelmes színtér volna csupán, ahol a fiatalság érdemesnek találhatja a felnevelést. A lányunk, hogy asszony legyen; a fiunk, hogy férfi. És áthaladtak a színen gimnazisták, egyetemisták, hoztak fordítást, verset, sorsot. Kimondtunk egy szót, kicseréltünk egy sort, szembefordítottuk az arcunkat, aztán elfordítottuk. Céljuk felé gyűltek terveink – és ezt a célt tilos volt látnunk. A világ ellen teremtettünk ellenvilágot, létezőt a nemlétező helyén: de nem szektát, nem mozgalmat, nem irányzatot; semmit, ami e világból való. Hanem? Erre a csönd a válasz. Mint arra is, hogy erőfeszítéseinknek volt-e értelme. Erőnk csak így feszülhetett, önkörében, számításon, szabályon, törvényen, intézményen kívül. Amit műveltünk, nem lehetett szakmailag szabadalmaztatni, még barátilag megbeszélni sem. Már nem is barátokoztunk, csak megmutatkoztunk, és eltűntünk a mutatványban, mint a kitanult varázslók. Nem volt iskolánk, magunk voltunk az iskola. Mi voltunk a könyv, mely önmagát a jelennek írja... vagy tán a jövőnek... Emlékszel?

Női hang: Emlékszel? Ahogy elkezdtünk megint félni. A megkeményedő arcoktól, a befagyott tekintetektől, az újabb hősöktől, akik régebben ismerőseink voltak. Féltünk, hogy a végén még ránk ismernek, és megbüntetnek – vagy kitüntetnek. Futottunk, nehogy futtassanak, alapjainkban meginogva, mert a hitvallásunkat államvallássá ütötték. Ekképp a büntület belőlünk mind gyávát csinált, nem leltük honunk a hazában, nem voltunk azonosak az érdemeinkkel, bepiszkolódott a lélegzetünk, kiszorultunk a mitológiánkából. Vonultunk volna vissza, magunkba, megbújni megint. Öreg szülők a házban, gyerekek, unoka: a család a világ. Asztalt terítettünk a vacsorához; de most mit mondjunk, milyen áldást, könyörgést? Ha lehetséges, múltjuk el tőlünk e pohár, mindazonáltal ne úgy legyen, amint mi akarjuk. Hanem? Mi legyen hát,

mit ne akarjunk, miről ne tudjunk még? Nem tudtunk múltunknak jövőt jósolni; nem tudhattuk, hogy mi vár ránk: bölcs megelégedés szereteteink körében – vagy kifosztott, megcsúfolt öregség, az Isten háta mögött, egy feldúlt országban... Hogy vártuk pedig, aminek az eljövetelét nem is reméltük! És megint csak a hatalom, megint a dicsőség. Ettől reszkettünk. Emlékszel?

Ez volt az életünk: sok beszélgetés, mese, magán-szertartások, tradíció, rítus és játék, humor és nevetés. Átsegítettek a sok nehéz és csúnya megpróbáltatáson, a bajokon, az egzisztenciális gondokon. És a játékban részt vett a lányunk, a férje, a fiunk, aztán a három lányunokánk, és egy ideig úgy tűnt, hogy ez most már mindig így lesz.

Minden évben szilveszterkor (az eljegyzésünk évfordulóján) disztichonban írt verset kaptam. Éjfélkor, ünnepélyesen adta át, az volt az egész évre szóló összegzés.

És azután kezdődött az igazi öregedés, amit gyönyörűen megfogalmazott előre az Anakreoni dalokban, Anakreon házitűzhelyében.

(38.)

*Belekezek akkor újra:
veled éltem annyi évet,
veled is fogok maradni,
ha a lázam majd lehiggad,
s az öregség ránk deríti
mosolyával hűs nyugalmát.*

(39)

*Ide látszik a jövőből: ami eljön, nem öröm lesz.
Az öregség, a betegség szakadatlan panaszával
keserített napi gondként az utódokra maradni
tehetetlen tetemünkké leromolni – akarunk-e?*

(40)

*Akár akarjuk, akár nem,
megtréfál még ez az élet.*

*Viseljük, csak humorunkból
idő előtt ki ne kopjunk.*

*Kacsint talán az öregkor,
ha kettesben kinevetjük.*

(41)

*Té meg én: leszünk, amíg csak
lehetünk. Szeretjük egymást.*

Ezt az utolsó, „két nyugdíjas megbékélve, kéz a kézben menetel a halálba”-szerepet nem sikerült jól eljátszanunk. Idő előtt belefáradtunk az életbe. Örökös életkedvvel én sok örömet találok az öregségben, reméltem, hogy sikerül majd „kettesben kinevetni” az öregséget, de István máshogy döntött. Mindig mindenben csak a kiváló minőséget, a tökéletes eleganciát fogadta el. Sokszor mondogatta, hogy ha egyszer – mint Akela *A Dzsungel könyvében* – nem tudja „elejteni a vadat”, akkor neki mennie kell. Érezte, hogy már fogytán az ereje, nem akarta megvárni, hogy lassan-lassan elfogyjon. Az utolsó évben egészségével nem törődve úgy látszik, jobbnak látta, hogy nem várja meg a nyugodt, békés, vagy a keserves betegségekkel járó valódi öregkort, tudat alatt idő előtt akart megpihenni. Még utoljára egy nagy alkotói fellángolással gyönyörű verseket írt életről, szerelemről, leginkább a halálról. A nekem szóló verset ide írom:

ad uxorem

*szarvas fekszik a fák között
száradt szőrzete, mint a fű,
rásimul, kiterült a test
szépen; rőt vad a zöldben.*

*ott álltunk. a hasonlatot
most itt mért magyarázzam? az
agancsom (levadászva is)
vén csont, trófea? bárki*

*díszleg vele – bőrömet
meg nem kapja falára, mert
lelkem ágya tiéd... ha kell
súlyát vedd fel a földről.*

Megpróbáltam felvenni, de nem sikerült... A halál mindig váratlan, akkor is, ha nagyon készülünk rá. Én nem tudtam, nem is akartam elképzelni, hogy mi lesz majd, ha egyikünk meghal. Valahogy úgy gondoltam, hogy mint Philemon és Baucis... Hát nem így történt. Elöttem ment a halálba, de foghattam közben a kezét, utolsó üzenetként azt olvastam ki a szeméből, hogy talán a túlvilágon is lehet majd játszani. Azóta én próbálok mesélni egyedül, de nehezen megy, nem találok meg a meséhez a szavakat, nincs aki segítsen, végül én sem tudtam őt hazavinni...

Korintus Mihályné

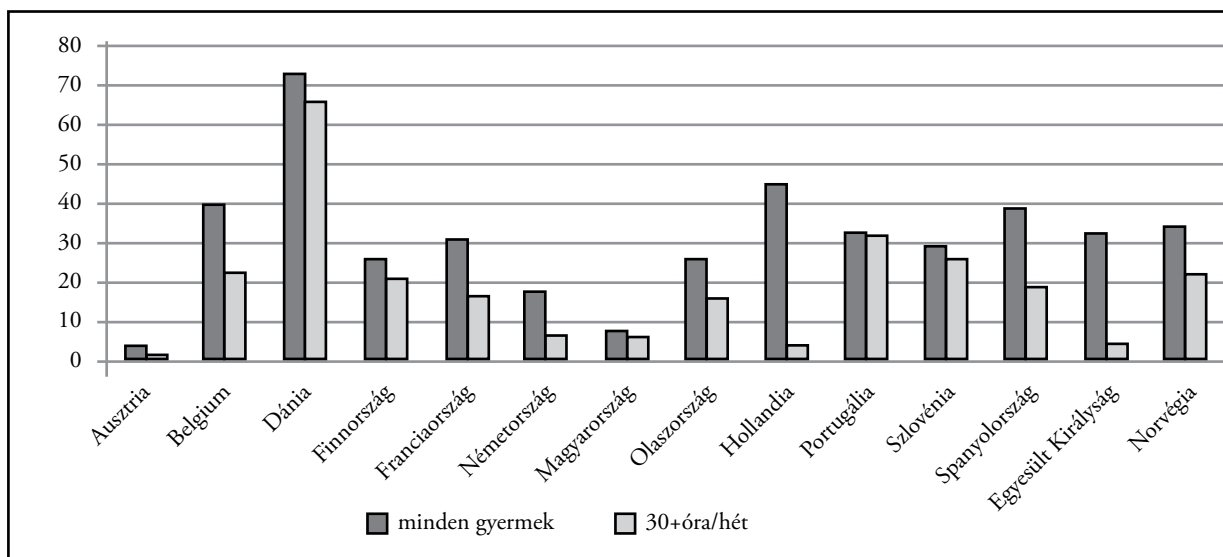
Mit jelent az Európai Bizottság közleménye a kisgyermekkorai nevelésről¹ a háromévesnél fiatalabb gyermekek ellátása számára

A kisgyermekkor szenzitív életszakasz, amelyet számos változás jellemez fizikai, értelmi, érzelmi és szociális téren egyaránt. Kutatások bizonyítják, hogy az agy jelentős és kritikus fejlődésen megy keresztül. Ami ezekben a korai életévekben történik, az egész életre kihat. Elismert, hogy a jó minőségű napközbeni gyermekellátás döntő szerepet játszik a gyermekek jóllétében és fejlődésében, valamint a társadalmi kohézió erősítésében azáltal, hogy megtörheti a hátrányok halmozódásának ciklusát, és lefekteti az élethosszig tartó tanulás alapját.² Mégis, ezeknek az első életéveknek a jelentősége ellenére, a háromévesnél fiatalabb korcsoport kevésbé jelenik meg számos európai ország politikáiban és vitáiban, mint a náluk idősebb, de még az iskoláskornál fiatalabb társaik.

Azonban nemcsak gyermekjogi és fejlődéssel kapcsolatos érvek szólnak a kisgyermekkorai nevelésbe való befektetések szükségessége mellett. Európa-szerte nagymértékben megnőtt a figyelem azok iránt a szolgáltatások és szakpolitikák iránt (beleértve a gyermekgondozási szabadságokkal kapcsolatos szakpolitikát is), amelyek célja a nők foglalkoztatásának megkönnyítése, valamint a munka és magánélet közti egyensúly megteremtése. Igaz, hogy az édesapák új generációi ma már jóval nagyobb részt vállalnak a házimunkából, de a mindennapi élet megkönnyítése érdekében szükség van a rugalmas munkaviszony választásának lehetőségére, továbbá a gyermekgondozási szabadságra és szolgáltatásokra is.

1. ábra

Három év alatti kisgyermekeknek nyújtott szolgáltatások néhány EU-tagállamban: az összes beíratott gyermek aránya, és a heti 30 óránál többet az intézményben töltő gyermekek aránya

Forrás: „A befogadásért munkálkodva” program www.childrenscotland.org.uk/wfi

Nemzetközi figyelem

Nemzetközi szervezetek már jó ideje kiemelt figyelmet fordítanak a kisgyermekkorú nevelésre. Nem véletlen fejlemény ez, hiszen a történelem során soha ilyen sok, iskoláskorúnál fiatalabb gyermek nem volt intézményes gyermekellátásban Európában. (1. ábra)

Az 1990-es évek végén, a 2000-es évek elején zajlott az OECD Oktatási Bizottságának kezdeményezésére az OECD Kisgyermeknevelési vizsgálat (Thematic Review of ECEC), amelynek második fordulójában Magyarország is részt vett. Eredményeképpen két összegző kötet és mind a 22 résztvevő államról országtanulmány készült fejlesztési javaslatokkal.³ Emellett az OECD több mint egy évtizede építi az ún. családi adatbázist.⁴ Rendszeresen gyűjtik és elemzik a tagországokban élő családok helyzetével kapcsolatos adatokat, többek között a kora gyermekkorú gondozás és nevelés intézményeire, szolgáltatásaira vonatkozóan is.

Az UNESCO által szervezett első Kisgyermekkorú Nevelés és Gondozás Világkonferencia 2010 szeptemberében, Moszkvában⁵ felhívta a figyelmet a kisgyermekkorú szolgáltatások terén történő beruházások előnyeire és a társadalmi egyenlőségeket csökkentő hatásaira pl. az egészségügy, az élelmezés és a nevelés terén, valamint azokra a bizonyítékokra, amelyek kimutatják, hogy az ilyen befektetések megtérülése jóval nagyobb, mint bármely más területeken vagy későbbi életkorokban.

Az Európai Unióban a foglalkoztatási és szociális szakpolitikák és az oktatás és képzés keretében foglalkoznak legtöbbször a kisgyermek

ellátásával. Szervezeti szinten kettősség tapasztalható, részben a gondozási és nevelési (vagy oktatási) típusú szolgáltatások osztottsága miatt, részben pedig a kisgyermekellátás céljainak sokrétűsége miatt. Összehangolt, integrált megközelítésre az Európa 2020 stratégia ad lehetőséget.

Az **Európa 2020**⁶ a következő évtizedre szóló európai uniós növekedési stratégia. Célja, hogy az EU gazdasága intelligens, fenntartható és befogadó legyen. E három, egymást kölcsönösen erősítő prioritás azt hivatott elősegíteni, hogy az Unióban és a tagállamokban magas legyen a foglalkoztatottság és a termelékenység, valamint, hogy erősödjön a társadalmi kohézió. Öt területen tűzött ki maga elé nagyszabású célokat, amelyeket 2020-ig kíván megvalósítani.: a foglalkoztatás, az innováció, az oktatás, a társadalmi befogadás és az éghajlat/energiapolitika területén.

Az Európa 2020 stratégia fentebb sorolt öt területéből háromnak: a foglalkoztatás, az oktatás és a társadalmi befogadás célkitűzéseinek elérését segítheti elő nagymértékben a kora gyermekkorú nevelés és gondozás feltételrendszerének javítása. Mint az előzőekben rámutattam, ma már vitathatatlan tény a kisgyermekkorú kutatásokat végzők számára, hogy a kora gyermekkorú nevelés magas színvonalra alapja annak, hogy lehetővé váljék a későbbi iskolai életút során minden gyermek számára a benne rejlő tehetségek kibontakoztatása. Európai mutatókat és arányokat tekintve, eredményes kisgyermekkorú ellátás esetén az iskolai lemorzsolódás 10% alá szorítható, és legalább 20 millió ember emelhető ki a szegénység és a társadalmi kirekesztés veszélyével fenyegető élethelyzetből.

A kora gyermekkori nevelés és gondozás jelentőségének hangsúlyozását, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés és a minőség javításának fontosságát egyre több EU-s dokumentum is tartalmazza. Ezek közül kettő kiemelt figyelmet érdemel, mivel kifejezetten a kisgyermekkori neveléssel foglalkozik:

- **A Bizottság közleménye: Kora gyermekkori nevelés és gondozás: hogy minden gyermek szilárdan megalapozhassa jövőjét, COM (2011) 66**

- **A Tanács következtetései a kisgyermekkori nevelésről és gondozásról: hogy minden gyermek szilárdan megalapozhassa jövőjét, (2011/C 175/03)**

A harmadik, az **EU 2020 Oktatási és képzési stratégia**⁷ pedig azért fontos, mert ennek keretében hozták létre azt a Tematikus Munkacsoportot, amelynek fő célja, hogy segítse a tagállamok közti tapasztalatcserét a kora gyermekkori nevelés és gondozás szakpolitikájáról és gyakorlatáról.

Az Európai Bizottság Közleménye (COM (2011) 66)

A Közleményt 2011. február 17-én tették közzé, majd az EU oktatási és családjogi miniszterei 2011. május 20-án fogadták el. Tudni kell, hogy a közlemények általában az Európai Bizottság véleményét fejezik ki egy adott szakpolitikáról, nem direktívák, tehát nincsenek kötelezően teljesítendő követelményei. Felmerül a kérdés tehát, lesz-e valamilyen hatása?

Miről szól a Közlemény?

Nemzetközi kutatási eredményekre (Eurydice; OECD; UNICEF) hivatkozva hathatós érveket sorol fel a jó színvonalú kora gyermekkori gondozás és nevelés mellett: a jó színvonalú kisgyermekkori nevelés hozzájárul a szociális, oktatási és gazdasági célok eléréséhez.

„Európa jövőjének alapját az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés fogja adni. Ebben az összefüggésben szemlélve a kora gyermekkori nevelés és gondozás nélkülözhetetlen a sikeres társadalmi integrációhoz, személyes fejlődéshez, egész életen át tartó tanuláshoz és későbbi foglalkoztathatósághoz.”(3. old.)

„A magas színvonalú kora gyermekkori nevelés és gondozás számos – társadalmi, gazdasági és nevelési – haszonnal jár. (...) Fontos szerepet tölt be, hiszen segítségével rakjuk le azokat az alapokat, amelyekre építve a jövő uniós polgárai jobb kompetenciákkal fognak rendelkezni. Ennek révén pedig meg tudunk felelni annak a közép- és hosszú távú kihívásnak, hogy jobb készségekkel rendelkező munkaerőt neveljünk ki, amely képes technológiai újításokra, illetve a változásokhoz való alkalmazkodásra.” (3. old.)

Megállapítja, hogy „különösen pozitív a hatása a hátrányos helyzetű, köztük a migráns és az alacsony jövedelmű családok, illetve a sajátos nevelési igénnyel rendelkező – ezen belül a fogyatékkal élő gyermekek esetében.” (4. old.)

A Közlemény kulcstémái

1. Szolgáltatások jobb elérése/rendelkezésre állása
2. A minőség ugyanolyan fontos, mint a mennyiség
3. Az integrált megközelítés előnyei, főleg a nevelés és gondozás terén
4. Inkább univerzális, mint célzott szolgáltatások legyenek

Szolgáltatások jobb elérése/rendelkezésre állása

Az uniós szintű fellépés eddig többnyire a gyermekgondozás mennyiségi oldalának javítására, a bölcsődei-óvodai helyek számának növelésére összpontosított, hogy ezzel is segítse a szülők, mindenekelőtt az édesanyák munkába állási esélyeit. Az Európai Tanács 2002-es barcelonai ülésén a tagállamok megállapodtak abban, hogy 2010-re intézményes gyermekgondozás keretében egész napos ellátást biztosítanak a harmadik életévüket betöltött, de még nem iskolaköteles gyermekek legalább 90%-a számára, valamint a három év alatti korosztály legalább 33%-a számára.

„Az eredmények egyenlőtlen előrelépést mutatnak. A 0–3 éves korosztály esetében öt ország túllépte a 33%-os célt, öt további ország megközelítette, de a legtöbb ország lemaradt: nyolc ország csak 10%-os arányt, vagy még ennél is kevesebbet ért el. A három év feletti korosztály esetében nyolc ország a 90%-os célon felül teljesített, három ország pedig megközelítette, de a tagállamok majdnem egyharmada csak 70% alatti arányt tud felmutatni.” (4. old.)

A Bizottság ezért ösztönzi a tagállamokat, hogy a strukturális alapok révén ruházzanak be ezekbe a területekbe, mindenekelőtt a munkaerő képzésének és a könnyen megközelíthető infrastruktúra kialakításának támogatásával.

A minőség ugyanolyan fontos, mint a mennyiség

A Közlemény kifejti, hogy a kora gyermekkori nevelés és gondozás magas színvonalának biztosítása éppoly fontos, mint hozzáférhetőségének és megfizethetőségének garantálása; illetve, hogy ezen kívül figyelmet kell fordítani többek között a környezetre, az infrastruktúrára, a személyzeti ellátottságra, az irányításra és a minőségbiztosításra is.

Helyi, regionális és országos szinten egyaránt szisztematikusabb és integráltabb megközelítést kell alkalmazni, bevonva valamennyi érintett felet – így a családokat is –, és szoros ágazatközi együttműködést kell folytatni a különböző szakpolitikák, így például az oktatáspolitikák, a kulturális politika, a szociálpolitika, a foglalkoztatáspolitikák, az egészségügy és az igazságszolgáltatás között.

Az integrált megközelítés előnyei, főleg a nevelés és gondozás terén

A magas színvonalú kora gyermekkori nevelés és gondozás haszna hosszú távon jelentkezik, ami azt jelenti, hogy a rendszer többi részének rá kell épülnie ahhoz, hogy a sikeres kezdet jelentette előny ne vesszen el.

A kora gyermekkori nevelési és gondozási szolgáltatások rendszerszerű megközelítése azt jelenti, hogy szoros együttműködésre van szükség az olyan különböző szakpolitikai ágazatok között, mint az oktatásügy, a foglalkoztatáspolitikák, az egészségügy és a szociálpolitika. Ez a szemlélet lehetővé teszi a kormányzatok számára, hogy szakpolitikáikat egyszerűbben és hatékonyabban szervezzék és valósítsák meg, és hogy erőforrásaikat egyesíteni tudják a gyermekek és családjaik érdekében.

„A kora gyermekkori neveléssel és gondozással kapcsolatos szolgáltatásokat úgy kell megtervezni és megvalósítani, hogy kielégítsék a gyermekek valamennyi – kognitív, emocionális, szociális és fizikai – szükségletét. Ezek a szükségletek nagyon másak, mint az idősebb, iskoláskorú gyermekek szükségletei.

(...) A nem-kognitív készségek (például a kitartás, a motiváció, az interakció készsége) kisgyermekkorban való elsajátítása elengedhetetlen a későbbi tanuláshoz és a későbbi sikeres társadalmi szerepvállaláshoz, ezért a kora gyermekkori nevelésben és gondozásban alkalmazott tantervek tartalmának a kognitív tanuláson túl a szocializációt és a nem-kognitív aspektusok széles skáláját is le kell fednie. Tehát integrálni kell a gondozást és az oktatást, függetlenül attól, hogy a kora gyermekkori nevelés és gondozás rendszere két részre tagozódik-e – a) gyermekgondozás születéstől hároméves korig és b) óvodai nevelés hároméves kortól az iskolakezdésig – vagy egységes szerkezetben lefedi a születéstől az iskolakezdésig terjedő összes korosztályt.” (9. old.)

Inkább univerzális, mint célzott szolgáltatások legyenek

Egyértelmű bizonyítékok vannak, hogy az ellátásokhoz/szolgáltatásokhoz való univerzális hozzáférés a hátrányos helyzetűek problémáit hatékonyabban tudja kezelni, mint a célzott támogatások. A célzott támogatásokkal problémák vannak, mert nehéz beazonosítani a célcsoportokat, stigmatizálódás tapasztalható, későbbi szegregációhoz vezethet, illetve nagyobb az esélye, hogy a szolgáltatásokat megszüntetik.

„A kutatási eredmények egyértelműen azt mutatják, hogy a mindenkire kiterjedő, magas színvonalú kora gyermekkori nevelés és gondozás pozitívabb hatással jár, mint a kizárólag a kritikus helyzetben lévő csoportokra irányuló beavatkozások. A célcsoportos kora gyermekkori nevelés és gondozás problémákat vet fel, mivel a gyakorlatban nehéz megbízhatóan meghatározni a célcsoportot. Az eljárás inkább csak stigmatizálja a csoport tagjait, sőt az oktatás későbbi szakaszaiban szegregációhoz is vezethet. A célcsoportra irányuló szolgáltatások emellett jobban ki vannak téve a megszüntetés veszélyének, mint az általános szolgáltatások.” (8. old.)

Miért fontos az Európai Bizottság Közleménye?

Annak ellenére, hogy a Közlemény nem támaszt kötelezően teljesítendő követelményeket, mégis fontos, mert bevezeti a kisgyermekkorban az élethosszig tartó tanulás keretei közé, és e lépés mellett erős érveket sorakoztat fel. Továbbá, javaslatot tesz a nemzetközi együttműködés eszközeinek és finanszírozásának biztosítására.

Az Európai Tanács Következtetései (2011/C 175/03)

Az Európai Unió Tanácsa tudomásul vette a „Koragyermekkorai nevelés és gondozás: hogy minden gyermek szilárdan megalapozhassa jövőjét” c. bizottsági közleményt, és felkéri a

Tagállamokat:

1. készítsenek helyi, regionális és nemzeti szintű elemzést és értékelést a kisgyermekkorai nevelés és gondozás hozzáférhetőségéről, megfizethetőségéről és színvonaláról;
2. hozzanak intézkedéseket a kisgyermekkorai nevelésben és gondozásban való részvétel általánossá tett, méltányos lehetőségének biztosítása, valamint a kisgyermekkorai nevelés és gondozás színvonalának emelése céljából;
3. hosszú távú növekedésösztönző intézkedésként valósítsanak meg hatékony beruházásokat a kisgyermekkorai nevelés és gondozás területén.

Bizottságot:

1. támogassa a tagállamokat a bevált szakpolitikáknak és gyakorlatoknak a nyitott koordinációs módszer keretében történő azonosítása és cseréje terén;
2. erősítse meg a kisgyermekkorai nevelés és gondozás területének tudományos megalapozottságát azáltal, hogy felhasználja a nemzetközi

kutatások eredményeit, illetve azokat uniós szintű kutatásokkal egészíti ki, és könnyebben hozzáférhetővé teszi azok eredményeit;

3. az „Oktatás és képzés 2020” stratégia keretében kísérelje figyelemmel a kisgyermekkorai nevelésben való részvételre vonatkozóan ott megállapított referenciaértékeket, valamint a szélesebb körű hozzáférés és a magasabb színvonal tekintetében meghatározott célok elérése irányába tett előrelépéseket, és számoljon be azokról.

Tematikus munkacsoport az EU 2020 Oktatási és képzési stratégia keretében

Az Oktatás és képzés 2020 stratégiai keretrendszer alapján a kisgyermekkorai nevelés témájában tematikus munkacsoport jött létre két éves megbízatással, melynek segítségével a tagállamok megismerhetik egymás szakpolitikáit, rendszereit és közös feladatokban vehetnek részt, ily módon is fejlesztve nevelési-oktatási rendszerüket.

A munka a magyar EU-elnökség alatt 2011 májusában elfogadott tanácsi következtetéseken fog alapulni, középpontjában pedig a hozzáférhetőség és a minőség kérdései állnak majd.

A munkacsoport a jó gyakorlatokat azonosítani és elemezni fogja. Célja, hogy a kisgyermekkorai nevelés hozzáférhetőségének és minőségének biztosításához szükséges alapkritériumokat európai szinten megtalálja, s így hozzájáruljon ahhoz, hogy létrejöjjön a kisgyermekkorai nevelés európai minőségi keretrendszere.

Jegyzetek

- 1 Early Childhood Education and Care: Providing all our children with the best start for the world of tomorrow, European Commission, COM(2011) 66. Az EU hivatalos fordításában az Early Childhood Education and Care (ECEC) „koragyermekkorai nevelés és gondozás.” Ezt a terminológiát használjuk minden olyan esetben, amikor a közleményre utalunk, egyébként pedig a „kisgyermekkorai nevelés” szóhasználatot élünk, a magyar bölcsődei és óvodai nevelés együttes elnevezéseként.
- 2 Többek közt átfogó irodalom-áttekintést ad: Edward C. Melhuish, (2004), A literature review of the impact of early years provision on young children, with emphasis given to children from disadvantaged backgrounds, National Audit Office, UK.
- 3 A vizsgálat dokumentumai angolul megtalálhatók: http://www.oecd.org/document/13/0,3746,en_2649_39263231_1941773_1_1_1_1,00.html
- 4 http://www.oecd.org/document/4/0,3746,en_2649_34819_37836996_1_1_1_1,00.html
- 5 <http://www.unesco.org/new/en/world-conference-on-ecce/goals-and-objectives/>
- 6 http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_HU_ACT_part1_v1.pdf
- 7 magyarul: http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/general_framework/ef0016_hu.htm

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Országos Szolgáltatás-módszertani Koordinációs Központjának, illetve jogelődeinek munkatársai a folyton változó társadalmi viszonyok által felvetett újabb és újabb problémák érzékelésén, megvitatásán, reagálási-megoldási javaslatok kidolgozásának generálásán kívül mindig fontos feladatuknak tartották a területen már működő színvonalas, mások számára is átvehető egyedi szakmai megoldások összegyűjtését és közkinccsé tételét. Ennek az elvnek a jegyében hirdettük meg a korábbi években a „Ti hogyan csináljátok?” és a „Jó gyakorlatok a gyermekvédelemben” című pályázatainkat, és mutattuk be a legjobb díjazott projekteket a Kapocsban. Mostani számunkban egy olyan tematikus összeállítást közlünk, mely a gyermekvédelem határterületén elhelyezkedő és a szakemberektől a hétköznapokban sokszor különleges professzionális eszközök alkalmazását igénylő problémakörrel, a sérült, fogyatékkal élő gyermekek és családjaik megsegítésének lehetőségével foglalkozik. A három írás egymást kiegészítve mutat példát arra, hogyan lehet a gyermekvédelmi ellátás különböző szintjein gondozott gyermekek eltérő élethelyzetéhez alkalmazott támogatást nyújtani sok-sok találékonysággal, kreativitással, szervezéssel, esetenként civil bátorsággal, esetenként pedig – mint a „Segítő kéz” program példája mutatja – az intézményi lehetőségek határait tágítva.

Schmidt Monika - Sápiné Virág Andrea

„Teszünk, tehát leszünk”

– a Szülők Fóruma Egyesület korai fejlesztő szűrőprogramja Százhalombattán

Az egyesületről

A Szülők Fóruma Egyesületet 1991-ben hozták létre egészségkárosodott gyermekek szülei Százhalombattán. Kiemelten közhasznú szervezetünk fő célkitűzése a megváltozott fejlődésmentű emberek – gyermekek és felnőttek – személyre szóló megsegítése, rehabilitációja, érdekvédelme, de az évek múlásával egyre hangsúlyosabbá válik civil tanácsadó szolgáltatásunk is.

Szolgáltatásaink

Szakmai, esélyegyenlőségi-érdekképviseleti tevékenységünk keretében a következő legfontosabb szolgáltatásokat nyújtjuk elsősorban Százhalombatta lakosságának, de egyedi szerződés alapján Erd, Diósd, Budaörs és Törökbálint területén is:

Korai fejlesztés

A születés előtt, alatt és közvetlenül utána károsodott, vagy egyéb problémákkal küzdő csecsemők európai szintű megsegítése az élet első heteiben kezdődik. Az idegrendszer biológiai sajátosságaiból következik, hogy minél korábbi időpontban indul a fejlesztés, annál eredményesebb lehet.

Konduktor, gyógypedagógus, Dévényféle szakgyógytornász, pszichológus napjaink szakmai elvárásainak megfelelően, teammunkában nyújt segítséget a csecsemők számára. A kisgyermeket szülei hozzák a foglalkozásokra. Ha szükséges, a szülők pszichológiai támogatásban részesülnek.

Integrációs fejlesztő családi napközi

A család egészének jelentenek nehézséget az olyan mérvű idegrendszeri sérülések, genetikai problémák, melyek nem teszik lehetővé a gyermekek számára a bölcsődei, óvodai elhelyezést, hiszen az édesanyák nem tudnak ismét elhelyezkedni a munka világában. Ezért a szülők kérésre hoztuk létre integrációs fejlesztő családi napközinket, mely 8, egy év fölötti kisgyermek számára biztosít gyógypedagógussal, óvónővel és további fejlesztő szakemberrel szakszerű ellátást.

Konduktív pedagógiai fejlesztés

Szervezetünk a kiemelkedően közhasznú minősítést a mozgássérült gyermekek önkormányzattól átvállalt fejlesztéséért kapta meg. Mivel Százhalombattán a mozgássérült gyermekek fejlesztése nem intézményhez kötött, egyesületünk utazó konduktív pedagógiai fejlesztést nyújt. Addig kíséri a gyermekek életútját, ameddig csak szükség van rá, a korai fejlesztéstől az óvodán át az iskolai évekig. A konduktív pedagógia rendkívül jó hatásfokkal alkalmazható mozgássérült felnőttek rehabilitációjában is, baleset vagy idegrendszeri trauma után. Egyesületünk ezt a feladatot is ellátja.

Részképességzavaros gyermekek gyógypedagógiai fejlesztése

Egyesületünk gyógypedagógusa foglalkozik a tanulási zavarokat, az olvasás és írás zavarát mutató gyermekek fejlesztésével. Az időben nyújtott segítséggel a gyermekek teljes életet élhetnek, nem indul kudarcokkal az iskolai életük.

OEP által finanszírozott gyógyújság foglalkozások

A mozgásszervi problémák, elhízás, hiperaktivitás és gyakran a figyelmi zavarok is eredményesen gyógyíthatók a HRG-gyógyújsággal. Az általunk képviselt szülőcsoport gyakran küzd anyagi nehézségekkel, ezért létfontosságú, hogy ezt a szolgáltatást térítésmentesen, OEP finanszírozással tudjuk nyújtani. A halmozottan sérült gyermekeink mellett fel-

vállaltuk asztmás és felső légúti beteg gyermekek védelmét is. Képzett hidroterapeutánk gyógyújságot tart nekik hetente kétszer, illetve Egyesületünk a nyári szünetben barlangterápiát szervez számukra.

Súlyosan-halmozottan fogyatékos fiatal felnőttek nappali ellátása

A már megszerzett ismeretek, mozgások fenntartását, a társadalomba való beilleszkedés képességének megszerzését szeretnénk segíteni ezzel a szolgáltatással, terápiás nappali ellátás keretében. 10 fő, önellátásában akadályozott fiatal tudunk ellátni, könnyítve ezzel a szülők terheit.

Mentálhigiénés szülősegítő szolgáltatás

A 2010-es év végén kezdte meg működését a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány. Támogatásuknak köszönhetően tudunk felkérni két pszichológus szakembert arra, hogy segítsenek a fogyatékos gyermeket nevelő szülőknek lelki traumáik feldolgozásában.

„Születéstől felnőttkorig” konferencia

Lassan már hagyománynak tekinthető a fogyatékos személyekkel való törődés és fejlesztés témáját felvállaló konferenciánk megrendezése, hiszen 2012-ben már kilencedik alkalommal került rá sor. A helyszín a kistérségen, megyén belül változó. A civil szervezeti és önkormányzati ágazatból egyaránt érkező érdeklődők száma általában meghaladja a százat.

Publikáció

Egyesületünk 2003 óta adja ki a Szivárvány - a Segítők lapja című magazint. Témája a fogyatékosügy és az esélyegyenlőség, szülőknek, szakembereknek, érdeklődőknek egyaránt.

A magazint pályázati forrásból hozzuk létre. A szokásos negyedéves megjelenésen túl gyakrabban lenne rá igény – ezt azonban csak aktuális pályázati nyereségek esetében tudjuk teljesíteni. Ilyen volt az FSZK által támogatott szülősegítő szolgáltatások szakmai tájékoztatója, 2011-ben.

Az egyedi rehabilitációs, érdekvédelmi-esélyegyenlőségi tevékenység mellett az idők folyamán egyre erőteljesebben rajzolódott ki egyesületünk munkájának másik oldala, a civil szervezeteket segítő, koordináló szerep is. A közel két évtized sikeres működése nemcsak feljogosít bennünket, de kötelességünk is teszi, hogy támogassuk a civil szervezeteket.

Ezen tevékenységünk legfontosabb megvalósulási formái:

– *A hazai pályázatok figyelése, pályázati tanácsadás*

– *Konzorciumban való együttműködések*

Szervezetünket szívesen kéri fel civil partnereink – büszkén mondhatjuk, hogy megbízható, a vállalt feladatokat jól teljesítő szervezetként ismernek minket a régióban.

– *Képzések szervezése* civil szervezetek tagjai részére a sikeres civil működéshez nélkülözhetetlen ismeretek – pl. adományszervezés, kommunikáció – területein.

– *Kistérségi Szociális Klub*

Az egyesület által vezetett klub jó példa a működés két fontos elemének ötvözetére. A klub a térség hátrányos helyzetűekkel foglalkozó gyógypedagógiai és rehabilitációs szervezeteit évente egyszer konferencián tömöríti, egyúttal a civil szervezeti működést tanácsadással is segíti, fejleszti.

Százhalombatta város önkormányzata több alkalommal kérte az egyesületet arra, hogy legyen partnere az esélyegyenlőség javításában, s az ágazati együttműködés kialakítása, fejlesztése terén. Ezt a sokrétű tevékenységet elsődlegesen az egye-

sületnél alkalmazotti vagy vállalkozói formában dolgozó 2 gyógypedagógus, 2 konduktor, 1 Dévény-szakgyógytornász, 1 óvónő, 2 szociális asszisztens, 1 gyógypedagógiai asszisztens, 2 technikai munkatárs, 1 adminisztrátor, 1 pszichológus, 1 HRG-gyógyászás oktató és 5 önkéntes munkatárs végzi. Esetenként, különböző programokra együttműködés keretében más szervezetek szakembereit is bevonjuk.

Szolgáltatásaink jelentős része térítésmentes. Esetenként az OEP, máskor a civilszervezeteknek juttatott egy százalékos adófelajánlás terhére tudjuk ezt biztosítani. A családi napközi szolgáltatásra igénybe vesszük az állami normatívát, így ezt a napközbeni gyermekfelügyeleti formát önköltségi áron biztosítjuk az igénylőknek. Ezt a szolgáltatást az önkormányzat is támogatja.

Százhalombatta a korai fejlesztés területén is élenjárónak számít, hiszen évek óta egyre nagyobb figyelmet és forrást biztosít az Önkormányzat a korai fejlesztésre.

A „Teszünk, tehát leszünk” szűrőprogram háttere

A Szülők Fóruma Egyesület egyik legfontosabb tevékenysége a hiánnyal vagy hátránnyal születő gyermekek normál fejlődésmenetének visszaállítása. Ez elsősorban humánus kötelessége a társadalomnak, de a gazdasági összefüggések sem elhanyagolhatók.

A korai fejlesztés a gyermek első 5 évében kapott speciális terápia, amely a gyermek igényei

alapján irányulhat a mozgás, beszéd, látás, hallás területére vagy komplex fejlesztésre. Az utóbbi időben ezen belül is gyakran beszélnek az első három évről, mint kitüntetett időszakról.

Az idegrendszer sajátosságaiból eredően minél fiatalabb a gyermek, annál eredményesebb a fejlesztés. Ennek oka az idegrendszer plaszticitása, ami azt jelenti, hogy bizonyos területek sérülése miatt egyéb terület átveheti, megtanulhatja és koordinálhatja azt a funkciót, amely egyébként sérült. A ténylegesen időben nyújtott korai fejlesztés eredményezheti a gyerekek gyors, és sok esetben teljes rehabilitációját, mellyel nem csak a testnevelés órán mutatott ügyetlenség, hanem a tanulási, magatartás és figyelmi zavarok is megelőzhetőek.

Az életkori behatárolás mellett a korai fejlesztés másik sajátossága, hogy a család, leginkább az édesanya nélkül nem végezhető eredményesen. A csecsemő nem tárgy, amit a szakember megjavít, hanem az anyával szimbiózisban vagy komoly kötődésben élő lény. A terapeuta a gyermeket az édesanya jelenlétében fejleszti, gyakran „az ő kezén keresztül”. Mivel ennek a „szelíd” terápiás módszernek elengedhetetlen feltétele a probléma korai felismerése, a Szülők Fóruma Egyesület 2011-ben több mint 500, öt évnél fiatalabb gyermek szűrését szervezte meg Százhalombattán.

Összefogás a szűrés lebonyolítása érdekében

Évek óta tervezett korai fejlesztő szűrő munka kezdődött Százhalombattán 2011 februárjában, nyugat európai minta alapján. A hangsúly a különböző területek szakembereinek összefogásán, együttműködésén van. A cél az, hogy az eltéréseket minél korábban felfedezzék a szakemberek, s így a fejlesztés minél hamarabb megindulhasson, minél teljesebb, jobb eredményt ígérve.

Mivel a korai fejlesztés az életkor sajátosságai miatt csak komplexen valósítható meg, fontos volt bevonni a szűrésbe az egészségügy, a pedagógia és a gyógypedagógia területén dolgozó szakembereket is. A csecsemő reakciójában még minden mindennel összefügg, így a hatékony diagnózist csak közösen, interdiszciplinárisan lehet megadni.

A vizsgáló csapat a város gyermekorvosai, védőnői és a Szülők Fóruma Egyesület szakemberei alkották, speciális nehézségek esetén pedig gyermekneurológus, ortopéd orvos és pszichológus egészítette ki.

A tavalyi évben 525 fő, öt év alatti gyermek vizsgálata történt meg Százhalombattán.

A gyermekeket a védőnők hívták be a Védőnői Szolgálat tanácsadó szobájába, ahol várakozás nélkül, kellemes környezetben, gyógypedagógus és mozgásfejlesztő szakember vizsgálta meg őket.

A tapasztalatok szerint a szülők szívesen fogadták a szűrővizsgálatot, hiszen ha minden teljesen rendben volt, őszinte dicsérettel mehettek haza a megváltozott fejlődésmentű gyermekeket ismerő szakemberektől. Sok esetben ezek a szülői kompetencia érzését erősítették, így a család szempontjából fontosak voltak.

A megvizsgált 525 gyermekekből összesen 121 volt, aki semmilyen további segítséget nem igényelt.

A team tagjai 254 kisgyermek szüleit látták el életmódbeli tanácsokkal, melyekkel számos, az életminőséget befolyásoló tényezőt lehet korrigálni, mint például a lúdtalp, hanyag tartás, vagy bizonyos magatartási problémák.

Több esetben a mozgásfejlesztő szakember enyhe mozgásfejlődési elmaradást észlelt. A fejlesztéshez az édesanyáknak olyan játékos tornafeladatokat tanított, melyeket a mindennapokban végezve a gyermek mozgásának harmonizálását, a normál fejlődési menet visszaállítását lehet elérni.

A gyermekek szempontjából a legjobbnak az édesanya kezén és személyiségén keresztül nyújtott fejlesztést tartjuk. Nemcsak a zavarok tűnnek el, melyek gyökerében sok esetben bizonyos primitív reflexek fennmaradása áll, hanem a közös játék és torna közben az anya-gyermek kapcsolat is fejlődik. Erősödik az összetartozás érzése is – a sikerélmény nem marad el. Mozcásfejlesztő szakemberként is az a szakmai meggyőződésünk, hogy a szülő-gyermek kapcsolatba harmadikként csak abban az esetben kell beavatkozni, ha a gyermek állapota ezt feltétlenül indokolja.

A vizsgált gyermekek közül 93-an kaptak gyermekneurológiai ellátást. Az esetek nagy részében a szakorvos a szülőket tanította, de esetenként különböző terápiákat is elrendelt, melyek többségét a Szülők Fóruma Egyesület nyújtotta a Dévény Anna-féle manuális terápiában, a konduktív pedagógiában, a gyógypedagógia területein, a szülői kompetencia fejlesztésében járatos szakemberek segítségével.

Gyermekorvosok visszajelezték nekünk, hogy a szűrés követően kevesebb kisgyermeket kellett városon kívüli ellátásra küldeniük, mint az előző években, illetve a gyermekek sokkal hamarabb helyrejöttek. Ez az időben nyújtott, közös, korai fejlesztés eredménye.

Kovácsné Igaz Gyöngyi – Schaffer-Tóth Klára
– Farkas Zsuzsanna – Deresnő Tanárki Mária

„Segítő kéz”

– gyógypedagógiai megsegítés nevelőszülői családoknak

A program előzményei

Fejér megye gyermekvédelmi rendszerében a gyermekek nagy része – a 2010. december 30-i állapot szerint 362 fő – nevelőszülőknél nevelkedik.

A tapasztalat azt tükrözi, hogy közöttük is egyre nagyobb számban vannak, akik fejlesztést igényelnek. A gyermekjóléti és gyermekvédelmi személyes gondoskodás szakmai szabályait meghatározó 15/1998. (IV.30) NM-rendelet azonban – ellentétben a gyermekotthonokkal, amelyek számára intézményenként, illetve 40 ellátott gyermekként előírja egy gyógypedagógus és egy pszichológus alkalmazását – a nevelőszülői hálózatokra nem terjeszti ki ezt a kötelezettséget. E hiány kiküszöbölésére dolgoztuk ki és működtetjük „Segítő kéz” című programunkat. A program keretében intézményünk tanácsadásokkal és kiegészítő fejlesztésekkel segíti a nevelőszülőknél élő, különböző szükségletű gyermekek felzárkóztatását, kompetencia alapú tanulását és társadalmi integrációját, miközben támogatja a nevelőszülőket is a gyermeknevelés során.

A program lényege, hogy a gyógypedagógus évente egy alkalommal ellátja a nevelőszülő családban nevelkedő gyermekek vizsgálatát, és – leterheltsége miatt csak a leginkább rászoruló – 10 kiválasztott gyermeknek terápiás segítséget és gyógypedagógiai fejlesztést nyújt, valamint biztosítja a gyermekek további fejlődésének kontrollálását.

A program megvalósítása lépésről-lépésre

A tevékenységek, szolgáltatások folyamata a következő sorrendben történik a gyógypedagógus által felállított szempontok alapján.

1. **Heteroanamnézis**, melynek során a gyógypedagógus beszél a nevelőszülővel a nála nevelkedő gyermekek állapotáról, beilleszkedéséről, a kapcsolattartás rendszerességéről, módjáról, a gondozási teendőkről, problémákról, szükségletekről és a nevelőszülő nevelési módszereiről.

2. **Vizsgálat**, amelynek módszerei, eszközei alkalmazkodnak a gyermekek életkorához. Ennek megfelelően a gyógypedagógus 3 korcsoport szerint vizsgálja a gyermekeket.

Az első korcsoport a 0–4 éves gyermekek, akiknek a vizsgálata a Brunet-Lezine- és a Kiphard-fejlődési skála alapján, játékosan történik. A fejlődési skálák alapján megfigyelt területek:

- a gyermek finommozgása (ezen belül rajzolás)
- a gyermek nagymozgása
- a gyermek szociális fejlettsége, játéka
- a gyermek optikus észlelése
- a gyermek akusztikus észlelése
- a beszéd területe: ekkor a gyermek szókincsét, kifejezőkészségét vizsgálja a gyógypedagógus. Szorongó, csendes gyermekeknél a bábozás technikáját alkalmazza, mivel a bábozás során oldódnak a gátlásaik, kinyílnak és beszédesebbé válnak.
- a gyermek spontán megfigyelése, ami szintén sok értékes információt nyújt a vizsgált személyről.

A második korcsoport az óvodás és kisiskolás korosztály vizsgálata 5–8 éves korig. Itt tovább bővülnek a vizsgált területek, és ennek megfelelően a vizsgálati módszerek. A megfigyelt részterületek a következők:

- a gyermek feladattudata
- magatartása, figyelme

- verbális és vizuális emlékezet,
- ritmusérzéke,
- auditív figyelem,
- térbeli tájékozódás,
- analógikus gondolkodás,
- általános és időbeni tájékozottság megfigyelése,
- nagy és finommozgás vizsgálata,
- beszédértés és kifejezőképesség, szókinccs vizsgálata,
- analízis-szintézis képességek felmérése,
- szeriális észlelés megfigyelése,
- számfogalom felmérése.

Ezen részképességek megfelelő fejlettsége szükséges az iskolaérettséghez, valamint az olvasás, írás elsajátításához.

A harmadik korcsoport a 8–17 éves iskoláskorúaké. Náluk más vizsgálati szempontok érvényesülnek, mint a kisiskolásoknál:

- családrajz vizsgálata nagyon fontos, mert a rajz alapján kiderül, a gyermek hogyan érzi magát a gondozási helyén. A családrajz elkészítését követően mindig beszélgetés történik az adott nevelőcsaládról és a gyermek családban elfoglalt helyéről, beilleszkedéséről.
- 3 kívánság kérése a gyermektől, ilyenkor elmondják a vágyaikat
- önértékelési skála kitöltése a kamasz gyerekekénél
- olvasás-, helyesírás-készség felmérése
- intelligencia mérése, amely tanulási zavarok esetében kétféle teszttel történik: non-verbális RAVEN-teszttel a nem beszélő vagy megkésett beszédfejlődésű és szorongó, gátlásos gyermekek intellektusának, logikai gondolkodásának vizsgálata; Binet-Simon-teszt felvételével a jó beszédkészséggel rendelkező gyermekek vizsgálata
- a GOH hallásvizsgáló eljárást alkalmazza a gyógypedagógus a nevelőszülői hálózatban élő gyermekekénél gyakori auditív észlelési és beszédfejlődési zavarok felmérésére.
- inizan logopédiai tesztet vesz fel iskolaérettség és diszlexia felmérésére, mely jól feltárja a diszlexia-veszélyeztetettséget.

3. Vizsgálat utáni konzultáció. A szakember a nevelőszülővel ismerteti a vizsgálat eredményeit, és javaslatot tesz a gyermek fejlesztésére. A gyógypedagógus együttműködik a társintézményekkel,

és szükség esetén további vizsgálatokra, terápiákra irányítja a vizsgált gyermeket. A gyógypedagógus a felmért szükségletek alapján a következő intézmények, illetve terápiák igénybevételére tehet javaslatot:

a) Nevelési tanácsadóban biztosított szenzomotoros terápiát javasol a figyelemzavaros, hiperaktív, valamint magatartási problémával küzdő gyermekeknek. A mozgásos terápia a gyermek idegrendszerének működésére jótékony hatással bír. A gyermek magatartása rendezettebbé, koncentráltabbá válik a terápia hatására.

b) A tanulási képességet vizsgáló szakértői bizottság vizsgálatát javasolja a tanulásban és az értelmileg akadályozott gyermekek számára.

c) Gyermekpszichiátriai és pszichológiai vizsgálatot javasol a gyermek számára súlyos pszichés problémák esetén.

d) Beszédjavító intézet felkeresését ajánlja súlyosan pösze és akadályozott beszédfejlődésű gyermekeknek.

e) Az intézményünk gyógypedagógusa által biztosított fejlesztés, terápia. A fejlesztésben részesülő 10 gyermek kiválasztását az indokolta, hogy a társintézmények túlterheltsége miatt nem minden gyermek számára, vagy csak kevesebb óraszámban biztosítható az előírt fejlesztés.

A gyógypedagógus szükséglet- és fejlődés felmérése szerint nevelőszülői hálózatunkban a következő főbb problémátípusokkal érintett gyermekek fejlesztése, terápiája látszik szükségesnek:

- sajátos nevelési igényű gyermekek
- beilleszkedési, tanulási, magatartási zavarral küzdő gyermekek
- tanulásban és értelmileg akadályozott gyermekek
- részképességzavarral rendelkező gyermekek
- figyelemzavarral, hiperaktivitással küzdő gyermekek
- megkésett beszédfejlődésű gyermekek
- nagy- és finommozgás problémával rendelkező ellátottak.

Három „sikertörténet” a program működésének, eredményességének szemléltetésére

K. B., 4 és fél éves kislány esete

Heteroanamnézis alapján a születése után gyermekotthonba került. Microcephalia gyanúja miatt fejlődés-neurológiai vizsgálaton esett át. Hipotóniás izomzatot diagnosztizáltak nála. 2008 novemberében vizsgálta a tanulási képességet vizsgáló szakértői bizottság. A vizsgálat alapján a kislány sajátos nevelési igényű, általános fejlődési elmaradást mutató gyermeknek diagnosztizálták. Mozgásában, érzékelésében, szociális interakcióiban és nyelvi téren is életkorától való elmaradást tapasztaltak. A bizottság sajátos fejlesztést írt elő, melynek területei a következők: nagymozgás fejlesztése; finommotorika fejlesztése; nyelvi fejlesztés (beszédindítás); érzékelés, észlelés fejlesztése, önkihasználási szint emelése.

A nevelőszülővel felvett heteroanamnézis szerint a kislány jár óvodába, ahol csak félnapos, mivel nem eszi meg ott az ételt. Alvása, ha nincs mellette a nevelőanya, nyugtalan. Egyszavas mondatokban beszél. Az óvodában részesül logopédiai terápiában heti 1 alkalommal.

A gyógypedagógiai vizsgálat időpontja 2010. októbere volt. A szakember a vizsgálat során hipotóniás izomzatot állapított meg, és lassú fejlődésmentet. Nagyon nehezen oldódott a kislány. Többnyire egyszavas mondatokban beszélt, értudata nem alakult ki. A személyes és a birtokos névmások nem jelentek meg a nyelvi fejlődésében. Szókincse, kifejezőkészsége, beszédértése elmaradt az életkorától. A beszédfejlettsége kb. 20 hónapos életkornak volt megfelelő.

Nagymozgása labilis képet mutatott. Utánlépéssel közlekedett, és gyakran elesett. Finommotorikája és szem-kéz koordinációja is fejlesztésre szorult. Ábrázolása a lengő firka szintjén állt.

A gyógypedagógus, aki elvégezte a baba- és gyermekmasszázs képzési programot, ezt alkalmazza 2010. október 7-e óta a gyermek fejlesztésénél heti egy alkalommal, mozgásfejlesztéssel és logopédiai terápiával kiegészítve.

A terápia első részében a gyermek nagymozgásainak fejlesztése történik a következő játékos gyakorlatokkal: kar- és lábemelések, kúszások, mászások, gurulások, forgatások, járások, egyensúlygyakorlatok, mondókák eljátszása mozgással kísérvé.

A vizsgálat második része a gyermek minden testrészének történő masszírozása háton és hason fekvő helyzetben relaxációs zenére.

A terápia harmadik része a logopédiai terápia, ahol a gyógypedagógus a megkésett beszédfejlődés terápiáját alkalmazza „Az én is tudok beszélni” című munkatankönyv alapján. A terápia alapozó szakaszában tart jelenleg a folyamat, melynek során motiválja a gyermeket a hangadásra, beszédre, valamint fejleszti a beszédmegértést. Az alapozó szakaszban hangutánzás történik játékokkal, bábokkal – összekapcsolva a nagymozgások fejlesztésével. Ciklikus gyakorlatokat is végeztet a gyógypedagógus a gyermekkel. A munkafüzet alapján jelenleg a főnevek feldolgozása van folyamatban.

Eredmények: a kislány a 4 hónapja tartó terápia hatására sokat fejlődött. Izmai erősödtek, egyensúlyérzéke stabilabbá vált. Eleséseket, megbotlásokat már nem tapasztalt nála a szakember. A nagymozgások fejlesztése során elsajátította a négykézláb mászást és saját maga hintáztatását, amit korábban nem tudott. A gátlásossága megszűnt, sokat oldódott és kinyílt a terápia hatására. A fejlesztések kezdetekor a gyermek félt, sírt és görcsösen szorította a nevelőanya kezét. Ezek a tünetek mára már megszűntek. A nevelőanyáról leválaszthatóvá vált. Beszéde fejlődött a logopédiai foglalkozás hatására. Beszédesebbé vált, szókincse bővült, bővített mondatokban beszél már, és rövidebb mondókát kis segítséggel el tud mondani. Az egyszerűbb utasításokat is jobban megérti, és utánzókézsége is sokat ügyesedett.

Fejlődött a figyelme, kb. 50-60 percig aktívan részt vesz a terápiában. A kislány szívesen jön a fejlesztésekre. Szociálisan is fejlődött. Köszön és elrakodik maga után a játékszobában. A nevelőszülő együttműködő partner a gyermek fejlesztése érdekében. A gyógypedagógus javaslata alapján gyakorolja otthon a gyermekkel a nagymozgást fejlesztő gyakorlatokat, valamint az „Én is tudok beszélni” című munkafüzet aktuális feladatait. A nevelőszülő elmondása alapján a fejlődés-neurológiai vizsgálat is pozitív visszajelzést adott a gyermek fejlődéséről. A gyermek nem tépi a haját, és nem folyik a nyála, mióta fejlesztést kap.

Anyagcsere problémája javult, szorulása megszűnt, mindennap van széklete. Fürdetésnél már hozzá lehet érni a szivaccsal. A terápia előtt a gyermek nem engedte, hogy hozzáérjenek. A

gyermek óvodája is jelezte, hogy a kisfiú aktívabbá vált, és fejlődtek a részképességei. Önkiszolgálása fejlődött, és egyedül le tud már vetkőzni. Jobban oda tud figyelni a közvetlen környezeti ingerekre. Érdeklődése is bővült, már más játékok is érdeklik.

További cél a kisfiú felzárkóztatása az életkori szintű beszéd elérésére, valamint szociális fejlettségének segítése a későbbi társadalmi integráció céljából.

K. CS., egy 12 éves kislány esete

Intézményünk gyógypedagógusa diszlexia-veszélyeztetettséget, szövegértési nehézséget, verbális emlékezet gyengeséget, a szeriális észlelés problémáját, auditív differenciálás fejletlenségét diagnosztizálta.

2007. február 15-én javasolta a gyermek számára a Beszédjavító Intézet vizsgálatát, ami igazolta a fent említett problémákat. 2007 márciusa óta jár a kislány a gyógypedagógiai fejlesztésre heti 1 alkalommal.

Heteroanamnézis: az első találkozáskor a gyermek 8 éves volt. A nevelőanya elmondása szerint: a kislány másodszorra járja az általános iskola 1. osztályát. Nehezen tanul, és többször is el kell neki mondani az instrukciókat. Ez a hétköznapi életben is jellemző. Munkatempója nagyon lassú. A szövegértési feladatokban rosszul teljesít. A gyógypedagógiai vizsgálat során a szövegértési feladatoknál sír, és kudarcként éli meg azt. Az olvasás felmérése során nagyon sok hibát ejt, gyakoriak a b-p, d-t zöngétlenítések, hangcserék, szótagkihagyások, más szavak olvasása. Ha nem úgy sikerül a teljesítmény, ahogy elvárják tőle, durrá, kedvetlenné válik.

A terápia 4 részből tevődik össze. Elsőként szövegértési feladat feldolgozása történik. A második részében hallási differenciálást gyakorolnak, játékosan, mivel a kislány nem érzékeli a hosszú és rövid időtartamú magánhangzók és mássalhangzók közti különbséget. A hosszú időtartam érzékeltetése tapssal, a rövid időtartam érzékeltetése koppintással történik. A gyermek nehezen tudja differenciálni a zöngés és a zöngétlen mássalhangzókat. Ennek fejlesztése, terápiaja a zöngé érzékeltetésével – torok tapintatásával – történik a mássalhangzók kiejtésékor. A terápia harmadik részében a „Betűről-betűre,” című fejlesztő munkafüzetekből gyakorolnak.

A negyedik, befejező részben képességfejlesztő játékok – általában szólánc, memóriafejlesztő, vagy egyéb – zárja a folyamatot.

Eredmények: a terápia hatására K.CS.-nek fejlődött a verbális emlékezete és a szeriális észlelése. Képes önállóan több versszakos verset is megtanulni. Az olvasása javult, kevés hibát ejt. Az iskolai munkáját próbálja pontosan végezni, munkatempója már nem olyan lassú. Kreativitása fejlődött. A szövegértés terén ügyesedett, iskolai dolgozatainak osztályzatai is ezt támasztják alá. Önértékelése pozitív irányban változott, a feladatokat jókedvűen végzi.

Sikerélményei vannak, de már sikerelenség esetén sem sírja el magát, és motivált a feladatokra. A nevelőszülő és a gyermek osztályfőnöke együttműködő partnerek a gyermek fejlesztésében. Az iskola és a nevelőszülő folyamatosan visszajelzi gyógypedagógusunknak a gyermek sikerélményeit. További cél a gyermek helyesírásának fejlesztése, mert tollbamondás során sokat hibázik, ami az auditív differenciálás nehézségéből adódik. Ezáltal a gyermeknél az auditív differenciálás fejlesztésére a jövőben nagyobb hangsúlyt kell fektetni.

Sz. Sz., 7 éves kisfiú esete

Heteroanamnézis: a kisgyermek 3,6 éves korában került a nevelőszülőkhöz. Nem tudott beszélni, csak az „i” hangot tudta kiejteni, egyébként artikulátlan hangokat adott ki. Mutogatással próbálta megértetni magát. Nagymozgása fejletlen volt, és a lépcsőn biztonságosan mászva közlekedett. Félt a lépcsőtől és az új ingerektől. Amikor a nevelőcsaládhoz került, nem volt szobatiszta.

Az intézmény gyógypedagógusának vizsgálati eredménye: az első találkozáskor a gyermek 3,6 éves volt. Nem beszélt, de megértett mindent. A beszéde akadályozott beszédfejlődési állapotot tükrözött. Figyelme fluktuált és fokozott mozgásigényt produkált. Igényelte a kommunikációt, élénken gesztikulált. Felnöttek társaságában érezte jól magát. A frusztrációt nehezen tolerálta. Daccal, sírással reagált arra, ha nem értették meg, vagy ha nem akarta az instrukciót teljesíteni. Nagymozgása inkoordinált képet jelzett. Finommotorikája, szem-kéz koordinációja fejletlennek

bizonyult. Emberalak ábrázolása nem alakult ki. Rajza a gomolyag vonalú firka szintjén állt. Számfogalma nem alakult ki. Térben nem tudott tájékozódni. Vizuális emlékezeti és sorrendészlelési feladatokban gyenge szinten teljesített.

A gyógypedagógus a gyermek számára beszédindító terápiát és komplex fejlesztést javasolt. 2007 májusától 2009 decemberéig, kezdetben hetente két alkalommal részesült fejlesztő terápiában, melynek során a nevelőnője aktívan támogatta a szakember munkáját.

Az Atzesberger beszédindító terápia két fő részből tevődött össze. Az első részben, a preverbális szakaszban a gyermek motiválása és beszédkedvének felkeltése volt a feladat. A kisfiú passzív szókinccsének fejlesztése képekkel történt. Együttmozgás és utánzás segítségével fejlesztette a gyermeket. Ölbeli mondókákkal és cselekvéses beszéddel készítette a gyermeket kommunikációra. A beszédmotorikát fejlesztő gyakorlatokra is ebben a szakaszban került sor. Ajak-nyelvgyakorlatokat, légző és fúvó gyakorlatokat alkalmazott. A hallási figyelmet fejlesztette célzott hangingerkekkel és hangkeltő játékokkal.

A második részben, a verbális szakaszban a beszéd aktivizálása történt. A főnevek tanítása tárgydoboz segítségével valósult meg. Ezt a nevelőszülő is feladatul kapta a gyermekkel történő otthoni gyakorlásra. A főnevek tanítását követte a cselekvéshez kapcsolódó igék fejlesztése tárgyak, játékok segítségével. Az igék után a tulajdonságot jelentő szavak beépítése történt, végül a szociális megnevezések (kérés, köszönés) erősítése, a pragmatika fejlesztése. A gyermek utánzóképeségére jól lehetett építeni a fejlesztésnél.

Eredmények a terápia hatására, a gyermek örökbefogadása előtt: a kisfiú beszéde megindult, már bővített mondatokban tudott beszélni. Szókinccse sokat bővült. Ki tudta fejezni kívánságait szóban. Megtanulta a színek ismeretét, megnevezését. Rövid mondókákat egyedül is el tudott mondani. Önkiszolgálása fejlődött. Megtanult térben tájékozódni. Számfogalma 4-es számkörben kialakult. Finommotorikája és szem-kéz koordinációja javult. Emberalak ábrázolása kialakult. Azáltal, hogy megindult a beszéde, és meg tudta értetni magát a közvetlen környezetében, érzelmileg kiegyensúlyozottabbá vált. Magatartása nyugodtabb és vidámabb lett. Nagymozgása fejlődött, a lépcsőn való közleke-

dést elsajátította. Szobatisztává vált és szóban is tudta ezt jelezni. A gyógypedagógus heti egy terápiáját a gyermek óvodája kibővítette még egy óra fejlesztéssel az örökbefogadásáig. A kisfiú nyelvi fejlesztése nagy mértékben hozzájárult a sikeres örökbefogadásához.

A program megvalósításához szükséges humán erőforrás, infrastruktúra befektetés

Külön befektetést a program végrehajtása nem igényelt, mivel a vizsgálatokat és fejlesztést végző gyógypedagógus intézményünk dolgozójaként munkakörén belül végezte a programmal kapcsolatos minden tevékenységet, és a számára fontos vizsgálati eszközök, tesztek és fejlesztő játékok is rendelkezésére álltak.

A program során a gyógypedagógus által használt eszközök, tesztek:

- intelligencia-vizsgálótesztek
- fejlődési skálák
- önértékelési skálák
- GOH hallásvizsgáló készülék
- logopédiai tesztek
- fejlesztő játékok:
 - finommotorikát fejlesztő játékok (Montessori torony, gyöngyfüző játék, gyurma)
 - nagymozgást fejlesztő játékok (nagy Bobath-labda, játék, kislabdák)
 - ügyességi játékok (horgászjáték, célba dobó)
 - figyelem- és vizuálisemlékezet-fejlesztő játék (memória)
 - téri tájékozódást fejlesztő játék (munkafüzetek).

A program eredményei, jövője

A „Segítő kéz” című program már négy éve folyik intézetünkben. Bevezetése előtt intézményünk részéről csak a nevelőszülő tanácsadó és gyámi tanácsadó nyújtott segítséget, adott tanácsot a nevelőszülőknél, ezért nagyon nagy jelentősége van annak, hogy ettől kezdve gyógypedagógus is figyelemmel kíséri a hálózatban nevelkedő gyermekek fejlődését. Nagyon fontos a rendszeresség,

a vizsgálatok éves gyakorisága, mert ezzel nyomon tudjuk követni a gyermekek fejlődését, és lehetővé tesszük egyéni problémáik feltárását. Bár gyógypedagógusunk konkrét, terápiás segítséget egymaga csak 10 gyermeknek tud nyújtani, tanácsaival, esetenként a gyermeket segítő társintézményhez történő irányítással a többi nevelőszülő is tudja támogatni a gyermeknevelés során. Intézményünkben innovatív törekvés a nevelőszülői klub létrehozása, ahol a nevelőszülők tájékozódhatnak a fejlesztések lehetőségeiről, eredményeiről. A klub kéthavi gyakorisággal működik. Tevékenységében részt vesznek a hálózatvezetőn kívül a gyámi tanácsadók, a nevelőszülői tanácsadók, a gyógypedagógus és meghívott előadók: orvosok, pszichológusok, mozgásterapeuták. Olyan témákat választunk, amelyek a gyermekek szükségleteinek kielégítésével kapcsolatosak. A nevelőszülők hasznos tanácsokban részesülhetnek, és tapasztalataikat is kicserélhetik a klubban.

A négy év tapasztalatai azt is megmutatták, hogy ahhoz, hogy az ismertetett segítő tevékenység még eredményesebb legyen, szükséges volna a nevelőszülői hálózat tagjainak szakszerű támogatása, vagyis az, hogy pszichológus segítse őket pszichés zavaraik kezelésében.

A jó gyakorlat megvalósítása során együttműködő partnerek

A „Segítő kéz” program előkészítésében és megvalósításában a következő személyek és intézmények vesznek részt:

- a nevelőszülő
- az intézmény igazgatója
- az intézmény igazgatóhelyettese
- a Nevelőszülői Hálózat vezetője
- a gyógypedagógus
- a gyámi tanácsadók
- a nevelőszülő tanácsadók
- az intézmény Szakértői Bizottságának a pszichológusa
- társintézmények:
 - Nevelési Tanácsadó
 - Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői Bizottság
 - Beszédjavító Intézet
 - óvodák
 - iskolák
 - gyermekpszichiátriai intézmények
 - szakrendelések.

Kun Gábor

Lasztócziné Szomorú Mónika

„Velünk kerek a világ”

– gyermekjóléti szolgáltatás a speciális problémával élő gyermek családjában – szakmai műhely

Előzmények

A Miskolci Családsegítő Szolgálat Regionális Módszertani Központ és Gyermekjóléti Szolgálat Megyei Módszertani Központ immár tíz éve látja el a módszertani feladatokat gyermekjóléti szolgáltatás tekintetében Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Elsődleges feladatunk a megye területén működő gyermekjóléti szolgáltatók szakmai támogatása és ellenőrzése, a gyermekvédelmi területen dolgozók tapasztalatszerzésének és továbbképzésének szervezése. Rendszeres kapcsolatban állunk az illetékességi területünkön működő intézményekkel, információkat gyűjtünk az ellátórendszer sajátosságairól, problémáiról. Figyelemmel kísérjük a gyermekjóléti alapellátást érintő tudományos kutatásokat, publikációkat, a modellértékű új kezdeményezéseket, továbbá elősegítjük ezek mind szélesebb körű megismerését, gyakorlati alkalmazását.

Igyekszünk mindig a leghatékonyabb segítséget nyújtani a területen dolgozó gyermekjóléti szolgálatos családgondozóknak. Korábban a szakmai műhelysorozatokon a mindennapi gyakorlati munka leggyakrabban előforduló problématerületeire koncentráltunk. A családgondozókkal történt találkozások azonban arra hívták fel a figyelmünket, hogy a fogyatékoságuk, egészségi állapotuk miatt speciális helyzetben lévő gyermekekkel kapcsolatos esetek különleges nehézséget okoznak a családgondozói munkában, mind a családdal való együttműködésben, mind a szükséges szakorvosi, gyógypedagógiai, rehabilitációs ellátást nyújtó intézmények megtalálásában, azokkal történő kapcsolatfelvételben. Ezért fogalmazódott meg bennünk egy olyan továbbképzés megtervezésének és lebonyolításának gondolata, mely felkészíti a szakembereket arra, hogy tudjanak megfelelően, hatékonyan segíteni akkor, amikor fogyatékos

vagy szervátültetett gyermek és családja kerül bajba, illetve szorul segítségre. Ismerjék az ellátó intézményrendszert, hiszen ennek ismerete nélkül a gyors és adekvát segítés lehetetlen. A műhelysorozat ötletét több megyei szakmai rendezvényen megvittattuk, majd a kialakított programot akkreditációra nyújtottuk be a továbbképzési és felnőttképzési bizottsághoz. A továbbképzés minősítését követően e-mailben szükségletfelmérést végeztünk, melynek alapján első alkalommal valósítottuk meg a programot. A műhelysorozat utolsó alkalmán pedig visszajelzőlapot kértünk a résztvevő szakemberektől, melynek értékelését követően igyekeztünk a tartalmat az igényeknek megfelelően tovább bővíteni.

A műhelysorozat megvalósítása

A műhelysorozat 6 alkalomból épült fel, melyek mindegyike egy-egy fogyatékoságtípust, speciális állapotot járt körül a hozzá kapcsolódó problémák, szükségletek, és az adott területen dolgozó szakemberek, intézmények megismertetésével, 4-4 órában. Az autista, értelmi fogyatékos, hallássérült és siket, látássérült és vak, mozgássérült és szervátültetett gyermekek és családjaik sajátos helyzetét, problémáit bemutató műhely előadói, műhelyvezetői az adott szakterület több éves szakmai gyakorlattal rendelkező, kiemelkedő képviselői voltak.

Első alkalommal a résztvevők az autizmus területével ismerkedhettek meg részletesen, egy olyan előadó kalauzolásában, aki szociális szakemberként az elsők között foglalkozott autista gyermekekkel és családjaikkal, dolgozott országos programban, vezetett szülőcsoportot, szülői táborot. A műhelymunka során szó esett mind a családokkal folytatott segítő munka pszichológiájáról, mind az

érintett gyermekek sajátos világáról, mind pedig a szolgáltató intézményhálózatról. Nem maradt el a gyakorlatból érkező kérdések megválaszolása sem. Második alkalommal a szakemberek az értelmi fogyatékossgal élő gyermekek és családjaik életébe kaptak bepillantást, és nyertek olyan információkat, melyek segíthetik őket a problémával érintett családok támogatása során. A műhely előadója egy olyan intézmény vezetőjeként érkezett a csoportba, amely több évtizede foglalkozik nappali ellátás keretében értelmi fogyatékos fiatalokkal és felnőttekkel. A résztvevő szakemberek megismerkedhettek a családok sajátos helyzetével, a sérült gyermek elfogadásának, el nem fogadásának fázisaival, a gyázmunka nagyon hosszú, sokszor be nem fejeződő folyamatával. Az előadó gyakorlati segítséget nyújtott a családgondozóknak, gyermekvédelmi szakembereknek a sérült gyermeket nevelő családok életébe történő belépéshez, ami a legtöbb esetben nagyon nehéz feladat. Képet adott az ellátórendszeréről, az igénybevétel lehetőségeiről és az értelmi fogyatékossgal élő gyermekek és felnőttek kapcsán az oktatás, fejlesztés és munkavállalás feltételeiről is.

A harmadik műhely alkalmával a hallássérült és siket gyermekek sajátos élethelyzetével, családjaik mindennapi kihívásaival ismerkedtek meg a hallgatók. A programot szurdopedagógus szakember vezette, aki egy több megyét ellátó szegregált, bentlakásos oktatási intézményben, illetve integrált oktatásban utazó pedagógusként segíti a hallássérült tanulókat, valamint végzi a szülők folyamatos támogatásával, családi körben korai fejlesztésüket.

A műhelyprogram keretében a szakemberek megismerték a hallássérülések fajtáit, mértéküket, a fejlesztés, illetve a korrekciós eljárások, a hallókészülékekkel történő ellátás feltételeit, lehetőségeit és helyeit azért, hogy segíthessék az ellátási területükön élő családokat a túlterhelt egészségügyi ellátórendszerben való eligazodásban. Az előadó segítette a hallgatókat annak felismerésében, hogy munkájuk során milyen segítséget tudnak nyújtani a hallássérült gyermeket nevelő családoknak a korai felismerésben, a szakszerű ellátás megtalálásában. Felkészítette a hallgatókat arra is, hogy új ismereteiket hogyan adják át a jelzőrendszer, illetve a társszakmák együttműködő tagjainak a hallássérülés eseteinek korai felismerése érdekében.

A negyedik műhelyelőadáson a vak és gyengén látó gyermekek voltak fókuszban. Az előadást egy országos intézmény gyakorlati szakembere tartotta, érintve a vak gyermekek és családjaik életének minden lehetséges aspektusát.

Beszélt a szembetegségek kialakulásának kockázatairól, a megelőzés lehetőségeiről, illetve a már kialakult szembetegségekkel való életvitel sajátosságairól. A szembetegségek érzékeltetésére különleges eszközöket hozott a résztvevőknek, akik megtapasztalhatták az érzékelés hiányosságait a különböző látássérülések fennállása esetén.

A szakemberek elsajátíthatták a Braille-írás és olvasás alapjait, kipróbálták az ujjal tapintó olvasást, megtanulták a vak ember megfelelő vezetését, a látássérült személy társaságában ajánlott kommunikációs módszereket.

A hallgatók megismerhették azokat a tárgyakat, amelyek egy vak gyermek, illetve felnőtt mindennapi életét segíthetik.

Az előadó megismertette a vak gyermekek – leginkább egy-egy szegregált, országos hatáskörű oktatási intézményre korlátozódó – igen szűkös ellátórendszerét, és az ezekbe való bekerülés lehetőségeit is. Bemutatta azokat a helyi integráló iskolákat is, ahová az utazó tanárok, így ő maga is, rendszeresen járnak fejleszteni.

A műhelysorozat ötödik programja a mozgássérült gyermekek és családjaik speciális élethelyzetével foglalkozott és mutatta meg a segítő gyermekjóléti beavatkozások lehetséges területeit. Átadott egy szelet speciális tudást a mozgássérülések jellemzőiről, a társuló tünetekről. Előadónk egy nemzetközi intézetből érkezett hozzánk, és bemutatta az ott folyó integrált fejlesztés lehetőségeit és a család bevonásának és támogatásának fontosságát. A résztvevők megismerhették a konduktív nevelés alapfogalmait, a konduktori ellátás hazai lehetőségeit.

A gyakorlati műhelymunka keretében a csoport rajzelemzést végzett az előadó vezetésével, összehasonlítva az átlagos élethelyzetű, értelmi képességű gyermekek és a mozgássérült gyermekek rajzait egy speciálisan erre a célra kifejlesztett vizsgálati rendszer segítségével.

A műhelysorozat záró programja rendhagyó abban a tekintetben, hogy nem fogyatékkal élő, hanem más ok – szervátültetés – miatt speciális élethelyzetben lévő gyerekekkel foglalkozik. Több külföldi országban természetesnek számít,

Baranyai Szilvia

hogyan az esélyegyenlőség biztosítása szempontjából a fogyatékossgal élő és a szervátültetésen átesett emberek azonos figyelmet kapnak a társadalomtól.

A program abból a szempontból is különleges volt, hogy az előadó érintettként jött el a csoportba, és mind saját, mind pedig az általa – egy civil szervezetben – képviselt sok szervátültetett gyermek és családja tapasztalatairól szólhatott.

A résztvevők számos információt kaptak a szervátültetésről, formáiról, jogszabályi háttéréről és természetesen a lelki tényezőkről, melyek sok esetben befolyásolhatják a beavatkozás megvalósulását és sikerességét.

A gyermekvédelmi szakemberek számára különösen hasznos volt azoknak a körülmé-

nyeknek, feltételeknek a megismerése, melyek nélkülözhetetlenek a szervátültetett gyermekek gyógyulásához, s melyek megteremtésének segítségével hatékonyan tudják támogatni a gyermek orvosi utókezelését azokban a családokban is, amelyekben a körülmények nem ideálisak, és a felelősség kérdése esetleg nem egyértelmű a szülők számára.

A jó gyakorlat eredményei, kimenetele, jövője

A műhelysorozat megvalósításával kapcsolatban megálmodott céljaink maximálisan teljesültek. A képzés jó hírért a szakemberek egymásnak átadják

– így sikerült három alkalommal megrendezni, alkalmanként 20-25, összesen 65 kolléga részvételével. Sikerült kialakítani egy olyan szakmai hálót, amely bevonta az országos speciális ellátó intézményeket is a helyi gyermekvédelem kapcsolatrendszerébe.

A program célcsoportját elsődlegesen a gyermekjóléti szolgáltatásban dolgozó család-gondozókban határoztuk meg, de a megvalósítás során ezt a kört bővítettük, biztosítva a lehetőséget az átmeneti gondozást, bölcsődei ellátást nyújtó intézmények szakembereinek, illetve a gyermekvédelmi szakellátás speciális gyermekotthonaiból és a fogyatékos személyek ellátórendszeréből érkezőknek.

A műhelysorozat végére minden résztvevő szakember olyan speciális gyermekvédelmi tudással és különleges kapcsolati hálóval lett gazdagabb, mely a mindennapi munkájuk során növeli kompetenciájukat a fogyatékos, illetve szervátültetett gyermekek segítésében. Legalább ilyen fontos, hogy a kapcsolatok fordított irányban is működjenek. Példa erre, hogy a szervátültetett gyermekek megfelelő utógondozásának hiányából fakadó veszélyeztetettség esetén a transzplantációt végző klinikák azonnal tudnak jelezni a helyi gyermekjóléti szolgáltatóknak, mivel előadónk közvetítésével az ország összes gyermekjóléti szolgálatának elérhetőségeit eljuttattuk ezen egészségügyi intézmények számára.

A képzés közvetett hatása, hogy a szakemberek azóta több gyermeket segítettek bejutni a bemutatott intézmények által nyújtott ellátásba, miközben helyi szinten is kibontakoztak a problémamegoldó kezdeményezések, gyorsabbá, megközelíthetőbbé és hatékonyabbá téve a gyermekek korai gondozását és ellátását a településen. Intézményünk, a Miskolci Családsegítő Központ helyiséget biztosít egy, a képzés kapcsán megismert, hallássérültek korai gondozását végző intézménynek, hogy az ellátás még több gyermeket és családot érinthessen. Szintén a képzés révén juttattunk segítő szolgáltatáshoz olyan szülőt, aki szervdonorként segítette gyermeke gyógyulását, de eközben életvezetési, mentális problémái adódtak. Orvosa a mi képzésünk során kialakult kapcsolatrendszeren keresztül érte el a szakembereket, akik segítettek az édesapának.

Mivel tapasztalataink szerint nem szerencsés egy területen ugyanazt a képzést hosszú

éveken keresztül újra és újra megrendezni, illetve a szakemberek egyértelműen a tanfolyamokat keresik a továbbképzési palettán, a program megvalósítását 2013-ban a tartalom bővítésével, szakmai tanfolyam formájában tervezzük. Új kapcsolati dimenziók megnyitására is gondolkodunk a gyermekvédelmi rendszer működésének szélesítése és hatékonysága érdekében.

A program finanszírozása, személyi és tárgyi feltételei

A jó gyakorlat megvalósítását és szervezését egy műhelyvezető végzi, aki koordinálja az előadók programját a műhelysorozaton belül. Tapasztalataink szerint a hat témában érintett előadók szívesen csatlakoznak a képzésbe, és alakítanak ki kapcsolatot a gyermekvédelmi szakemberekkel. A képzésen résztvevők minden alkalommal kézhez kapnak egy szakmai anyagot, melyet az előadók állítanak össze, a szervező intézmény pedig gondoskodik azok sokszorosításáról és eljuttatásáról.

A műhelysorozat megvalósításához szükséges a 30 fő befogadására alkalmas oktatóterem, az előadások megtartását segítő laptop, projektor, DVD-, videolejátszó, TV és vetítővászon. A speciális bemutató tárgyakat és eszközöket az előadók minden alkalommal maguk hozzák a műhelyprogramra.

A „Velünk kerek a világ” műhelysorozatot minden alkalommal módszertani költségvetésből, hallgatói befizetésekből és intézményi önrész biztosításával sikerült megvalósítani.

A jó gyakorlat megvalósítását az alábbi szervezetek és intézmények szakemberei segítették:

Miskolci Családsegítő Központ
Autisták Érdekvédelmi Egyesülete
Értelmi Fogyatékosok Napközi Otthona és Fogyatékos Személyek Gondozóháza – Miskolc
Mlinkó István Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény – Eger
Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelőintézete – Budapest
Vakok Óvodája, Általános Iskolája, Speciális Szakiskolája, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménye, Diákotthona és Gyermekotthona – Budapest
Transzplantációs Alapítvány a Megújított Életekért.

Krízisvonal VI.

Esettanulmányok, eseteírások

Az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat 2005. április 1-jén kezdte meg működését a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet főosztályaként. A telefonszolgálat az egész ország területéről, a nap 24 órájában, a hét minden napján ingyenes zöldszámon hívható mobil- és vezetékes telefonról egyaránt. A beérkezett hívásokat, a leglényegesebb, kliensekre vonatkozó információkat a telefonos segítők az úgynevezett hívásnaplóban rögzítik, amely egy Microsoft Access adatbázis-kezelő rendszer, programozott kezelőfelülettel. Az itt rögzített esetekből az OKIT munkatársai havi rendszerességgel készítenek eseteírásokat. Ezekből közlünk szemelvényeket a Kapocs egymást követő számaiban, abban a formában, ahogyan a beszélgetések zajlottak, a „mese”, a „bulvár”, a „sztorizás” látszatát is kerülve.

Az ismeretlentől való félelem

Kapcsolatfelvétel

B.-né férjzett, kétgyermekes anyuka délután 16 órakor hívta az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatot.

A probléma leírása

A telefonáló elmondta, hogy megromlott a kapcsolata a férjével. Már régóta gondolkodik a váláson, de nem mer lépni, fél attól, hogy nem nála helyezik el a gyermekeit, és anyagi biztonsága is megszűnik. Nagyon bizonytalan volt. Elsősorban megerősítésre, meghallgatásra vágyott.

Szerződés-kötés

Tájékoztattam a hívót szolgálatunkról, majd a beszélgetés során megismert tények ismeretében megerősítésre, tanácsadásra, információadásra, segítő beszélgetésre szerződünk.

A segítő kapcsolat menete

– *Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat! Hallgatom.*

– Jó napot kívánok B.-né vagyok. Az orvosi rendelőben láttam egy plakáton az elérhetőségüket. Érdeklődnék, hogy mivel foglalkoznak Önök pontosan?

– *Szolgálatunk hozzátartozók közötti erőszak áldozatainak nyújt segítséget a nap 24 órájában ingyenesen elérhető segélytelefonszámon. Elsősorban információval szolgálunk a rászorulóknak, ha szükséges, akkor el tudjuk helyezni a bántalmazottakat egy titkos, védett helyen.*

– Akkor jó helyre telefonáltam.

– *Mi a problémája? Hallgatom.*

– Már hosszú évek óta élek együtt a férjemmel. Soha nem volt egy boldog, kiegyensúlyozott kapcsolat a miénk. Néha-néha eljárt a keze. Azt még türtem is. De az utóbbi időben nagyon agresszív

lett. Előfordult már olyan eset is, hogy a gyermekeim szeme láttára vert meg.

– *Értem. Tehát megromlott a kapcsolata a férjével, és bántalmazza is önt.*

– Igen, megromlott. Olyannyira, hogy már a váláson gondolkodtam.

– *Tehát annyira megromlott a kapcsolatuk, hogy már a váláson is elgondolkodott.*

– Igen. Nagyon sokat gondolkodtam azon, hogy elmondjam-e neki, hogy el akarok válni.

– *Milyen döntést hozott ezzel kapcsolatban?*

– Hát... Nem, nem mertem elmondani, nagyon félek a következményektől.

– *Ha jól értem, fél a férje reakciójától?*

– Nemcsak a reagálásától tartok, hanem attól is, hogyha elválunk, akkor nekem nem lesz hova mennem. A férjemnek van munkája, én meg egész életemben otthon voltam, a gyerekeket neveltem.

– *A válás miatt nem lenne hova mennie, nem tudná fenntartani magát, emiatt fél felvállalni valós problémáját?*

– Igen, így van. Ezért is gondolkodom, hogy mit csináljak. Azt sem tudom, hogy egy ilyen procedúra, hogyan zajlik, mennyi ideig tart. Azt meg nem akarom, hogy válás esetén a férjemhez legyenek elhelyezve a gyermekeim. Akkor végem lenne.

– *Értem. A bántalmazásokról már beszélt valakinek? Kért valakitől segítséget?*

– Nem, még nem beszéltem senkinek. Igaz, van egy nagyon jó barátnőm, de neki sem mertem elmondani, mert féltem, hogy véletlenül kikotyogja valakinek.

– *Értem. A Családsegítő Szolgálatról hallott-e már?*

– Nem, még nem hallottam.

– *Biztos vagyok benne, hogy az önök településén is működik Családsegítő Szolgálat. Javasolnám, hogy keresse fel a szolgálatot, hiszen az ott dolgozó szakemberek ismerik a helyi lehetőségeket, és megpróbálnak segíteni a problémáján.*

– Miben tudnak a segítségemre lenni?

– *Ott el tudja mondani, hogy pontosan milyen helyzetben van. Jogi, pszichológiai segítséget is tudnak nyújtani. Ha el szeretne jönni otthonról, akkor hosszabb távú anyaotthoni elhelyezésben is tudnak segíteni.*

– *Értem.*

– *Amennyiben szükséges, szolgálatunk is el tudja helyezni a krízisellátás keretein belül rövid átmeneti időre, melynek időtartama 4-8 hét.*

– *Értem. Abban is tud a családsegítő segíteni, hogy hogyan kell elindítani a válást, melyik papírt honnan kell beszerezni?*

– *Igen, a papírok beszerzésében és tanácsadásban is tudnak segíteni. Még megadnám önnek az Áldozatsegítő Szolgálat elérhetőségét, ahol ingyenes jogi segítséget kaphat.*

– Ennek nagyon örülök, mindenképp kérném az elérhetőségüket.

– *Természetesen. Melyik megyéből hívja szolgálatunkat?*

– T. megyéből.

– *A következő telefonszámon tudja elérni őket:*

– Köszönöm. Az elmúlt pár percben annyi információt és segítséget kaptam!

– *Igyekeztem a legszükségesebb tudnivalókkal ellátni. Javasolnám, hogy legelőször a Családsegítő Szolgálatot keresse fel a problémájával, ott a kollégák a legjobb tudásuk szerint fognak segíteni. A legfontosabb lépést megtette azzal, hogy felvállalta a problémáját, és felhívta szolgálatunkat.*

– Igen, nagyon nehéz volt rázánnom magam erre a telefonhívásra. De örülök, hogy megtettem.

– *Remélem, tudtam segíteni önnek!*

– Igen, már az is nagy segítség volt, hogy valakinek elmondhattam a problémámat. Ráadásul maga még olyan információkkal is ellátott, melyekről eddig nem is tudtam! Hálásan köszönöm.

– *Igazán nincs mit. Amennyiben további kérdései volnának, bátran, bizalommal hívja szolgálatunkat. A nap 24 órájában elérhetőek vagyunk.*

– Rendben. Viszonthallásra.

– *Viszonthallásra.*

Összegzés

A hívónak megromlott a kapcsolata férjével. Ahogy mondta, kapcsolatuk soha nem volt boldog, kiegyensúlyozott. Hosszú időn keresztül tűrte a bántalmazásokat. Az utóbbi időben elgondolkodott a váláson, viszont nem szeretné, ha a bíróság az apának ítélné a gyermekeket, továbbá az is probléma, hogy a válást követően megszűnne anyagi biztonsága. A hölgy bizonytalan volt, tudta, hogy mit kellene lépnie, de ott voltak a hátráltató tényezők, a gyermekek és az anyagi biztonság elvesztésének lehetősége. Igyekeztem segíteni őt a döntéshozásban. Elláttam információkkal, és a helyi segítő szervezetekhez irányítottam, ahol személyesen is tudnak foglalkozni a problémájával.

Készítette: K. M.

„Maga volt az egyetlen...”

Kapcsolatfelvétel

S. L.-né 2012. január 13-án 15 óra 54 perckor hívta fel az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatot. Elmondása szerint az utolsó reménye voltunk, hogy valaki segítsen neki és barátnőjének.

A probléma leírása

- *Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat, jó napot kívánok!*
- Jó napot, S. L.-né vagyok, és nem is tudom, hogy maguk tudnak-e segíteni. Egy barátnőm miatt telefonálok.
- *Remélem, tudok önnek segíteni. Szolgálatunk, az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat a párkapcsolati erőszak, a gyermekbántalmazás, illetve a háztartáson belül a rokonok, családtagok által elkövetett erőszak áldozatainak nyújt segítséget a nap 24 órájában ezen az ingyenesen hívható telefonszámon.*
- Értem... és hogyan tudnak segíteni?
- *A párkapcsolatban élők közötti erőszak áldozatai számára létrehozott titkos helyen történő rövid távú – legfeljebb 30 napos, ami 60 napra meghosszabbítható – elhelyezésben tudunk segítséget nyújtani, amennyiben a bántalmazott személy telefonon megkeres bennünket, és a feltételekkel egyetért. Telefonszolgálatunk másik feladata a hozzánk forduló információval történő ellátása, vagyis a jogi, rendőri intézkedésekről tájékoztatás, megfelelő segítő szervezetekhez, intézményekhez történő irányítás. Esetleg ilyen jellegű a barátnője problémája?*
- Persze, igen. Tudja, van ez a barátnőm. Elég nagy problémája van. Nemrég elvesztette a lakását, aztán emiatt a munkáját is. Aztán mindennek a tetejében még a gyerekét is elvették tőle. Teljesen ki van borulva, most itt van nálam, és nem merem elengedni tőlünk, mert attól tartok, hogy valami kárt csinál magában... A végén még öngyilkos lesz! Most mondja meg, mit csináljak vele, hogy segítsen neki?
- *Igen, értem. Tehát a barátnőjének kér segítséget, aki elvesztette a lakását, majd munkáját, végül pedig elvették tőle a gyermekét is.*
- Igen, pontosan így van. Mit tegyek ön szerint?
- *Tudok beszélni a barátnőjével? Szolgálatunknál el-*

sődleges szempont, hogy azoktól halljuk a problémát, akiken segítünk.

- Igen, tudna, mert itt van nálam, de nincs olyan állapotban, hogy beszéljen valakivel.
- Értem. Tehát nagyon megviselték a történetek.
- Nagyon! Akkor ön szerint mit csináljunk? Mondjon valamit, kérem!
- *Hölgyem, szolgálatunk nem ad konkrét tanácsot, csak tájékoztatni tudom, hogy mit lehet tenni ilyen esetekben, hogy kicsit változzanak a dolgok, és a barátnőjének is jobb legyen.*
- Segítsen kérem, nem tudja, hogy mit él át ez a szegény nő! (Elkezd sírni.) Már annyi emberhez fordultunk, senki semmit nem mondott, mindenki csak irányított valahova. Senki nem érti, hogy milyen egy anyának a gyereke nélkül élni! (Könnyeivel küszködött a beszélgetés alatt.)

Szerződés-kötés

Miután felvettük a kapcsolatot, és a hívó elmondta a problémáját, információnyújtásra és kisebb részt segítő beszélgetésre szerződöttünk.

A segítő kapcsolat menete

A hívót tájékoztattam arról, hogy ilyen esetben kikhez tudnak segítségért fordulni.

Ügyeltem rá, hogy világos, könnyen érthető legyek, részletesen tájékoztattam a hívót az általa igénybe vehető segítségéről. Erre azért volt szükség, mert a hívó nagyon zaklatott volt, és ilyen lelkiállapotban szükséges a részletesebb tájékoztatás.

Felhívtam a figyelmét arra, hogy az általam említett intézmények (gyermekjóléti szolgálat, önkormányzat, munkaügyi központ, stb.) akkor tudnak a leghatékonyabban segíteni neki és a barátnőjének, ha együttműködnek velük.

- *Hölgyem, megértem, hogy milyen rossz lehet most önnek és a barátnőjének. Amit tudok, és ami szolgálatunk kompetenciái közé tartozik, abban természetesen megpróbálok segíteni.*
- Köszönöm.
- *Tehát, ha a barátnőjének lakhatási problémája van, akkor indokolt esetben igényelhet szociális bérletet az önkormányzattól. Emellett lehetősége van bejelentkezni a munkaügyi központba, ahol segítenek neki munkát keresni, talán még egy képzésre is*

elküldhetik, de ez a helyzettől és a munkaügyi központ lehetőségeitől függ.

Hogy a barátnője visszakapja a gyermekét, ahhoz megfelelő körülményeket kell teremtenie, eszerint elsőként lakhatási és munkahelyi ügyeit kell tisztába tennie. Feladat, hogy a gyermeknek biztosítsa az anyuka a testi, lelki, értelmi, érzelmi fejlődéséhez szükséges körülményeket, legyen hol laknia, egyen minden nap rendszeren, tiszta legyen a ruhája, stb. Fő cél, hogy a gyermek a családjában nevelkedjen! Ha van lakása és munkája a barátnőjének, akkor könnyebb a gyermeket is visszakapni. A dolgok egymásból következnek. A gyermekjóléti szolgálattal közösen tudnak azért tenni, hogy barátnője visszakapja a gyermekét. Tőlük is tudnak segítséget kérni. Ahhoz, hogy ezek az intézmények mind segíteni tudjanak, együtt kell működniük. Illetve önnek, mint segítőnek is rendkívül fontos szerepe van, hiszen jelenleg ön a barátnője legnagyobb támasza.

– Értem, tehát munkaügyi központ, önkormányzat és gyermekjóléti szolgálat. Akkor jó. És hova tudna elmenni éjszakára? Nálam maradhat még ma éjszakára, de nekem is három gyerekem van, hosszú időre nem tudom befogadni...

– *Esetleg van a barátnőjének családja, szülei, rokonai?*

– 17 évesen elvesztette a szüleit, én vagyok az egyetlen, aki mellette áll.

– *Értem. Akkor tájékoztatom, hogy lehetősége van a Buda-*

pesti Módszertani Szociális Központ krízisszállójára menni a D. Gy. útra, ahol maximum 5 éjszakára fogadják.

– Akkor mondja, kérem, még egyszer a címet!

– *D. Gy. út. 152. A XIII. kerületben, a metrómegállótól nem messze.*

– Értem, köszönöm. Tudja, maga volt az egyetlen, aki segített nekünk. Annyi mindenkihez fordultunk már, de mindenki csak máshoz irányított minket. Nagyon köszönöm, hogy ötleteket adott nekünk arról, hogy kik tudnak segíteni! Köszönöm!

– *Nagyon szívesen!*

– *Viszonthallásra!*

– *Viszonthallásra!*

Értékelés, összefoglalás

Ez a történet azt tükrözi, hogy mennyire hálás feladatot végzünk a munkánk során. A hívó többször nyomatékosan elmondta, hogy nagyon-nagyon köszöni, hogy meghallgattam. Sajnálattal és szomorúsággal töltött el, hogy a kliens csak sokadik hívására kapta meg a kellő információt a megoldáshoz, és ahhoz, hogy lássa a fényt az alagút végén...

Igaz, hogy ebben az esetben nem történt erőszak, de mivel telefonszolgálatunk feladata az információnyújtás is, ezért lehetőségeinken belül mindent meg kell tennünk azért, hogy az ilyen problémákra is próbáljunk megoldást találni.

Készítette: J.K.

Kisemmizett a családom

Kapcsolatfelvétel előzményei

A hívó, S. 2012. január 11-én 12 óra 40 perckor hívta az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatot. Először csak érdeklődött, hogy mivel foglalkozik szolgálatunk, majd egy másik hívás alkalmával elmondta a problémáját.

Kapcsolatfelvétel, a probléma leírása

A hívó elmondta, hogy felesége és felnőtt gyermekei kisemmizték, miután mindenét rájuk íratta. A hívó nagyon el volt keseredve. Beszélgetni szeretett volna egy jogással vagy bárkivel, aki meghallgatja.

A segítő kapcsolat menete

– *Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat! Hallgatom.*

– Jó napot kívánok! S. vagyok. Magával tudok beszélgetni?

– *Jó napot kívánok. Szolgálatunk, az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat a párkapcsolaton belüli erőszak áldozatainak nyújt segítséget. Hosszas beszélgetésre nincsen lehetőségünk. Hallgatom.*

– Akkor jó helyen járok.

– *Hallgatom.*

– Tudja...! Én még tavaly egy jól menő üzletember voltam. A semmiből építettem fel az üzletemet.

Éjjel-nappal dolgoztam, hogy a családomnak mindent meg tudjak adni. Amint felnőttek a fiaim, szerettem volna, ha ők is a feleségemmel és velem együtt dolgoznak a cégnél. Ez meg is történt.

Amint elvégezték az egyetemet, mindegyik fiamat bevettem a cégbe vezetői pozícióba.

– *Értem.*

– A probléma akkor kezdődött, amikor a feleségem elkezdett zsarolni, hogy ha nem íratom rá és a gyerekekre a céget, akkor összepakol és elmennek. Ő maga fog bemenni a bíróságra feljelentést tenni ellenem, hogy bántalmazom őket. Orvosi papírt fog szerezni, hogy nem vagyok beszámítható. Először nem akartam engedni a nyomásnak, egészen addig, amíg a rendőrség meg nem jelent a lakásomon.

– *Ha jól értem, akkor a felesége feljelentette önt.*

– Igen, ez történt. A rendőrök felvették az adataimat, majd elmentek. Ekkor majdnem eljárt a

kezem, de erőt vettem magamon. Másnap felkerestem az ügyvédem, és megkérdeztem tőle, hogyan tudnám a céget átíratni a feleségemre és a gyerekeimre. Ügyvédi közreműködéssel ez meg is történt. Az igazi problémák csak ezután kezdődtek. A gyerekeim a feleségem nyomására az utóbbi időben be sem engedtek az üzembe. Azt mondták, hogy nekem már ott nincsen semmi dolgom, én csak pihenjek, az üzem működik nélkülem is.

– *Ha jól értem, akkor teljesen ellehetetlenítették az életét.*

– Így van. Ha kell valami, akkor hoznak nekem, de a házamból sem engednek ki. Kicseréltették mindenhol a zárat, még ha ki is tudok menni az udvarra, onnan nem tudnék kimászni, olyan magas a fal.

– *A rendőrségnek szólt az önnel történetekről?*

– Nem szóltam még. Annyira el vagyok keseredve, hogy még rendesen gondolkodni sem tudok.

A Tudakozó adta meg az önök telefonszámát. Az ügyvédemhez sem tudok fordulni, amikor hívom, mindig kinyomja a telefonját. Bezárva nem tudok intézkedni. Tud valakit, aki ügyvéd és ajánlani meri nekem? Valamit mindenképpen kellene lépnem.

– *Szolgálatunknak nincsen kapcsolata ügyvédekkel. A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium áldozatsegítő vonalát tudnám önnek ajánlani. Őket ingyenesen fel tudja hívni a nap 24 órájában.*

– És ők mivel foglalkoznak?

– *Ők jogsegélyszolgálattal foglalkoznak, bűncselekmények áldozatainak nyújtanak segítséget.*

Úgy gondolom, érdemes lenne megkérdezni őket, tudnak-e önnek segíteni, illetve ügyvédet ajánlani, akihez fordulhatna.

– Meg tudná nekem adni az elérhetőségüket?

– *Igen. 06-80-225-225.*

– Köszönöm szépen. Önök miben tudnak segíteni a rászorulóknak?

– *Szolgálatunk a párkapcsolaton belüli erőszak áldozatainak nyújt segítséget. Telefonszolgálatunk egyik feladata a hozzánk forduló információval történő ellátása, többek között jogi lehetőségek, megfelelő segítő szervezetekhez, intézményekhez történő irányítás. A hozzátartozók közötti erőszak áldozatai számára létrehozott védett helyen történő rövid távú elhelyezésben tudunk még segítséget nyújtani, amennyiben a bántalmazott személy telefonon megkeres bennünket, és a megismert feltételekkel egyetért.*

– *Értem. Akkor akár engem is el tudnának egy ilyen helyre helyezni?*

- *Igen, amennyiben ön ezt kéri.*
- *Köszönöm a telefonszámot. Amennyiben szükséges lesz, hívom még önöket. Visszonthallásra.*
- *Visszonthallásra.*

Értékelés, összefoglalás

Az eset nagyon megdöbbentett. Nem is gondoltam volna, hogy egy üzletembert így kismizmizhet a családja. Nem derült ki a beszélgetés során, hogy az ügyvédje miért fordult el tőle, de nem is feladatomban

ezt eldönteni.

Az is elborzasztott, hogy az édesanyjuk hatására a gyermekek elfordulnak és bántalmazták, szabadságában korlátozzák az édesapát, aki eddig mindent megadott nekik.

Remélem, hogy az Áldozatsegítő Szolgáltatónál megfelelő tájékoztatást, illetve segítséget kapott a hívó.

Készítette: Sz. N.

Könyvajánló

Örömmel adunk hírt arról, hogy idén ősszel két – Intézetünkhöz kötődő – kollégánk könyve jelent meg, szinte egy időben, a L'Harmattan Kiadó gondozásában. Műveiket a kiadó fülszövegével ajánljuk olvasóink figyelmébe.

Farkas Péter:

A szeretet civilizációjáért

Társadalompolitika – szociálpolitika
– családpolitika és a keresztény társadalometika

L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2012

Az ember társas és társadalmi lény, azaz közösségekben és társadalomban él és érvényesül. Az egyének, családok, közösségek és rétegek helyzete között jelentős különbségek, társadalmi egyenlőtlenségek mutatkoznak. A történelem folyamán a társadalmi egyenlőtlenségek növekedtek. Különösen kiéleződtek korunkban, a globalizáció világában.

A magyar társadalom az elmúlt 20-25 év vitái következtében identitás- és lelkiismereti válsággal küzd. A rossz lelkiállapot következtében enyészik a társadalmi tőke, az európai átlagnál is kevesebb a gyerek, több az alkoholista, rövidebb az átlagéletkor és rosszabb a közhangulat. A túlpártosodott országra jellemző az éles szembenállás, a szekértábormentalitás. Problémáinkra válaszokat kell keresni és találni. Ez a tudomány feladata.

A kötet a társadalom-, szociál- és családpolitika témaköreit szeretné megismertetni az olvasóval a keresztény társadalometika szemszögéből. A családok védelme, a közösségek támogatása és a szociális biztonság szolgálata több megközelítésben kibontható. A szerző mindezek legfőbb biztosítékát a keresztény társadalmi tanítás értékrendjében és az ökoszociális piacgazdaság paradigmájában látja. Ennek révén véli elkerülhetőnek a túlzó individualizmus és a szélsőséges kollektívizmus szellemi csapdáit. Az elmúlt 75 évben ilyen szemléletű feldolgozása e szakterületnek átfogóan nem született. Ez a kötet az első ilyen megközelítésű munka, amely egyszerre kívánja szolgálni a felsőoktatás céljait, és tájékoztatni az érdeklődő és igényes olvasóközönséget.

Rácz Andrea:

Barkácsoló életutak, szekvenciális (rendszer)igények

Gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedett fiatal felnőttek iskolai pályafutásának, munkaerő-piaci részvételének és jövőképeinek vizsgálata

L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2012, Szociotéka sorozat

Az elmúlt évtizedek gazdasági és társadalmi változásai az életkor meghatározását jelentősen befolyásoló kettős folyamatot indukáltak, a biológiai érés korábbra tevődött, a társadalmi érés pedig kitolódott. Ezek a folyamatok magukkal hozták azt is, hogy megindult a gyermek- és ifjúkor

eltérő problémáinak, szükségleteinek megismerésére, rendszerbe foglalására irányuló tevékenység is. A 21. század elejére az életutaknak egy módosult modellje alakult ki, a korábbi életutak szekvenciális szerkezete fellazult, amely együtt járt a kamaszkor elnyúlásával, a posztadoleszcencia kialakulásával.

A posztadoleszcencia elterjedésére a gyermekvédelem válasza az, hogy biztosít a nagykorúvá váltak számára egy önkéntes alapon igénybe vehető ellátást, illetve szolgáltatást. Az állami gyermekvédelem tehát figyelembe veszi, hogy a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedetteknek a jogi értelemben vett felnőtté válásuk után is szükségük van további segítségre a kibontakozó felnőttkor megéléséhez, a szociológiai értelemben vett felnőtt szerepek elsajátításához. Ugyanakkor a posztadoleszcencia jelenségére nem elegendő az ellátások, szolgáltatások garantálásával reagálni, a gyermekvédelem felnőtté váltakkal kapcsolatos feladatának ki kell terjednie arra is, hogy ezek az ellátások, szolgáltatások tartalommal töltsenek meg, amelyek valódi segítséget nyújtanak a felnőtt szerepek elsajátításához.

E kötet témája az állami gyermekvédelem rendszerében nagykorúvá vált, utógondozói ellátásban és utógondozásban részesülő fiatal felnőttek iskolai pályafutásának, munkaerő-piaci részvételének, jövőbeli elképzeléseinek, a támogatások szakmai tartalmáról alkotott véleményének vizsgálata. Az érdeklődő olvasó a kötetből választ kap arra is, hogy a gyermekvédelemben nevelkedetteknek mely típusai különíthetők el az életút eddigi alakulása alapján, valamint hogy miért mondhatjuk azt, hogy a hazai gyermekvédelem történeti fejlődése során megrekedt az ontológiai stádiumban és jelen működését a kvázi-professionalitás jellemzi.

